

ΑΙ ΑΡΧΑΙΑΙ
ΑΝΤΙΧΑΛΚΗΔΟΝΕΙΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ
ΚΑΙ Η ΒΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΕΝΩΣΕΩΣ ΑΥΤΩΝ
ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Υ Π Ο

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΜΠΡΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Τ Μ Η Μ Α Ι.

ΑΙ ΑΡΧΑΙΑΙ ΑΝΤΙΧΑΛΚΗΔΟΝΕΙΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΚΑΙ ΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ
ΑΥΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΚΑΘΟΛΙΚΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ*

5. Κοπτική 'Εκκλησία**

Μετὰ τοὺς δύο προηγουμένους τύπους τοῦ μετριοπαθοῦς Μονοφυσιτι-
σμοῦ, ἦτοι τὸν Ἀρμενικὸν καὶ τὸν Ἰακωβιτικόν, ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ
ἐξ αὐτῆς προελθοῦσα Αἰθιοπικὴ ἀποτελοῦσι τὸν τρίτον τύπον καὶ κλάδον

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 93 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

** Βιβλιογραφία: V. Abd Al Masih, The Faith and Practices of the Coptic Church. Ἐκδόσεις Ἰνστιτούτου Ἀνατολικῶν Σπουδῶν τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας, Νο 2. Ἀλεξάνδρεια 1953. Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς Νικολάου, Ἱστορία τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἐξαρτωμένης Αἰθιοπικῆς, «Ἐκκλ. Βῆμα» 1958-1959. D. Attwater, The Christian Churches of the East, Milwaukee 1946. F. E. Brighamann, Liturgies Eastern and Western, Oxford 1896. S. Chauleur, Histoire des Coptes d' Egypte, Paris 1960. A. Colombo, Le origini della gerarchia della chiesa copta cattolica nel secolo XVIII, Roma 1953. (Orient. Christ. Periodica, 140). M. Cramer, Das Christlich-Koptische Ägypten einst und heute. Eine Orientierung. Wiesbaden 1959. C. Detlef — G. Müller, Die Engellehre der Koptischen Kirche, Wiesbaden 1959. A. Fortescue, The lesser Eastern Churches, London 1913. Γεωργίου Νευροκοπίου, Ἡ ἑνωσις τῆς Κοπτικῆς μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εὐγενῆς, Θεσσαλονίκη 1952. F. Haase, Patriarch Dioskur I. von Alexandrien nach monophysitischen Quellen, ἐν Kirchengeschichtl. Quellen, ἐκδ. Max Sdralek, Bd. VI. Breslau 1908. E. R. Hardy, Christian Egypt: Church and People. Christianity and Nationalism in the Patriarchate of Alexandria, N. York 1952. M. Jugie, Monophysisme — Eglise Copte, ἄρθρον ἐν Dictionnaire de Théologie catholique, t. X, σ. 2251—2306. A. King, The Rites of Eastern Christendom, vol. I, Rome 1947. C. Kopp, Glaube und Sakramente der Koptischen Kirche, ἐν «Oriental. Christiana» 25 (1932) σ. 1-217. O. F. A. Meinardus, The Copts in Jerusalem,

τοῦ ἀρχαίου Μονοφυσιτισμοῦ, ἦτοι τὸν Κοπτικόν, τὸν καὶ ἀριθμητικῶς μεγαλύτερον καὶ γενικῶς σημαντικώτερον. Ὡς γνωστόν, ἡ Αἴγυπτος ἐγένετο τὸ κέντρον τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ, οἱ δὲ Κόπται ἐθεωρήθησαν ὡς οἱ ἡγέται τοῦ μονοφυσιτικοῦ κόσμου. Ὡς Κόπται δὲ ἐγένοντο ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰῶνων γνωστοὶ οἱ ἰθαγενεῖς Αἰγύπτιοι χριστιανοί, οἵτινες περὶ τὸ 300 μ.Χ. ἐξελιχθῆσαν εἰς οὐσιαστικὸν παράγοντα ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ Χριστιανισμῷ. Ἡ λέξις Κόπται «εἶναι μὲν ἀραβικὴ παραφθορὰ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως «Αἰγύπτιοι», πιθανῶς ὅμως διέσωσεν ἀπήχθησιν τινα παλαιότερου ὀνόματος. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, Κόπται, Κοπτικὴ Ἐκκλησία, Κοπτικὴ γλῶσσα, Κοπτικὴ τέχνη εἶναι πᾶν ὅ,τι ἰδιορρυθμῶς παρήχθη ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἐν τῷ Χριστιανισμῷ»¹. Ἰδιαίτατα ἡ χριστιανικὴ Αἴγυπτος προσέφερεν εἰς τὴν ἀρχαίαν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν τοῦτο μὲν τὴν περιώνυμον Θεολογικὴν Σχολὴν Ἀλεξανδρείας, τοῦτο δὲ τὸν Μοναχισμόν μετὰ νέφους χριστιανῶν μαρτύρων.

Αἱ ἀρχαὶ τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας² ἀνάγονται εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ

Cairo 1960. Τοῦ ἀύτοῦ, A brief introduction to the History and Theology of the Coptic Church, ἐν «St. Vladimir's Seminary Quarterly» 6 (1962) 139-155. Ε. Μιχαηλίδου, Ἐξέχουσαι φυσιογνωμίαι ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Γραμματολογίᾳ τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ Ζ' ἕως τοῦ Κ' αἰῶνος, Ἀλεξάνδρεια 1937. Τοῦ ἀύτοῦ, Οἱ Κόπται, Ἀλεξάνδρεια 1937. F. Nau, Histoire de Dioscure, ἐν «Journal Asiatique» 10 (1903) 1-108, 241-310. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, Ἀλεξάνδρεια 1935. R. Sellers, Two ancient Christologies. A Study in the Christological Thought of the Schools of Alexandria and Antioch in the early History of Christian Doctrine. London 1940. B. Spuler, Die Morgenländischen Kirchen, Leiden-Köln 1964. W. Schneemelcher, Von Markus bis Mohammed. Werden und Vergehen einer Landeskirche. Ἐν «Evangelische Theologie» 1948/49, Heft 9, σ. 385-405. R. Strothmann, Die Koptische Kirche in der Neuzeit, (Beiträge zur historischen Theologie 8), Tübingen 1932. W. Till, Koptische Martyrer- und Heiligenlegenden, Rom 1935. Η. Τρεμπέλ, Λειτουργικοὶ τύποι Αἰγύπτου καὶ Ἀνατολῆς, Ἀθήναι 1961. A. Vlieger, The origin and early History of the Coptic Church, Lausanne 1900. K. Wessel, L'art copte, Bruxelles 1964. W. Wingram, The separation of the Monophysites, London 1923. W. Worrel, A short Account of the Copts, Ann Arbor (Michigan) 1945.

1. Χρυσόστομος Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, Ἀλεξάνδρεια 1935, σ. 156. Τινὲς ὀμιλοῦσι καὶ περὶ παλαιοαιγυπτιακῶν ἐπιδράσεων, περὶ ὧν βλέπ: Ph. Scott-Moncrieff, Paganism and Christianity in Egypt, Cambridge 1913. E. Hammerschmidt, Altägyptische Elemente im koptischen Christentum, ἐν «Ostkirchliche Studien» 6 (1957) 233/50. G. Lankowski, Beeinflussung des Christentums durch alt-ägyptischen Vorstellungen, ἐν «Zeitschrift für Religion und Geistes-Geschichte» 8 (1956) 14-42. J. Dorresse, Des hiéroglyphes à la croix: Ce que le passé pharaonique a légué au Christianisme, ἐν «Vitgaven van het Nederlands Historisch—Archaeologisch Instituut te Instanbul» 1960.

2. Βλέπ. καὶ M. Cramer und H. Bacht, Der antichalkedonische A-

καταδικασθέντος ὑπὸ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦ 451 Διοσκόρου μονοφυσίτας Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ὡν πρῶτος ὁ Τιμόθεος Αἴλουρος. Ὁ Διοσκόρος ὅμως ἐγένετο ὁ κύριος ἀρχηγέτης τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, ἅτε θεωρήσας, μετὰ τῆς πλειονότητος τῶν Αἰγυπτίων μοναχῶν, ὡς ἐκφράζοντα τὴν χριστολογικὴν διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας καὶ γενικῶς τῆς Ἀλεξανδρινῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τὸν Εὐτυχή, — ἀποκλίναντα ὅμως αὐτῆς¹ —, καὶ ἐντεῦθεν δὲν ἀνεγνώρισε μετὰ τῶν ὁπαδῶν του Κοπτῶν τὴν ὀρθῶς καταδικάσαν αὐτὸν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὡς δῆθεν προσκλίναςαν εἰς τὸν Νεστοριανισμόν². Ἐνῶ δὲ ὁ κανονικὸς διάδοχος τοῦ Διοσκόρου Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Προτέριος, ὁ κανονικῶς διορισθεὶς ὑπὸ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, εἰς μάτην προσεπάθει διὰ συνόδου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ περὶ τὸ 452 καὶ μετὰ ταῦτα νὰ συμβιβάσῃ τοὺς Μονοφυσίτας καὶ ἐπαναφέρῃ αὐτοὺς εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, οὗτοι, ἀποθανόντος ἐν Γάγγρα τῆς Παφλαγονίας τὸ 454 τοῦ ἐξορίστου Πατριάρχου των Διοσκόρου, ἐξέλεξαν τῷ αὐτῷ ἔτει μονοφυσίτην Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας τὸν εἰρημένον Τιμόθεον Αἴλουρον, ὅστις ἐξήγειρε τὸν μονοφυσιτικὸν ὄχλον μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς μοναχοὺς κατὰ τοῦ Προτερίου, ὃν καὶ ἐφόνησαν τὸ 458 ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ τοῦ μητροπολιτικῷ ναοῦ³. Ἐντεῦθεν ἤρχισεν ὁ ἀπὸ τῆς Ὀρ-

spekt im historisch-biographischen Schrifttum der Koptischen Monophysiten (6-7 Jahrhundert). Ein Beitrag zur Geschichte der Entstehung der monophysitischen Kirche Ägyptens. Ἐν Das Konzil von Chalkedon, τ. II, σ. 315-338.

1. Βλέπ. τὴν μὲν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίλλου κατωτέρω, τὴν δὲ τοῦ Εὐτυχοῦς παρὰ Ἰω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... τ. I, σ. 158 ἐξ. Ἀντιθέτως ὑπὸ τῶν Κοπτῶν σήμερον ὑποστηρίζεται, ὅτι ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία ἀνεθεμάτισε τὸν Εὐτυχή μετὰ τῆς αἵρέσεως αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως ἐνέμεινε εἰς τὸ φρόνημα τοῦ Πατριάρχου Διοσκόρου, τὸ ὁποῖον ἦτο σύμφωνον πρὸς τὰ συγγράμματα τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἁγίου Γρηγορίου καὶ ἁγίου Κυρίλλου, ἐνόμισαν ἱστορικοὶ τινες, παρὰ τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἀπεδέχθη τὴν αἴρεσιν τοῦ Εὐτυχοῦς. Τὸ φρόνημα ὅμως τοῦ Διοσκόρου δὲν περιεῖχε τι αἰρετικόν, ὡς τὸ τοῦ Εὐτυχοῦς». (Κυρίλλου Ἐλ' Ἀντωνίου, Ὁ Κύριος Ἀλεξανδρείας καὶ οἱ Κόπται κατὰ τὴν Ἀραβικὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου, Θεσσαλονίκη 1959, σ. 10).

2. Περὶ. F. Nau, Histoire de Dioscore, ἐν «Journal Asiatique», X. R. H. 1 (1903) σ. 1-108, 241-310. F. Haase, Patriarch Dioskur I. von Alexandrien nach monophysitischen Quellen, ἐν Kirchengeschichtl. Quellen, τ. VI, Breslau 1908. J. Lebon, Autour du cas de Dioscore d'Alexandrie, ἐν «Muséon» 59 (1946) 515/28.

3. «Τὸ αἶμα τοῦ ἁγίου Προτερίου διήνοιξεν, ἀτυχῶς, ἕκτοτε ἀγεφύρωτον χάσμα μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ τῶν Μονοφυσιτῶν τῆς Αἰγύπτου, τῶν «Κοπτῶν» ἀποκληθέντων. Ἀδιέλκτικοι οὗτοι μέιναντες πρὸς τοὺς «Μελχίτας» (Βασιλικούς), ὡς ἀπεκάλουν τοὺς Ὀρθοδόξους, ἅτε ὑπὸ τῶν Βασιλέων ὑποστηριζομένους, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συναντηθῶσι μετ' αὐτῶν, παρὰ πάσας τὰς γενομένας ἀποπειράς, πρὸς ἐκκλησιαστικὴν ἔνωσιν, διὰ τῆς ἀρσεως αὐτῶν κατὰ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὡς θεσπισθείσης δῆθεν τὸν Νεστοριανισμόν, ἀσυστάτου προκαταλήψεως». (Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, μν. ἔ. σ. 428).

θοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας χωρισμὸς τῶν πολυαριθμῶν Μονοφυσιτῶν τῆς Αἰγύπτου, πηξάντων τὴν Κοπτικὴν Ἐκκλησίαν¹, ὅστις κατέστη ὀριστικός διὰ τῆς Ἀραβικῆς κυριαρχίας μετὰ δύο περίπου αἰῶνας, καθ' οὓς οἱ Βυζαντινοὶ Αὐτοκράτορες κατέβαλλον συνεχεῖς καὶ ἐπιμύητους, πλὴν ματαίας, προσπάθειας πρὸς ἐπανένωσιν τῶν Μονοφυσιτῶν. Ἄλλ' ὁ χωρισμὸς οὗτος δὲν ὠφείλετο τόσον εἰς ἐνσυνείδητον ἀποδοχὴν τῆς αἰρέσεως τοῦ Εὐτυχοῦς, ἣν ὁ φανατικὸς Κοπτικὸς ἄγλος δὲν ἠννόει καὶ ἤρξατο βαθμηδὸν ἐγκαταλείπων ἐν πολλοῖς αὐτὴν καὶ τὸν αἰρεσιάρχην Εὐτυχῆ, ὅσον ὠφείλετο εἰς λόγους ἱστορικοὺς καὶ πολιτικοὺς καὶ φυλετικούς, εἰς τὴν ἀντίθεσιν δηλονότι καὶ ἐχθρότητα τῶν Κοπτῶν ἐναντίον τῶν ἀρχόντων τῆς χώρας Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου. Ἐχρησιμοποίησαν λοιπὸν οἱ Κόπται τὸ «δόγμα τῆς Χαλκηδόνος» ὡς μέσον πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας αὐτῶν. Οἱ Κόπται δὴλα δὲν ἐδέχοντο τὸ «δόγμα τῆς Χαλκηδόνος», οὐχὶ ἐπειδὴ κατενόουν αὐτὸ καὶ κατ' ἐπίγνωσιν καὶ συνείδησιν τὸ ἀπέρριπτον, ἀλλ' ἐπειδὴ προήρχετο ἐκ τοῦ Βυζαντίου, οὗτινος βαρέως ἔφερον τὴν κυριαρχίαν καὶ τὴν βιαιάν ἐπιβολὴν τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Διότι πᾶν ὅ,τι προήρχετο ἐκ Βυζαντίου, εἶχον συνηθίσει τὰ φανατικὰ ἀντιχαλκηδόνεια πλήθη νὰ ἀπορρίπτωσι κατ' ἀρχήν, ἐκ λόγων πολιτικῶν, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἀπέρριπτον καὶ τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον καὶ τὸν δογματικὸν καθορισμὸν αὐτῆς, διότι ἐφοβοῦντο, ὅτι ἡ παραδοχὴ αὐτῆς θὰ ὑπέτασεν αὐτὰ εἰς τὸ βυζαντιανὸν πολιτικοεκκλησιαστικὸν σύστημα. Τὸ σχίσμα λοιπὸν τῶν Κοπτῶν καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν τυπικὴ καταστάσις ἀπόρριψις τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος δὲν ὠφείλοντο εἰς πραγματικὴν δογματικὴν διαφοράν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ τὴν ἀντίθεσιν τῶν Κοπτῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, θεωρούντων τὴν Χαλκηδόνειον Ὁρθοδοξίαν ὡς «ἐλληνικὸν δόγμα», ἐνεκα δὲ τούτου τὴν ἀπόρριψιν τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος κατέστησαν οἱ Κόπται, καὶ γενικώτερον οἱ Μονοφυσῖται, σύμβολον καὶ ἐθνικὸν γνῶρισμα πάντων τῶν μὴ Ἑλλήνων χριστιανῶν, οὐ μόνον ἐν Αἰγύπτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ὀλοκλήρῳ τῇ Μέσῃ Ἀνατολῇ, ἐν ἧ αἱ Μονοφυσιτικαὶ Ἐκκλησίαι κατέστησαν κυρίως εἰπεῖν ἐθνικαὶ Ἐκκλησίαι.

Εἶδομεν, ὅτι πρῶτος μονοφυσίτης Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἐγένετο ὁ Τιμόθεος Β' Αἴλουρος, ὅστις ἀφ' ἐνὸς μὲν συνειργάσθη μετὰ τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Βασιλίσκου εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐπιβαλοῦσης τὸν Μονοφυσιτικὸν «Ἐγκυκλίου» (476)², ἀφ' ἑτέρου δὲ κατεδίωξε τοὺς Ὁρθοδόξους τῆς

1. Πρβλ. καὶ D. Attwater, *The Christian Churches of the East*, Milwaukee 1946, σ. 184.

2. Ἐν αὐτῇ, μεταξὺ ἄλλων, διαλαμβάνεται: «Θεσπίζομεν τὴν κρηπίδα καὶ βεβαίωσιν τῆς ἀνθρωπίνης εὐζωίας, τ. ἔ. τὸ σύμβολον τῶν τιῆ ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ πάλαι μετὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκκλησιασθέντων μόνον πολιτεύεσθαι καὶ κρατεῖν ἐν πάσαις ταῖς ἀγιωτάταις τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις τὸν ὀρθόδοξον λαόν, ὡς μόνον τῆς ἀπλανοῦς πίστεως κυρίως ὄρον καὶ ἀρκούν εἰς ἀναίρεσιν μὲν καθόλου πάσης αἰρέσεως, ἔνωσιν δὲ ἄκραν

Αἰγύπτου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς Εὐτυχιανούς, ὡς ἀρνούμενους ὅτι ὁ σαρκωθεὶς Κύριος προσέλαβεν ὁμοούσιον ἡμῖν σάρκα, προσπαθήσας νὰ διατυπώσῃ ἰδίαν μονοφυσικὴν διδασκαλίαν καὶ νὰ ἀντικρούσῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου¹. Διάδοχος αὐτοῦ ἐγένετο ὁ μονοφυσίτης Πέτρος Μογγός (477-490), ὅστις ἀποδεχθεὶς καὶ ὑπογράψας τὸ παρασιωπῆσαν τὴν περὶ τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων διδασκαλίαν τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ καταρρίψαν τὸ κύρος αὐτῆς «Ἐνωτικὸν» (482) τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος² καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων ὁπαδῶν τοῦ Προτῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, ἐχόντων δηλαδὴ ἰσχὺν καὶ τῶν εἰς βεβαίωσιν αὐτοῦ τοῦ θελοῦ συμβόλου πεπραγμένων ἐν τε τῇ βασιλευσῇ πόλει ταύτῃ παρὰ τῶν ρν' ἁγίων Πατέρων, ἐτι δὲ καὶ πάντων τῶν πεπραγμένων ἐν τῇ Ἐφεσίῳ μητροπόλει κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Νεστορίου καὶ τῶν μετὰ ταῦτα τὰ ἐκείνου φρονησάντων· τὰ δὲ διελόντα τὴν ἔνωσιν καὶ εὐταξίαν τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν καὶ εἰρήνην τοῦ κόσμου παντός, δηλαδὴ τὸν λεγόμενον τόμον Λέοντος καὶ πάντα τὰ ἐν Χαλκηδόνι ἐν ὄρφι πείσεως ἢ ἐκθέσει συμβόλων εἰρημένα καὶ πεπραγμένα εἰς καινοτομίαν κατὰ τοῦ μνημονευθέντος ἁγίου συμβόλου τῶν τῆς ἁγίων Πατέρων θεσιζόμεν ἐνταυθα τε καὶ πανταχοῦ καθ' ἐκάστην Ἐκκλησίαν παρὰ τῶν ἀγιοτάτων ἐπισκόπων ἀναθεματίζεσθαι καὶ πυρὶ παραδίδοσθαι, παρ' οἷς ἂν εὐρίσκῃται». (Εὐαγγερίου, Ἐκκλ. Ἰστ. 3,4. Migne P.G. 86/II, σ. 2600).

1. Βλέπ. J. Lebon, La christologie de Timothée Aelure, ἐν «Revue d' Histoire Ecclesiastique» 9 (1908) 679-702. Karapet Ter Mererttschian und Erwand Ter Minassiantz, Timotheus Aelurus, des Patriarchen von Alexandrien, Wiederlegung der auf der Synode von Chalkedon festgelegte Lehre, Leipzig 1908. F. Nau, Sur la christologie de Timothée Aelure, ἐν «Revue de l' Orient chrétien» 14 (1909). Κατὰ τὸν F. Heiler, μν. ξ. σ. 456, 474, ἡ Χριστολογία τοῦ Αἰλοῦρου, τοῦ Μογγού, τοῦ Σεβήρου καὶ λοιπῶν μονοφυσιτῶν «kann nicht in sachlich-inhaltlicher, sondern nur in terminologischer Hinsicht als monophysitisch-haeretisch bezeichnet werden... Die Erkenntnis, dass die Unterschiede der Koptischen Christologie von der chalkedonensischen nur formaler Natur sind, hat dazu geführt, dass sich Kopten und Griechen heute gegenseitig für rechtgläubig erklären...»

2. Ἐν αὐτῷ ἔγραψεν ὁ Ζήνων: «Γινώσκεις ἡμᾶς ἐσπουδάσαμεν, ὅτι καὶ ἡμεῖς καὶ αἱ ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίαι ἕτερον σύμβολον ἢ μάθημα ἢ ὄρον πίστεως ἢ πίστιν, πλὴν τοῦ εἰρημένου ἁγίου Συμβόλου τῶν τῆς ἁγίων Πατέρων, ὅπερ ἐβεβαίωσαν οἱ μνημονευθέντες ρν' ἅγιοι Πατέρες, οὔτε ἐσχίκαμεν, οὔτε ἔχομεν, οὔτε ἔξομεν... ὃ καὶ ἐξηκολούθησαν οἱ ἡμεῖς Πατέρες οἱ ἐν τῇ Ἐφεσίῳ συνεληθόντες, οἱ καὶ καθελόντες τὸν ἀσεβῆ Νεστόριον ἅμα καὶ Εὐτυχῆ, τάναντία τοῖς εἰρημένοις φρονοῦντας, ἀναθεματίζομεν, δεχόμενοι καὶ τὰ ἰβ' κεφάλαια τὰ εἰρημένα παρὰ τοῦ τῆς ὁσίας μνήμης γενομένου Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρέων ἁγίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁμολογοῦμεν δὲ τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Ἰῶν καὶ Θεόν, τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἐνανθρωπήσαντα, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ Θεοτόκου, ἕνα τυγχάνειν καὶ οὐ δύο· ἐνὸς γὰρ εἶναι φαμεν τὰ θαύματα καὶ τὰ πάθη, ἅπερ ἐκούσιας ὑπέμεινε σαρκί. Τοὺς γὰρ διαιροῦντας ἢ συγχέοντας ἢ φαντασίαν εἰσαγόντας οὐδὲ ὅλως δεχόμεθα· ἐπεὶ περὶ ἡ ἀναιμάρτητος κατὰ ἀλήθειαν σάρκωσις ἐκ τῆς Θεοτόκου προσθήκην Ἰησοῦ οὐ πεποίηκεν. Πάντα δὲ ἕτερον τι φρονησάντα ἢ φρονοῦντα ἢ νῦν ἢ πώποτε ἢ ἐν Χαλκηδόνι ἢ οἰαδήποτε συνόδῳ ἀναθεματίζομεν». (Εὐαγγερίου, Ἐκκλ. Ἰστ. 3,14. Migne P.G. 86/II, σ. 2624).

τερίου, ἔλαβεν ὡς ἀντάλλαγμα τὴν ἀναγνώρισίν του ὡς μόνου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας ἐκ μέρους τοῦ Βυζαντίου, οὕτω δὲ ἠδυνήθη νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον τοῦ Τιμοθέου Αἰλούρου τῆς διοργανώσεως τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας. Ἐπ' αὐτοῦ ὁ Μονοφυσιτισμὸς ἐνισχύθη ἔτι μᾶλλον ἐν Αἰγύπτῳ, προσλαβὼν ὀξύτερον ἐθνικὸν χαρακτῆρα, ἀντικατασταθείσης βαθμηδὸν ἐν τῇ Λατρείᾳ καὶ τῇ Θεολογίᾳ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ τῆς Κοπτικῆς. Ὁ μονοφυσίτης οὗτος Πατριάρχης ἀφ' ἑνὸς μὲν κατεδίκασε τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον καὶ πολυτρόπως κατεπολέμησε τοὺς Ὀρθοδόξους, ἱκανοποιῶν οὕτω τοὺς Κόπτας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔναντι τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει κρατούντων προσποιεῖτο ὅτι ἀνεγνώριζε τὴν Σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος¹ καὶ ὑπεστήριξε τὸ «Ἐνωτικόν», ὡς κόθορον καὶ παλίμβολος καὶ τοῖς καιροῖς συνδιατιθέμενος².

Ἄλλὰ κατὰ τοῦ Πέτρου Μογγοῦ ἐξανέστησαν πολλοὶ φανατικοὶ μονοφυσῖται, καὶ ἰδίως μοναχοί, ὡς δεξαμένου τὸ καταδικάζον τὸν Εὐτυχῆ καὶ μὴ ποιοῦν λόγον περὶ μιᾶς μετὰ τὴν ἔνωσιν φύσεως «Ἐνωτικόν», τὸ ὁποῖον ἀπορρίψαντες οὗτοι, ἀπεσπάσθησαν ἀπ' αὐτοῦ, ὀνομασθέντες «Ἀκέφαλοι», ὡς μὴ ἔχοντες ἴδιον ἐπίσκοπον. Ὅθεν κατεδιώχθησαν οὗτοι ὑπὸ τοῦ Πέτρου Μογγοῦ καὶ τῶν Κοπτῶν, χαρακτηρισθέντες ὡς σχισματικοί, ἀλλὰ παρὰ τοῦτο ἐξηκολούθουν ὑπάρχοντες ἤδη τὸ 622, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ μέτρα ἔναντιον αὐτῶν. Γενικῶς ἐπὶ τοῦ μονοφυσίτου τούτου Πατριάρχου καὶ τῶν διαδόχων του «ἐξεδηλώθησαν ζωηραὶ διαιρέσεις ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Μονοφυσιτισμοῦ καὶ ἐμορφώθησαν διάφοροι μερίδες, ὡς αἱ τῶν «Ἀκεφάλων», «Τριθεϊστῶν», «Ἀφθαρτοδοκητῶν», «Φθαρτολατρῶν», «Κτιστολατρῶν», «Ἰουλιανιστῶν», «Ἀκτιστιτῶν», «Θεμιστιανῶν», «Ἄγνοητῶν» καὶ ἄλλαι. Σκηναὶ δὲ ἀπρεπεῖς συνέβησαν μεταξὺ αὐτῶν, μαρτυροῦσαι τὴν ἐπελθοῦσαν κατάστασιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρείας³.

¹ Ὡς εἰκός, αἱ ἀνωτέρω καὶ ἄλλαι μονοφυσιτικῆς προελεύσεως αἱρέσεις ἐδημιούργησαν κρίσιν ἐν τῇ Κοπτικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἣν ὅμως αὕτη κατῴρθωσε

1. Οὕτω, τῷ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως Ἀκακίῳ ἐπιστέλλων, ἐβεβαίωσεν αὐτόν, ὅτι ἐπέστη παρ' αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου, ὡς «συμφωνούσης καὶ βεβαιούσης τὰ τοῖς ἐν Νικαίᾳ ἁγίοις Πατράσιν ... Πῶς γὰρ ἀναθεματίζειν εἴχομεν τὴν ἐν Χαλκηδόνι ἁγίαν Σύνοδον, ἥ πιστεῦσαντες ἐβεβαιώσαμεν; Οὐκ ἀγνοεῖτε δέ, οὐδὲ λήθηθε τὴν ὑμῶν θεοφιλίαν τῶν παρ' ἡμῖν λαῶν ὁ ζῆλος καὶ ἡ ἐλαφρία καὶ τῶν νεωτερίζειν ἐθελόντων μοναζόντων, οἵτινες μελετήσαντες ἀμὰ τισιν ἐθελουκάκοις τῆς Ἐκκλησίας ἀποσιρικτήσαντες τοὺς λαοὺς ἀποσπᾶν ἐπιχειροῦσι, καὶ διὰ τῶν ὑμετέρων εὐχῶν ἐσκεψάμεθα λόγον θεραπείας ἐχόμενον, μηδὲν βλάπτοντα τὴν ἁγίαν Σύνοδον ἐν Χαλκηδόνι, εἰδότες οὐδὲν κοινὸν ἔχειν αὐτὴν πεπραγμένον...» (Εὐαγρίου, Ἐκκλ. Ἰστ. 3, 17. Migne P.G. 86/II, σ. 2629. 2632).

2. Εὐαγρίου, Ἐκκλ. Ἰστ. 3, 17. Migne P.G. 86/II, σ. 2629.

3. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἐκκλησία Ἀλεξανδρείας, ἄρθρον ἐν «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ» τ. 3, σ. 552.

νά υπερνικήσῃ, συνδεθεῖσα καὶ μετὰ τῆς ἀδελφῆς Συροϊακωβιτικῆς Ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα τοῦ διαπρεποῦς πατριάρχου Ἀντιοχείας Σεβήρου, ἔτι δὲ εὐνοηθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ μονοφυσίτου αὐτοκράτορος Ἀναστασίου, ὡς καὶ ὑπὸ τῆς συμφιλιωτικῆς καὶ φιλενωτικῆς πολιτικῆς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, τοῦ ἐπιδιώξαντος τὴν ἐπανάνωσιν τῶν Μονοφυσιτῶν μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἐκδόντος πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα διατάγματα αὐτοῦ. Ἀναμφισβητήτως ὁ Ἰουστινιανὸς (527-565), ἐνῶ ἦτο κατ' ἀρχὴν «Συνοδίτης», ἦτοι εἰλικρινῆς ὀπαδὸς καὶ ὑποστηρικτῆς τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ πολέμιος τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ, ἐν τούτοις ἐπεδίωξε διὰ τῆς συνδιαλλακτικῆς πολιτικῆς του τὴν ἐπαναγωγὴν τῶν Μονοφυσιτῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ὀρθοδοξίας, προβάς εἰς σημαντικὰ ὑποχωρήσεις καὶ συμβιβασμούς, ἄτε θεωρῶν τοὺς Μονοφυσίτας οὐχὶ ὡς αἰρετικούς, ἀλλ' ὡς «διακρινομένους» καὶ κυμαινομένους περὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν. Σὺν τοῖς ἄλλοις, πρὸς ἱκανοποίησιν αὐτῶν, τὸ μὲν ἐξέδωκε τὸ 544 τὸ καταδικάζον τὰ «τρία κεφάλαια» διάταγμα, ὑπερ ἑθεώρει οἶονεὶ ὡς συμπλήρωμα τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὸ δὲ συνεκάλεσε τὸ 553 τὴν Ε' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον¹, ἵνα ἐρμηνεύσῃ καὶ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι καὶ ἱκανοποίησιν οὕτως τοὺς Μονοφυσίτας. Πράγματι δὲ ἡ Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θεολογίας τοῦ μεγαλυτέρου θεολόγου τοῦ στ' αἰῶνος Λεοντίου τοῦ Βυζαντίου, ἡρμήνευσε τὸ δόγμα τῆς Χαλκηδόνος ἐν τῷ φωτὶ καὶ τῷ πνεύματι τῆς Χριστολογίας τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, παραμερίσασα οὕτως ὀρισμένας χριστολογικὰς ἀποχρώσεις τῆς ἀντιοχειανῆς καὶ τῆς δυτικῆς θεολογίας. Τέλος ἐξέδωκε τὸ 564 τὸ ἐπιβαλὸν τὸν Ἀφθαρτοδοκητισμὸν διάταγμα. Ὁμοίως ἡ σύζυγος τοῦ Ἰουστινιανοῦ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα ὑπεστήριξε ζωηρῶς τοὺς Μονοφυσίτας καὶ τὴν ἐνωτικὴν πολιτικὴν τοῦ συζύγου αὐτῆς². Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐξελέγη τὸ 576 Κόπτης Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ὁ διάκονος Πέτρος, ὅστις προέβη εἰς ἀθρόαν χειροτονίαν 70 νέων Κοπτῶν ἐπισκόπων, ἐδραιωσάντων τὸν Μονοφυσιτισμὸν ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ. Δι' αὐτῶν προσέτι ἐπετεύχθη ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας, καταστάσης πλέον ὀριστικῆς τῆς ἀποσχίσεως αὐτῆς ἀπὸ τῆς Ὀρθοδόξου. Ἐκτοτε οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἐδείχθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον εὐνοϊκοὶ ἢ τοῦλάχιστον ἀνεκτικοὶ ἔναντι τῶν Κοπτῶν καὶ γενικῶς τῶν Μονοφυσιτῶν, ὅτινες ὀργάνωσαν καὶ ἰσχυροποίησαν σημαντικῶς τὰς ἑαυτῶν Ἐκκλησίας κατὰ τὸν στ' καὶ τὸν ζ' αἰῶνα, τὴν τε Κοπτικὴν καὶ τὴν Συροϊακωβιτικὴν. Οὕτως αὐται, διὰ τε τῆς ἀναδιοργάνωσεως καὶ διὰ τῆς ἐπιτευχθεί-

1. Πλεῖον περὶ αὐτῆς βλ. ἐν Ἰω. Καρμίρη, μν. ἔ. τ. I, σ. 180 ἐξ.

2. Πλεῖον βλ. ἐν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, σ. 446 ἐξ.

σης τὸ 616 συμφιλώσεως αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας, κατέστησαν ἰσχυρότεροι, φανατίσασαι δὲ τὰς λαϊκὰς μάζας διὰ τῆς συγχωνεύσεως τῆς μονοφυσιτικῆς αἰρέσεως μετὰ τοῦ φυλετικοῦ καὶ σωβινιστικοῦ πνεύματος, ἔβαλλον ἀνενδύτως κατὰ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ κατὰ παντὸς ἑλληνικοῦ¹.

Ἐπὶ πλέον, ἀρχομένου τοῦ ζ' αἰῶνος, οἱ Κόπται ἐδέχθησαν καὶ τὴν νέαν αἴρεσιν τοῦ Μονοθελητισμοῦ καὶ Μονοενεργητισμοῦ², ἐνῶ οἱ Πέρσαι τὸ μὲν 614 κατέλαβον τὴν Ἱερουσαλήμ, εἷτα δὲ ἐκυρίευσαν καὶ τὴν Αἴγυπτον³, κυριαρχήσαντες αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 616-627. Κατὰ τῶν Περσῶν ἐπολέμησε νικηφόρως ὁ Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος (610-641), ἀπελευθερώσας τὰς χώρας τῶν Μονοφυσιτῶν ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ ζυγοῦ (622-628). Ὁ Ἡράκλειος, εὐρὼν ἐν Αἰγύπτῳ τὸ πλεῖστον τοῦ πληθυσμοῦ ἀποτελούμενον ἐκ Μονοφυσιτῶν, ὑπεστήριξε τὸν Μονοθελητισμὸν, ἐλπίζων ὅτι δι' αὐτοῦ θὰ ἦνῳνε τοὺς Μονοφυσίτας μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐπιτυχῶν πράγματι ἐν ἀρχῇ τὴν ἐπιστροφὴν ἰκανοῦ ἀριθμοῦ Μονοφυσιτῶν: Κοπτῶν, Συριοακωβιτῶν καὶ Ἀρμενίων, ὧν ἀρκετὸς ἀριθμὸς κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἐδέχθη τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, συνδεδυασμένην μετὰ τοῦ Μονοενεργητισμοῦ⁴. Πρὸς τοῦτο ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐξέδωκε τὸ 638 τὴν «Ἐκθεσιν», τὴν συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Σεργίου καὶ ἐπιβάλλουσαν τὸν Μονοθελητισμὸν⁵, ἀφ' ἑτέρου δὲ συνήργησε διὰ τὴν ἐκλογὴν ὡς ὀρθοδόξου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας τοῦ Κύρου, ὅστις ἀσπασθεῖς τὸν Μονοθελητισμὸν, ἐπέτυχε νὰ ἐπαναφέρῃ δι' αὐτοῦ εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν πολλοὺς Μονοφυσίτας τὸ 633, ἐνῶ ὁ μέγας ὄγκος αὐτῶν παρέμεινε πιστὸς εἰς τὴν Κοπτικὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ Κόπται οὗτοι, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πατριάρχην αὐτῶν Βενιαμίν, ὑπὸ μίσους κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐλαυνόμενοι, ὑπεβοήθησαν τοὺς Ἀραβας νὰ καταλάβωσι πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον τὸ 642⁶, οὕτω δὲ ἑτερματίσθη ὀριστικῶς ἡ ἐπ'

1. S. Chaulaur, *Histoire des Coptes d'Égypte*, Paris 1960, σ. 69 ἐξ.

2. Πρβλ. Ἰω. Καρμίρη, μν. ἔ. τ. Γ, σ. 202 ἐξ.

3. Πρβλ. S. Chaulaur, μν. ἔ. σ. 75 ἐξ.

4. Β. Στεφανίδου, μν. ἔ. σ. 221.

5. Παρὰ Mansi; τ. X, 992/7. Ἐν αὐτῇ, μεταξὺ ἄλλων, γράφεται: «Ὅθεν τοῖς ἀγίοις Πατράσιν ἐν ἅπασιν καὶ ἐν τούτῳ κατακολουθοῦντες, ἐν θέλημα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ὁμολογοῦμεν, ὡς ἐν μηδενὶ καιρῷ τῆς νοερᾶς ἐμψυχωμένης αὐτοῦ σαρκὸς κχωρισμένως καὶ ἐξ οικείας ὁμῆς ἐναντίας τῷ πνεύματι τοῦ ἡνωμένου αὐτῇ καθ' ὑπόστασιν Θεοῦ Λόγου, τὴν φυσικὴν αὐτοῦ παύσασθαι κίνησιν, ἀλλ' ὅποτε καὶ οἶαν καὶ ὅσην αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος ἠβούλετο. Ταῦτα τῆς εὐσεβείας τὰ δόγματα παραδεδώκασιν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπρέται τοῦ Λόγου γενόμενοι καὶ οἱ τούτων μαθηταὶ καὶ διάδοχοι, οἱ καθ' ἐξῆς θεόπνευστοι τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι, ταῦτὸν δὲ εἰπεῖν αἱ ἄγιοι καὶ Οἰκουμενικαὶ πέντε Σύνοδοι τῶν μακαρίων καὶ θεοφόρων Πατέρων».

6. Πρβλ. S. Chaulaur, μν. ἔ. σ. 81 ἐξ. C. D. G. Müller, Benjamin I, Patriarch von Alexandrien, ἐν «Muséon» 69 (1956) 313/40. Ἀντιθέτως ὁ Κόπτης θεολόγος Κύριλλος Ἐλ Ἀντώνη, ἐν τῇ ῥηθείῃ μελέτῃ του αὐτοῦ Κύρος Ἀλε-

αὐτῆς Ἑλληνικῆ κυριαρχία. Εἰς ἀντάλλαγμα δὲ οἱ Ἀραβες ἀνεγνώρισαν τὴν Κοπτικὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἐπίσημον Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ἐν Αἰγύπτῳ, περιβαλόντες διὰ προνομίων τὸν Πατριάρχην αὐτῆς Βενιαμίν, ἐπιτυχόντα οὕτω νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὴν Ἐκκλησίαν του, ἐνῶ ἀντιθέτως κατεδίωξαν τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Αἰγύπτου, ὁ πατριαρχικὸς θρόνος τῆς ὁποίας παρέμεινε, ἕνεκα τούτου, κενὸς ἐπὶ ἐβδομήκοντα περίπου ἔτη. Ὡς γνωστόν, ἡ Ἀραβικὴ κυριαρχία ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου διήρκεσεν ἕκτοτε μέχρι τοῦ ἔτους 1517, ὅτε κατέλαβον τὴν χώραν οἱ Τοῦρκοι μέχρι τοῦ 1805.

Ἄλλ' ἡ εὐνοια τῶν Ἀράβων πρὸς τοὺς Κόπτας δὲν διήρκεσε περισσότερον τῶν 50 ἐτῶν. Ἐκτοτε καὶ καθ' ἕλους τοὺς μακροὺς αἰῶνας τῆς Ἀραβικῆς καὶ τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία ὑπέστη δεινὸς διωγμοὺς καὶ κακώσεις, συνεπεία τῶν ὁποίων περιῆλθεν εἰς στασιμότητα καὶ παρακμὴν. Ἐν ἀρχῇ οἱ Ἀραβες ἐπέβαλον ἐπὶ τῶν χριστιανῶν γενικῶς βαρεῖς φόρους, συνεπεία δὲ αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων καταπιέσεων οὐκ ὀλίγοι Κόπται προσῆλθον εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον αὐτῶν ἐνέμεινε ἐν τῇ πατρῴᾳ μονοφυσιτικῇ πίστει. Ἐπεχείρησαν μάλιστα καὶ διαφόρους ἐπαναστάσεις κατὰ τῶν κρατούντων Ἀράβων, ὡς τὸ 725 /6, 750, 773, ἀρχὰς τοῦ 9' αἰῶνος, 829 /30 κλπ. Πάντως κατὰ τὸν 9' αἰῶνα οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰσλάμ ἐν Αἰγύπτῳ ἦσαν περισσότεροι τῶν Κοπτῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπισκοπῶν ἀπὸ 100 ἐμειώθη μέχρι τοῦ 10' αἰῶνος εἰς 40 περίπου, ἐκδηλωθέντος μάλιστα καὶ νέου διωγμοῦ ἐναντίον αὐτῶν κατὰ τὸν 10' αἰῶνα¹. Διωγμοὺς ὁμοίως ὑπέστη ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὸν 11' καὶ 12' αἰῶνα καὶ ἐκ μέρους τῶν Μамελούκων, συνεπεία τῶν ὁποίων κατεστράφησαν πολλοὶ ναοὶ καὶ μοναὶ καὶ ἤρχισεν ἡ κατὰπτωσις τοῦ Μοναχισμοῦ, τὸ δὲ 1389 ἱκανοὶ Κόπται ἐν Καῖρῳ ἐξισλαμίσθησαν βιαίως, εἶτα δὲ μεταγόντες καὶ ὁμολογήσαντες τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον. Τὰ δεινοπαθήματα τῶν Κοπτῶν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸν 13' αἰῶνα, ἐν-

Ξανδρείας καὶ οἱ Κόπται», ἐπειράθη νὰ ἀνατρέψῃ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, ὑποστηρίξας ὅτι «οἱ ἱστορικοὶ ἀνακριβῶς ἐδέχθησαν, ὅτι οἱ Κόπται ἐβασίλευσαν τοὺς Ἀραβας κατὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου ἢ εἶδον αὐτοὺς ὡς τοὺς φορεῖς τῆς ἐλευθερίας» (σ. 5, 82 ἐξ.). Καὶ ἄλλοις εἶδον, ὅτι ὀλίγους αἰῶνας μετὰ τὴν Ἀραβικὴν κατάκτησιν ὁ Ἰακωβίτης Πατριάρχης Ἀντιοχείας Μιχαήλ ὁ Σϋροσ ἐξόμνησε τὴν νίκην τοῦ Ἰσλάμ κατὰ τῆς Βυζαντινῆς Χριστιανοσύνης διὰ τῶν ἐξῆς: «Le Dieu des vengeances amena du sud les fils d' Ismaël pour nous libérer par eux d' entre les mains des Grecs... Ce ne fut pas un léger avantage pour nous que d' être délivrés de la férocité de ceux-ci, de leur méchanceté, de leur colère, de leur zèle cruel à notre égard, et de nous trouver au repos...» Καὶ ὁ G. W i e t, ἐν τῷ ἄρθρῳ του «Kibt» (=Κόπται) τῆς «Encyclopédie de l' Islam», ὑποστηρίζει μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐρευνητῶν, ὅτι «des Egyptiens (=Κόπται) accueillirent les Arabes presque comme des libérateurs». (Παρὰ P. R o n d o t, μν. ξ. σ. 141/2).

1. Πρβλ. Β. S p u l e r, μν. ξ. σ. 170/3.

τεῦθεν δὲ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐμειώθη σημαντικῶς, οὕτως ὥστε σήμερον τὰ 93 ἑκατοστὰ τῶν Αἰγυπτίων εἶναι Μουσουλμᾶνοι¹. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν οἱ Μαμελοῦκοι κατεδίωξαν μέχρι ἐξαφανισμοῦ σχεδὸν καὶ τοὺς χριστιανοὺς τῆς Νουβίας καὶ ἐξισλάμισαν αὐτήν². Σημειωτέον προσέτι ὅτι κατὰ τὸν ἰα' αἰῶνα ἀφ' ἑνὸς μὲν μετεφέρθη ἡ ἔδρα τοῦ Πατριάρχου τῶν Κοπτῶν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὸ Κάϊρον, ἐνθα ἤδρευε καὶ ἡ Κυβέρνησις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξερράγη ἕρις τις περὶ τῆς Ἐξομολογήσεως μεταξὺ τῶν Κοπτῶν, ἐξ ὧν τινες ἀπέριψαν τὴν προφορικὴν ἐνώπιον τοῦ ἱερέως ἐξομολόγησιν, ἀντικαταστήσαντες αὐτὴν διὰ καύσεως θυμιάματος ἐν ἀρχῇ τῆς Λειτουργίας, μετὰ ταυτοχρόνου μυστικῆς ἐξομολογήσεως ἐκάστου πιστοῦ. Ἄλλ' ἡ δοξασία αὕτη κατεπολεμήθη ὑπὸ τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας, πρὸ πάντων δὲ ἠγωνίσθη κατὰ τὸν ιβ' αἰῶνα ὁ μοναχὸς Μᾶρκος al Qubr, ὅπως ἐπαναφέρῃ τὴν προφορικὴν ἐξομολόγησιν παρὰ τοῖς Κόπταις καὶ ἐνώση αὐτοὺς μετὰ τῶν Μελχιτῶν Ὁρθοδόξων, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Τέλος ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διὰ τῶν καταλαβόντων τὴν Αἴγυπτον Γάλλων³ καὶ εἶτα τῶν Ἀγγλων, ἐπ' ἐσχάτων δὲ διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως καὶ αὐτῶν ἀπὸ τῆς χώρας ταύτης, ἐσημείωσεν ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία ἀξιόλογον πρόοδον, παρουσιάσασα καὶ ἀξιοπρόσεκτον συγγραφικὴν παραγωγὴν κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετίαν, μετ' ἀρτίων ἐκδόσεων τῶν λειτουργικῶν βιβλίων αὐτῆς.

Σήμερον ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία ἀριθμεῖ περὶ τὰ 4 ἑκατομμύρια ὀπαδῶν⁴, μετὰ 18 ἐπισκοπῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἀνά μιᾶς ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Σουδάν, ὡς καὶ 500 ἐνοριῶν καὶ 900 ἱερέων, ὑπὸ τὸν Κόπτην Πατριάρχην Κύριλλον ΣΤ', ἔδρευοντα ἐν Καίρῳ καὶ τιτλοφορούμενον: «Ἁγιώτατος Πατὴρ καὶ Πατριάρχης τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης Αἰγύπτου, τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἱερουσαλήμ, Πενταπόλεως, Λιβύης, Νουβίας, Αἰθιοπίας, Ἀφρικῆς καὶ πάσης χώρας εὐαγγελισθείσης ὑπὸ τοῦ ἀγίου Μάρκου»⁵. Ὁ Πατριάρχης Κύριλλος Δ', περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος,

1. Πρβλ. D. Attwater, μν. ξ. σ. 184.

2. Γενικῶς περὶ τῶν διωγμῶν τῶν Κοπτῶν βλέπ. S. Chauler, μν. ξ. σ. 106 ἐξ.

3. Αὐτόθι, σ. 140 ἐξ.

4. Altkatholisches Jahrbuch 1964, σ. 95. Ἀντιθέτως, κατὰ τὸν D. Attwater, μν. ξ., Vol. II, σ. 242, καὶ τὸν B. Spuler, μν. ξ. σ. 184, ὁ ἀριθμὸς τῶν Κοπτῶν ἀνέρχεται εἰς 1.350.000 περίπου.

5. Κόπται Πατριάρχαι ἐγένοντο κατὰ τὸν ε' αἰῶνα: Τιμόθεος Β' Αἴλουρος, Πέτρος Γ' Μογγός, Ἀθανάσιος Β', Ἰωάννης Α'. Κατὰ τὸν στ' αἰῶνα: Ἰωάννης Β', Διόσκορος Β', Τιμόθεος Γ', Θεοδόσιος Α', Πέτρος Δ', Δαμιανός. Κατὰ τὸν ζ' αἰῶνα: Ἀναστάσιος, Ἀνδρόνικος, Βενιαμὴν Α', Ἀγάθων, Ἰωάννης Γ', Ἰσαὰκ, Συμεὼν Α'. Κατὰ τὸν η' αἰῶνα: Ἀλέξανδρος Β', Κοσμάς Α', Θεόδωρος, Μιχαὴλ Α', Μηνᾶς Α', Ἰωάννης Δ'. Κατὰ τὸν θ' αἰῶνα: Μᾶρκος Β', Ἰάκωβος, Συμεὼν Β', Ἰωσήφ, Μιχαὴλ Β', Κοσμάς Β', Σανούτιος Α', Μιχαὴλ Γ'. Κατὰ τὸν ι' αἰῶνα: Γαβριὴλ Α', Κοσμάς Γ', Μακάριος Α', Θεο-

ἐπεχειρήσε μεταρρυθμίσεις τινὰς ἐν τῇ Κοπτικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐναντίον τῶν ὁποίων ὅμως ἐξεδηλώθη ὁ συντηρητικὸς διάδοχος αὐτοῦ Κύριλλος Ε΄. Ὁμοίως προσεπάθησε νὰ ἀναμιχθῆ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδίως εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας αὐτῆς, τὸ ἐκ λαϊκῶν συγκείμενον Ἐθνικὸν Συμβούλιον τῶν Κοπτῶν, ἕνεκα τούτου δὲ ἐδημιουργήθη ἐπ' ἐσχάτων ἐσωτερικῆ κρίσις ἐν τῇ Κοπτικῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ δὴ καὶ σύγκρουσις μεταξὺ ἐπισκόπων καὶ Πατριάρχου, παῦσις τοῦ τελευταίου καὶ περιορισμὸς ἐν μονῇ καὶ εἶτα ἀπελευθέρωσις καὶ ἀποκατάστασις αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως, ἀπόπειρα καταργήσεως ὑπ' αὐτῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων κλπ.¹. Ἀλλὰ τελευταίως ἡ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις βαίνει ὀλονὲν βελτιουμένη, ἡ δὲ Κοπτικὴ Ἐκκλησία εἰσῆλθεν εἰς νέον στάδιον προόδου. Προστέθητω ὅτι ἐν τῇ λατρείᾳ τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας χρησιμοποιεῖται ἡ Κοπτικὴ γλῶσσα, ἑορτάζεται δὲ καὶ τὸ Σάββατον μετὰ τῆς Κυριακῆς καὶ ἐπὶ πλέον πρὸ τοῦ βαπτίσματος τελεῖται (οὐχὶ ὑποχρεωτικῶς) ἡ ἰουδαϊκὴ περιτομή, ἄνευ ὅμως ἐπισήμου θρησκευτικῆς σημασίας. Ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία κατέχει τὰ ἑπτὰ μυστήρια², ἀπορρίπτει τὸ Filioque καὶ τὸ παπικὸν πρωτεῖον καὶ ἀλάθητον κλπ., ἀλλ' ἔχει διασώσει μετριοπαθῆ τινα Μονοφυσισμὸν, διατηροῦσα τὴν προχαλκηδόνειον Χριστολογία, ἀποκηρύττει δ' ὅμως τὸν αἰρεσιάρχην Εὐτυχιῆ, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, καθὼς εἶδομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις. Ἐν τῷ κανόνι τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης συμπεριλαμβάνονται καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Κλήμεντος Ρώμης καὶ τοῦ Βαρνάβα, ὡς καὶ ὁ Ποιμὴν τοῦ Ἑρμῶ. Εἰς τὰ θεολογικὰ δὲ γράμματα διε-

φάνης, Μηνᾶς Β', Ἀβραάμ (Ἐφραῖμ), Φιλῶθος. Κατὰ τὸν ια' αἰῶνα: Ζαχαρίας, Σανούτιος Β', Χριστόδουλος, Κύριλλος Β', Μιχαὴλ Δ'. Κατὰ τὸν ιβ' αἰῶνα: Μακάριος Β', Γαβριὴλ Β', Μιχαὴλ Ε', Ἰωάννης Ε', Μᾶρκος Γ', Ἰωάννης ΣΤ'. Κατὰ τὸν ιγ' αἰῶνα: Κύριλλος Γ', Ἀθανάσιος Γ', Ἰωάννης Ζ', Γαβριὴλ Γ', Θεοδόσιος Β'. Κατὰ τὸν ιδ' αἰῶνα: Ἰωάννης Η', Ἰωάννης Θ', Βενιαμὴν Β', Πέτρος Ε', Μᾶρκος Δ', Ἰωάννης Ι', Γαβριὴλ Δ', Ματθαῖος Α'. Κατὰ τὸν ιε' αἰῶνα: Γαβριὴλ Ε', Ἰωάννης ΙΑ', Ματθαῖος Β', Γαβριὴλ ΣΤ', Μιχαὴλ ΣΤ', Ἰωάννης ΙΒ', Ἰωάννης ΙΓ'. Κατὰ τὸν ις' αἰῶνα: Γαβριὴλ Ζ', Ἰωάννης ΙΔ', Γαβριὴλ Η'. Κατὰ τὸν ιζ' αἰῶνα: Μᾶρκος Ε', Ἰωάννης ΙΕ', Ματθαῖος Γ', Μᾶρκος ΣΤ', Ματθαῖος Δ', Ἰωάννης ΙΖΤ'. Κατὰ τὸν ιη' αἰῶνα: Πέτρος ΣΤ', Ἰωάννης ΙΖ', Μᾶρκος Ζ', Ἰωάννης ΙΗ'. Κατὰ τὸν ιθ' αἰῶνα: Μᾶρκος Η', Πέτρος Ζ', Κύριλλος Δ', Δημήτριος Β', Κύριλλος Ε'. Κατὰ τὸν κ' αἰῶνα: Κύριλλος Ε', Ἰωάννης ΙΘ', Μακάριος Γ', Ἰωάσαφ Β' καὶ Κύριλλος ΣΤ'. (Βλέπ. Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, μν. ξ. σ. 911. Β. Spuler, μν. ξ. σ. 224/5).

1. Βλέπ. J. Gröndler, *Lexikon der christlichen Kirchen und Sekten*, Wien 1961, τ. Ι, σ. 801/2. D. Attwater, μν. ξ. σ. 186/7.

2. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς ἱεροσύνης, πλὴν τῶν τριῶν ἱερατικῶν βαθμῶν, ἀναφέρονται καὶ οἱ τοῦ ἀναγνώστου, τοῦ ὑποδιακόνου, τοῦ ἀρχidiaκόνου καὶ τοῦ πατριάρχου. Περὶ τῶν μυστηρίων, τῶν ναῶν καὶ τῆς ἐν γένει Κοπτικῆς λατρείας βλέπ. E. Hamerschmidt etc., *Symbolik des orthodoxen und orientalischen Christentums*, Stuttgart 1962, σ. 180 ἔξ. R. Janin, μν. ξ. σ. 570 ἔξ.

κρίθησαν εὐάριθμοὶ τινες Κόπται¹. Εἰς τὰς νηστείας, τὰς δεσποτικὰς καὶ θεομητορικὰς ἑορτὰς καὶ τὴν λατρείαν ἐν γένει προσεγγίζουσιν οἱ Κόπται πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, τελοῦντες τὰς λειτουργίας τῶν ἁγίων Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Γρηγορίου Θεολόγου καὶ Μ. Βασιλείου καὶ ἄλλας, μέχρι 20 περίπου μὲ 3 ἀναφορὰς², ἔχοντες ὅμοια ἱερὰ σκευὴ καὶ ἄμφια πρὸς τὰ τῶν Ὀρθοδόξων, μεθ' ὧν συμφωνοῦσιν ἄλλως τε καὶ ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς δόγμασιν, ἐξαιρέσει τοῦ χριστολογικοῦ, ὡς εἶδομεν. Ἀλλ' ὅμως περὶ τὸ δόγμα τοῦτο δὲν ἀσχολεῖται σήμερον ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία, ἐξαιρέσει ὀλίγων τινῶν Κοπτῶν, οὕτως ὥστε πολλοὶ θεολόγοι ἀρνοῦνται αὐτῇ τὸν ἀληθῆ μονοφυσικὸν χαρακτῆρα³.

Ἐξετάζοντες νῦν τὰς σχέσεις τῆς Κοπτικῆς καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας διαπιστοῦμεν, ὅτι αὐταὶ ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφοριῶν ἦσαν ἀρκούντως ἔθρικαι, ἐξακολουθοῦσαι μέχρι σήμερον νὰ εἶναι πάντοτε τεταμέναι, λόγω τοῦ ἀσκουμένου εἰς βᾶρος τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας προσηλυτισμοῦ ἐκ μέρους τῆς Ρώμης. Οὐχ ἦττον ὁ Κόπτης Πατριάρχης Κύριλλος Γ'

1. Βλέπ. W. K a m m e r e r, A Coptic bibliography, Ann Arbor 1950. Β. Μιχαηλίδου, Ἐξέχουσαι φυσιογνωμίαι ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Γραμματολογίᾳ τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας, Ἀλεξάνδρεια 1937. S. C h a u l e u r, μν. ἔ. σ. 168 ἐξ: «La littérature copte est presque uniquement biblique et ecclésiastique. Les textes profanes sont peu nombreux. En outre, elle est faite en majeure partie de traductions grecques. Les deux langues s'imbriquent très souvent dans le domaine linguistique. Il est certain que des influences égyptiennes existent sur le plan littéraire dans l'élaboration de la spiritualité alexandrine, les éléments coptes ont parfois joué un rôle dans la rédaction des œuvres grecques, celles-ci ayant un substrat oral ou écrit copte. L' Ecriture Saint fut d' ailleurs traduite du grec. Elle est presque complète dans le sahidique et le bohairique. On trouve également d'autres écrits ecclésiastiques et liturgiques de tous genres qui ont subi l' influence grecque: Histoire de l' Eglise, Homélie, Vies des Saints, Actes des Martyrs, Apophtegmes des Pères du désert, Règles et Instructions monacales, Livres du liturgie sacrée, Hymnes et prières...».

2. Πρὸ διέτις ἐξεδόθη ἐν ἀγγλικῇ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Κοπτικοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας ἡ Κοπτικὴ Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου, ὑπὸ τὸν τίτλον: «The Coptic Liturgy. Authorised by H. H. Abba Kyrillos VI, Pope of Alexandria and Patriarch of the See of St. Mark. Cairo — U.A.R. 1963. (Περιλαμβάνει: The Raising of Incense — The Liturgy — The Canon). Πρβλ. καὶ J. G a r r i d o, La Messe copte, Cairo 1957. O.H.E. H a d j i - B u r m e s t e r, Rites and Ceremonies of the Coptic Church, ἐν «Eastern Churches Quarterly» Vol. VII—XI (1948-1956).

3. Πρβλ. C. K o r p p, Glaube und Sakramente der Koptischen Kirche, ἐν «Orientalia Christiana» 25 (1932) 1-217. C. D e t l e r, G. M ü l l e r, Die Engel lehre der Koptischen Kirche, Wiesbaden 1959. E. L a n n e, Les ordinations dans le rite copte, ἐν «Ostkirchl. Studien» 5 (1960) 81-106. Γεωργίου Νευροκόπου, Ἡ ἐνωσις τῆς Κοπτικῆς μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εὐχέρης, Θεσσαλονίκη 1952.

(1235/43) διεξήγαγε φιλενωτικές συζητήσεις μετὰ τῆς Ρώμης, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὁμοίως μετὰ δύο αἰῶνας ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἐπεχείρησε νὰ ἐνώσῃ τοὺς Κόπτας διὰ τῆς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας (1439), εἰς ἣν παρέστη ἡγούμενός τις Ἰωάννης ἐκ μέρους τοῦ Κόπτου Πατριάρχου Ἰωάννου Α' (1428-1452) καὶ ὑπέγραψε τὸ *Decretum pro Jacobitis*¹, ἀλλ' ὅμως οἱ Κόπται δὲν ἀπεδέχθησαν αὐτό. Τὸ 1582 Κοπτικὴ τις σύνοδος ἐν Βαβυλῶνι ἀπέρριψε πρότασιν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας περὶ ἐνώσεως. Παρὰ τοῦτο συνεχίσθησαν αἱ ἐνωτικαὶ προσπάθειαι τῆς Ῥώμης ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἰσ' αἰῶνος δι' ἀποστολῆς λατίνων ἱεραποστόλων καὶ μοναχῶν, οἵτινες κατὰ τὸν ἰζ' αἰῶνα προσεῖλκυσαν περὶ τοὺς 2.000 Οὐνίτας Κόπτας, χάριν τῶν ὁποίων ἀπεστάλη τὸ 1741 εἰς Κάϊρον ὁ οὐνίτης ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος, ὅστις ὅμως μετανοήσας ἀπέθανε τὸ 1750 ὡς μονοφυσίτης. Τὸ 1895 ἰδρύθη Οὐνιτικὸν Κοπτικὸν Πατριαρχεῖον μετὰ τριῶν ἐπισκοπῶν, τὸ δὲ 1899 ὤρισθη οὐνίτης Πατριάρχης ὁ Κύριλλος Β' — Μακάριος²,

1. Mansi 34, 1732 ἐξ.

2. «Ἄλλ' ὁ Κύριλλος — Μακάριος ἀπεπειράθη νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἔλθὼν εἰς συνηνοήσεις μετὰ τοῦ Ὁρθοδόξου Πατριάρχου Φωτίου. Παρητήθη δὲ τὸ 1908. Τὸ 1912 ἐφάνη πραγματοποιήσας τὸν σκοπὸν τῆς προσελύσεως εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἀλλ' ἐδήλωσε πάλιν ὑποταγὴν εἰς τὸν Πάπαν Ρώμης». (Χρυσόστομος Παναπολύου, μν. ἐ. σ. 906). Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ ἀξιολογούμενον τοῦτο γεγονός μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ ἀνεκδότου ἐπιστολῆς τοῦ Α. Φ. Λυμπρίτου ἀπὸ 28 Ἰανουαρίου / 7 Φεβρουαρίου 1912 πρὸς τὸν γαμβρόν του καθηγητὴν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν Ζήκον Ρώσση καὶ ἐξ ἐπισυνημμένης αὐτῇ σχετικῆς ἐκθέσεως, ἀμφοτέρων παραχωρηθειῶν ἡμῖν ὑπὸ τῶν κληρονόμων. Ἐξ αὐτῶν πληροφορούμεθα, ὅτι ὁ Κύριλλος οὗτος «ἐπέισθη ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ ἐρευνῶν καὶ μελετῶν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ἐξέκλινε δογματικῶς ἀπὸ τῶν ἀληθῶν καὶ ἀναλλοιώτων βάσεων τοῦ Χριστιανισμοῦ, δι' ἀποδοχῆς δογμάτων μὴ ὀρθοδόξων, καὶ ἀνεγνώριζεν, ὅτι μόνη ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δεκτικῆται τὸ χάρισμα τῆς ἀληθοῦς καὶ θείας διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων Αὐτοῦ καὶ Μαθητῶν, καθὼς καὶ τῆς παραδόσεως αὐτῆς διὰ τῶν Οἰκουμηνικῶν Συνόδων καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἐνσυνειδήτου ταύτης πεποιθήσεώς του ἀπεφάσισε νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἀπλῶς καὶ καθαρῶς ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀπαίτησεως, οὐτ' ἐπιφυλάξεως καὶ περιορισμοῦ. Προσπίπτει δὲ ἐπιχειρήσει οὗτος καὶ μολόγη, ἐν ἣ ἀδ' ἐπιχειρημάτων ἱστορικῶν καὶ δογματικῶν κατεπολέμει τὸ ἀξιώμενον ὑπὸ τοῦ Πάπα πρωτεῖον». Ὁ Οὐνίτης οὗτος Πατριάρχης συνητήθη ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Α. Φ. Λυμπρίτου μετὰ τοῦ Ὁρθοδόξου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Φωτίου. «Ἡ συνέντευξις ὑπῆρξε μακρὰ καὶ πολυῶρος. Ἀπεφασίσθη νὰ προσέλθῃ οὗτος εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν... Συνεφωνήθη δὲ νὰ ὑποβάλλῃ ὁ Κύριλλος λίβελλον ἔγγραφον, περιέχοντα τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ, ἀναγνωρίζον τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως καὶ πάντα ἀνεξαίρετως τὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὡς μόνον ὀρθὰ καὶ ἰσχυρά. Καὶ τὸν λίβελλον τοῦτον πράγματι οὗτος ὑπέβαλε καὶ ἐνεχείρησεν εἰς τὴν Α.Μ. τὸν Πατριάρχην Φώτιον, αὐτόγραφον ἰδίᾳ χειρὶ καὶ παρ' αὐτοῦ ὑπογεγραμμένον. Ἡ Α.Μ. ὁ Πατριάρχης Φώτιος ἀνεκοίνωσε τὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς μετὰ τοῦ λίβελλου εἰς τὴν Σύνοδον τῶν μητροπολιτῶν τοῦ Ἐθνοῦ, ἥτις καὶ ἐνέκρινε τὰ ἀποφασισθέντα, οὐχὶ ὅμως ἄνευ ἀντιρρήσεων καὶ ἐπιφυλάξεων. Ἄλλ' ἡ ὑπόθε-

μετὰ μακρὰν δὲ χρεῖαν διεδέχθη αὐτὸν τὸ 1947 ὁ Μᾶρκος Β' καὶ τέλος τὸ 1957 ὁ Στέφανος (Sindarus) μετὰ 75.000 Οὐνίτας Κόπτας.

Ὁμοίως καὶ Προτεσταντικαὶ Ἐκκλησίαι ἀπέστειλαν εἰς Αἴγυπτον κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἱεραποστόλους πρὸς προσηλυτισμὸν τῶν Κοπτῶν, καὶ δὴ ἀφ' ὅτου τὸ 1811 ὁ Mohammed Ali παρεχώρησε θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν χώραν. Οὕτω τὸ 1825 ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ἀπέστειλεν ἱεραποστόλους τῆς «Church Missionary Society», οἵτινες διὰ τῆς διανομῆς βιβλίων, χρημάτων, φαρμάκων καὶ ἄλλων εἰδῶν, ὡς καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως σχολείων, κηρυγμάτων κ.λ.π., ἤρξαντο τὸ προσηλυτιστικὸν ἔργον των μεταξὺ τῶν Κοπτῶν, ὡς ἄλλως τε ἔπραττον τότε σχεδὸν πανομοιότυπως καὶ μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων¹. Ἐσυστηματοποίησαν δὲ τὸ ἔργον αὐτῶν τοῦτο βραδύτερον, ὅτε ἡ Αἴγυπτος ἐγένετο Ἀγγλικὸν προτεκτοράτον (1882), ἰδρύσαντες Ἀγγλικανικὰς ἐνορίας ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Σουδᾶν ὑπὸ μίαν ἱεραποστολικὴν ἐπισκοπὴν τῆς «Church of England», ἀποτελουμένης ἐξ ὀλιγαριθμῶν Κοπτῶν προσηλύτων. Ἀπὸ τοῦ 1857 ἐγκατεστάθησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ εἶτα ἀπὸ τοῦ 1866 ἐν Καῖρω καὶ Γερμανοὶ ἱεραπόστολοι, ἰδρύσαντες Γερμανικὴν Εὐαγγελικὴν Ἐκκλησίαν μετὰ ὀλιγαριθμοὺς Κόπτας προσηλύτους. Παραλλήλως ἐγκατεστάθησαν ἀπὸ τοῦ 1855 ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀμερικανικαὶ Πρεσβυτεριαναὶ Ἱεραποστολαί, ἐργαζόμεναι δραστηρίως μεταξὺ τῶν Κοπτῶν, ἄνευ ὅμως σοβαρῶν ἀποτελεσμάτων. Πάντως ἴδρυσαν αὐταὶ τὸ 1926 τὴν «Evangelical Church in Egypt, Synod of the Nile». Γενικῶς πάντες οἱ ἀνωτέρω Διαμαρτυρόμενοὶ ἱεραπόστολοι ἐπεδίωξαν τὴν «μεταρρύθμισιν τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ πνεῦμα προτεσταντικόν, ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι αὐτῶν προὔκαλεσαν τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐπισκόπων καὶ τὴν ἀφύπνισιν τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας ἐνώπιον τοῦ κινδύνου ἐκ τῶν ἀνωτέρω προσηλυτιστικῶν ἐνεργειῶν τῶν ἑτεροδόξων².

Τέλος ὡς πρὸς τὰς συγχρόνους σχέσεις μεταξὺ τῶν Κοπτῶν καὶ τῶν Ὀρθοδόξων παρατηροῦμεν, ὅτι, ἐκλειψασῶν πλέον τῶν παλαιῶν μεταξὺ αὐτῶν μακροχρονίων, ἀπὸ τοῦ ε' αἰῶνος χρονολογουμένων, ἀντιθέσεων, ἐπεκράτησε

σας δὲν ἐτελεσφόρησε, τοῦτο μὲν ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀντιδράσεως, ἣτις καὶ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ὀρόνου ἀνεφύη, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐν τῷ ἑλληνικῷ Τύπῳ τῆς Αἰγύπτου, τοῦτο δὲ διότι ἐν τῷ μεταξὺ, παραταθισῶν τῶν σχέσεων καὶ συζητήσεων, εἰς τῶν μικτῶν Δικαστῶν Κοπτοκαθολικός, βαρέως φέρων τὰ διαπραττόμενα ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου του καὶ ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν ὀργάνων τοῦ Πάπα, ἤδη ἐν πλήρει γνώσει τῶν γινομένων, κατόρθωσε νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν οἰκίαν του τὸν Κύριλλον, ὅπου κατεκρατήθη καὶ ὅθεν ἀπήχθη βιαίως, χωρὶς νὰ τοῦ δοθῇ καιρὸς οὔτε ἐφόδια ταξειδίου νὰ λάβῃ, οὔτε καὶ λευχέματα. Ἐπιβιβασθεὶς ἄκων τοῦ γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου τῶν διαπορθμεύσεων, κατηρθύνθη εἰς Νεάπολιν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ρώμην, ὅπου ὁ Πάπας καθεῖρξεν αὐτὸν καὶ ἐφύλαττεν ὡς αἰχμάλωτον...»

1. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Ὀρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός, Ἀθήναι 1937, σ. 279 ἔξ.

2. J. Gr undler, Lexikon der christl. Kirchen... τ. I, σ. 800.

κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, καὶ πρὸ πάντων κατὰ τὸν παρόντα, ἀπόλυτος ἄρμονία σχέσεων καὶ προσέγγις καὶ συνεργασία, ἰδίως ἐν τοῖς πλαισίοις τῆς συγχρόνου οἰκουμενικῆς ἐκκλησιαστικῆς κινήσεως καὶ ταῖς ἐπαφαῖς τοῦ Κοπτικοῦ καὶ τοῦ Ὀρθοδόξου Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν κληρικῶν αὐτῶν ἀμοιβαίως, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ποικιλοτρόπως. Ἐπίσης μηνύματα ἀγάπης καὶ συνεργασίας καὶ ἐνότητος πρὸς τοὺς Κόπτας ἐξέπεμψαν ἡ Διορθόδοξος Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἁγίου Ὁρους τὸ 1930¹, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τὸ 1951 ἐπὶ τῇ 1500ῃ ἐπετειῇ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου², ἡ Α' καὶ ἡ Γ' Πανορθόδοξοι Διάσκεψεις τῆς Ρόδου τὸ 1961 καὶ 1964³ κλπ. Ὁμοίως ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθηναγόρας κατὰ τὴν προσκυνηματικὴν πορείαν του πρὸς τοὺς Ἁγίους Τόπους ἐν ἔτει 1961 συνητήθη μετὰ Κοπτῶν καὶ ἄλλων Ἀντιχαλκηδονεῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν⁴. Ἐξ ἄλλου οἱ Κόπται ἀπέστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Α' Πανορθόδοξον Διάσκεψιν τῆς Ρόδου τὸ 1961⁵, εἰς τὰς ἐορτὰς ἐπὶ τῇ χιλιετηρίδι τοῦ Ἁγίου Ὁρους τὸ 1963, εἰς τὴν ἐν Aarhus συνάντησιν Ὀρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονεῶν θεολόγων⁶ κλπ. Ἐνταῦθα δύνανται τέλος νὰ μνημονευθῶσι καὶ αἱ ἅμα τῇ καταπαύσει τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου διεξαχθεῖσαι φιλενωτικαὶ συζητήσεις μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀρθοδόξου μητροπολίτου Νευροκοπίου Γεωργίου καὶ τοῦ Κόπτου Πατριάρχου Ἰωάσαφ Β' καὶ ἄλλων Κοπτῶν, ὡς καὶ ἡ σχετικὴ ἀλληλογραφία μετὰ αὐτῶν. Τὰ κατὰ τὴν ἐπαφὴν ταύτην, ὡς καὶ τὰ πορίσματα εἰδικῶν μελετῶν τοῦ πρώτου, ἐδημοσίευσεν οὗτος ἐν τῇ ῥηθείσῃ μελέτῃ αὐτοῦ ὑπὸ τὸν χαρακτηριστικὸν τίτλον: «ἡ ἔνωσις τῆς Κοπτικῆς μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εὐχερῆς». Ὁ συγγραφεὺς κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὡς ἔγραψε καὶ ἀνέφερε προφορικῶς εἰς τὸν Κόπτην Πατριάρχην, ὅτι «ὁ θεωρούμενος ὡς ἀρχηγὸς τῶν Κοπτορθοδόξων ἀδελφῶν Διόσκορος δὲν κατεδικάσθη διὰ ζητήματα πίστεως ὡς αἰρετικὸς, ἀλλὰ διὰ διοικητικὰς τινὰς ὑπερβασίας, καὶ

1. Πρακτικὰ τῆς προκαταρκτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν ἁγίων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, τῆς συνελθούσης ἐν τῇ ἐν Ἁγίῳ Ὁρει ἱερᾷ μεγίστῃ μονῇ τοῦ Βατοπεδίου, 8-23 Ἰουνίου 1930, Κωνσταντινούπολις 1930, σ. 144.

2. Παρὰ Ἰω. Καρμίρη. Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... τ. Ι. σ. 172 σημ. 2.

3. Ἰω. Καρμίρη, Ἡ Α' Πανορθόδοξος Διάσκεψις τῆς Ρόδου, Ἀθῆναι 1961, σ. 8-9, 17. — Ὀρθοδοξία καὶ Ῥωμαιοκαθολικισμός, Ἀθῆναι 1965, τεύχ. ΙΙ, σ. 98/9.

4. Ἰδίως ἐν Καίρῳ κατὰ τὴν γενομένην δεξίωσιν, ὡς καὶ ἐν τῷ ἐκεῖ Πανεπιστημίῳ, ἀντιπλάγησαν θερμὸι ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως λόγοι μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν Κοπτῶν, καὶ γενικῶς ἦσαν τοιαῦται αἱ φιλενωτικαὶ ἐκδηλώσεις καὶ ἡ συναδέλφωσις τῶν παρασάντων Ὀρθοδόξων καὶ Κοπτῶν, ὥστε ἐπίσκοπος τις ἠμίλησε περὶ πραγματοποιήσεως τῆς «ἐνότητος», ἥτις ἐμελλε νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν «ἔνωσιν» αὐτῶν.

5. Ἐνθ' ἀν. σ. 8-9.

6. Ἐκκλησία 40 (1964) 456 εἰς.

διότι ἀπέφυγε νὰ ἐμφανισθῆ εἰς τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἵνα ἀπολογηθῆ»¹.

1. Γεωργίου Νευροκοπίου, μν. ξ. σ. 69. Εἰδικώτερον ὁ μητροπολίτης οὗτος κατέληξεν εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα ἐν σ. 57-59: «Ὁ Διόσκορος δὲν κατεδικάσθη ἐπὶ αἰρέσει, ἦτοι διὰ πίστιν, διότι τὸ φρόνημα αὐτοῦ δὲν περιεἶχε τι τὸ οὐσιωδῶς αἰρετικόν, ὡς τὸ τοῦ Εὐτυχοῦς. Τὸ φρόνημα τοῦ Εὐτυχοῦς περιεἶχεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον αἰρετικά στοιχεία, ἐν ᾧ τὸ φρόνημα τοῦ Διοσκόρου δὲν περιεἶχεν οὐσιαστικῶς τοιαῦτα, εἰ μὴ μόνον λεκτικὴν ταυτότητα. Βραχεῖα ἀνάλυσις θὰ διασαφηνίσῃ τὸ πρᾶγμα.

1. Ὁ Εὐτυχῆς ἐδέχετο μετὰ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων μίαν φύσιν, ὅχι ὁμῶς σεσαρκωμένην.

2. Ὁ Εὐτυχῆς ἐδέχετο, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἔνωσιν συνεχύθη καὶ ἀπερροφήθη ἀπὸ τὴν θεῖαν, ἡ ὁποία οὕτως ἔμεινε μόνη, ἐν αὐτῇ.

3. Ὁ Εὐτυχῆς ἀπέφυγε νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ὁ Ἰησοῦς παρέλαβε τὴν σάρκα αὐτοῦ ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου (Mansi 6, 632. 633-35).

4. Ὁ Εὐτυχῆς ἐπιμόνως ἠρνεῖτο τὴν ὁμοουσιότητα τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους (κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα) (Mansi 6, 700).

1. Ὁ Διόσκορος ἐδέχετο μετὰ τὴν ἔνωσιν μίαν φύσιν σεσαρκωμένην· ἐπεκαλεῖτο δὲ πρὸς τοῦτο καὶ συγγράμματα Ἀθανασίου, Γρηγορίου, Κυρίλλου, λεγόντων ἐν ἀπολλοῖς τόποις, ὅτι οὐ δεῖ λέγειν δύο φύσεις, ἀλλὰ μίαν σεσαρκωμένην τοῦ Λόγου φύσιν» (Mansi 6, 684).

2. Ὁ Διόσκορος ἐδέχετο μὲν, ὅτι αἱ δύο φύσεις ἠνώθησαν εἰς μίαν, ἀλλὰ διεκλήρυνται: «οὔτε σύγχυσιν λέγομεν, οὔτε τομὴν, οὔτε τροπὴν· ἀνάθεμα τῷ λέγοντι σύγχυσιν ἢ τροπὴν ἢ ἀνάκρασιν» (Mansi 6, 667).

3. Ὁ Διόσκορος διὰ τοῦτο εἰδικῶς κατεδίκασε τὸν Εὐτυχῆ λέγων: «εἰ Εὐτυχῆς παρὰ τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας φρονεῖ, οὐ μόνον τιμωρίας ἄξιος, ἀλλὰ καὶ πυρός... ἐγὼ εἰς πρόσωπον οὐκ ἀφορῶ φροντίζω τῆς ἑμαυτοῦ ψυχῆς καὶ τῆς ὁρθῆς πίστεως» (Mansi 6, 636).

4. Ὁ Διόσκορος ἐδέχετο τὴν ὁμοουσιότητα ταύτην, ἀφ' οὗ ἐδέχετο τὴν σάρκωσιν ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ κατεδίκασε τὸν Εὐτυχῆ. (Βλέπε τὸν ἀμέσως ἀνωτέρω ἀριθ. 3).

Φαίνεται λοιπὸν ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ μονοφυσισμὸς τοῦ Διοσκόρου «τὸ ἐκ δύο δέχομαι, τὸ δύο οὐ δέχομαι» (Mansi 6, 692), δὲν εἶχε τίποτε κοινὸν πρὸς τὸν μονοφυσισμὸν τοῦ Εὐτυχοῦς, εἰμὴ μόνον τὴν λέξιν. Ἦτο καθαρὰ λεκτικὴ ἰδιοτροπία τοῦ Διοσκόρου, προερχομένη ἐκ δύο ἐσφαλμένων προϋποθέσεων. Πρῶτον, ὅτι ἐταύτιζε τὴν σημασίαν τῶν λέξεων πρόσωπον καὶ φύσις, καὶ κατὰ συνέπειαν, δεύτερον, ὅτι ἐφοβεῖτο, ἀδικαιολογητῶς ὅμως, ὡς ἀπέδειξαν οἱ αἰῶνες, τὴν ἐπάνοδον τοῦ Νεστοριανισμοῦ. Μοὶ ἐγεννήθη ἐξ ἀρχῆς καὶ μοὶ μένει ἀνεξάλειπτος ἡ ἀπορία, πῶς ὁ εὐφυῆς Διόσκορος, μὲ μίαν φύσιν καὶ μὲ ἀποκλεισμὸν τῆς συγχύσεως ἢ συγκράσεως, δὲν κατενόει, ὅτι εὕρισκετο εἰς τελείαν ἀντίφασιν. Ἦ ὅα ἔχωμεν μίαν φύσιν, ἀποτελεσθεῖσαν ἐκ συγκράσεως τῶν δύο, ἢ ἐφ' ὅσον ἀποκλειόμεν τὴν σύγχυσιν καὶ σύγκρασιν, θὰ ἔχωμεν δύο, νοούμενας ὁμῶς ἀχώριστως καὶ ἀδιαιρέτως», προσθέτομεν ἡμεῖς, χρησιμοποιοῦντες τὰ ἐπιρρήματα τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου... Αἱ «ἰδιοικητικαὶ ὑπερβασίαι» τοῦ Διοσκόρου ἦσαν: 1) Ἐνῷ ἔπρεπε νὰ ἐξετάσῃ μετὰ τῆς Συνόδου του (449) τὴν καθάραισιν τοῦ Εὐτυχοῦς, τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ ὅπο

Ἐπομένως δέον νὰ ἐπιδιωχθῆ καὶ συντελεσθῆ ἢ ὡς «εὐχερῆς» φαινομένη ἐπανένωσις μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων καὶ τῶν Κοπτῶν, οἵτινες θεωροῦνται ὡς «χριστιανοὶ μηδεμίαν διαφορὰν δογματικὴν πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους ἔχοντες, ὡς τὰ ἐπίσημα κείμενα καὶ ἡ πραγματικότης ἀποδεικνύει, μόνον δὲ μίαν διάσπασιν ὑποστάντες καὶ συνεχίζοντες ἐξ ἱστορικῶν παρεξηγήσεων καὶ πεπλανημένης ψυχολογίας»¹. Τοῦτο δὲ τοσοῦτω μᾶλλον ὅσῳ ὁ Κόπτης Πατριάρχης ἐπληροφόρησε τὸν συνομιλητὴν του, ὅτι ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία ἔχει καταδικάσει τὸν μονοφυσίτην Εὐτυχῆ ὡς αἰρετικόν, ὁ δὲ ἐπίσης Κόπτης ἱερεὺς Ἀβραάμ Λούκας ἔγραφεν ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν εἰρημένον μητροπολίτην Νευροκοπίου, ὅτι «κατόπιν ἱστορικῆς λεπτομεροῦς μελέτης ἐπέισθη, ὅτι (ἢ μεταξὺ Ὀρθοδόξων καὶ Κοπτῶν διαφορὰ) εἶναι διαφορὰ ἐποουσιώδης καὶ ὄχι βασικὴ τοιαύτη ἀπὸ ἐπόψεως πίστεως χριστιανικῆς καὶ ὀρθοδόξου δόγματος», καὶ ἐζήτει ἐπανεξέτασιν τῆς διαφορᾶς διὰ τὴν ἐξάλειψιν αὐτῆς, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς γενικῆς ἐπιθυμίας, ἣτις εἶναι ἡ ἐπαναφορὰ τῆς ὀρθοδόξου ἐνώσεως, ὅπως αὕτη ἦτο προτοῦ προκύψῃ ἡ διαφορὰ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας»². Τέλος σημειοῦμεν, ὅτι καὶ ὁ Κόπτης ἡγούμενος Μιχαὴλ Μηνᾶς «ἐν τῇ Δογματικῇ αὐτοῦ (τ. Γ' σ. 592), ὅπου ἐκθέτει τὴν διδασκαλίαν τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας, ἀποδέχεται τὴν διαφωνίαν ὡς φραστικὴν»³.

τοῦ Φλαβιανοῦ καὶ τῆς Συνόδου του, αὐτὸς ἀποκατέστησε τὸν Εὐτυχῆ μόνος καὶ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς νὰ τὸν δεχθῶσιν, 2) ἀπέκλεισε τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ῥώμης Λέοντος, 3) κατηγορήθη δι' ἀναφορῶν ἐξ Αἰγύπτου, ὅτι διέπραξεν ἀδικίας, διαχειριστικὰς ἀνωμαλίας καὶ ἔζησεν ἄσεμνον βίον, 4) κληθεὶς διὰ πάντα τὰ ἀνωτέρω ὑπὸ τῆς Συνόδου ἵνα ἀπολογηθῆ, δὲν προσῆλθε», καὶ ἄλλαι, περὶ ὧν ἀνωτ. σ. 53-56... «Τὸ γεγονός λοιπόν, ὅτι ἡ Σύνοδος ἐν τῇ καταδικαστικῇ της ἀποφάσει δὲν ἀναφέρει τίποτε περὶ αἵρέσεως μονοφυσικῆς τοῦ Διοσκόρου, καὶ τὸ ἄλλο, ὅτι ὁ Ἀνατόλιος ὡμῶς δηλοῖ, ὅτι «διὰ τὴν πίστιν οὐ καθήρεθη Διόσκορος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀποικωνιστὴν ἐποίησε τῶ κυρίῳ Λέοντι τῶ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ τρίτον ἐκλήθη καὶ οὐκ ἤλθε» (Mansi 7, 104), εἶναι αἰθεντικά. Τὸ ὅτι ἐπεκράτησε νὰ θεωρῆται καὶ ὁ Διόσκορος αἰρετικός, ὡς ὁ Εὐτυχῆς, στηρίζεται, ὡς εἶπον, εἰς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ τελευταίου καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς ψυχολογικὰς μεταγρίσεις. Τὰ γεγονότα ὅμως εἶναι γεγονότα καὶ δὲν μεταβάλλονται. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ Διόσκορος δὲν κατεδικάσθη ἐπὶ αἵρεσει, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι καὶ οἱ ἐκολουθοῦντες αὐτῷ καὶ τιμῶντες αὐτὸν πολὺ ἀριθμοὶ Κοπτορθόδοξοι ἀδελφοὶ τῆς Αἰγύπτου δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται καταδικασμένοι, ὡς ὁ Εὐτυχῆς, τοσοῦτω δὲ μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ Ἐκκλησία αὐτῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἔχει καταδικάσει καὶ ἀναθεματίσει τὸν Εὐτυχῆ».

1. Αὐτόθι, σ. 68.

2. Αὐτόθι, σ. 68, 69, 71.

3. Πρβλ. καὶ «Ἐκκλησία» 36 (1959) 370.

6. Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία*.

Τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας θυγάτηρ εἶναι ἡ Αἰθιοπικὴ ἢ Ἀβησσυνιακὴ

* Βιβλιογραφία: Mario da Abiy-Addi, La dottrina della Chiesa Etiopica dissidente sull' unione ipostatica. («Orientalia christiana analecta» 147). Roma 1956. Ἀξώμης Νικολάου, Ἡ Ἐκκλησία τῆς Αἰθιοπίας, (ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐκκλησίας), Ἀθήναι 1950. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐκκλησία Αἰθιοπίας καὶ οἱ κανόνες τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐν Ἐκκλησίᾳ 35 (1958) 163/4, 195/7, 215/17. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐλευθέρᾳ Ἐκκλησίᾳ ἐν ἐλευθέρᾳ Πολιτείᾳ. Ἡ χειραφεσία τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας. Ἐν Ἐκκλησίᾳ 32 (1955) 220/25, 262/65. W. Budgete, A History of the Ethiopia, τ. 2, London 1928. M. Cleret, Ethiopie, fidèle à la croix, Paris 1957. E. Coulbeaux, Eglise d'Ethiopie, ἄρθρον ἐν «Dictionnaire de Théologie catholique», τ. V, στ. 922-969, Paris 1913. J. Coulbeaux, Histoire politique et religieuse d' Abyssinie, τ. 2, Paris 1928. Dowling (Archidiacon), The Abessynian Church, London 1909. A. Grabmann, Aethiopische Marienhymnen, 1919. I. Guidi, Eglise d' Abyssinie, ἄρθρον ἐν «Dictionnaire d'Histoire et de Géographie ecclésiastique», τ. I, σ. 210-227, Paris 1912. E. Hammerschmidt, Die Anfänge des Christentums in Aethiopien, ἐν «Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft» 38 (1954) 281-294. J. H. Harden, An Introduction to Ethiopic Christian Literature, London 1926. Τοῦ αὐτοῦ, The Anaphoras of the Ethiopic Liturgy, London 1928. H. M. Hyatt, The Church of Abessynia, London 1928. Καισαρείας Ἀμβροσίου (Σταυρινοῦ), Αἱ ἀρχαιόταται καὶ αἱ σύγχρονοι λειτουργίαι τῶν κυριωτέρων τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησιῶν, τ. Β', Κωνσταντινούπολις 1922. Κ. Λαμπρινίδου, Αἱ προσηλυτιστικαὶ ἐργεῖαι τῶν Καθολικῶν ἐν Ἀβησσυνίᾳ, ἐν «Γρηγ. Παλαμᾶ» 12 (1928) 160-73, 232-42. De Lacy O' Leary, The Ethiopian Church, London 1936. The Liturgy of the Ethiopian Church, translated by the Rev. Marcos Daoud, revised by H. E. Blatta Marsie Hazen, Cairo 1959, The Egyptian Book Press. S. Mercer, The Ethiopic Liturgy, its sources, development and present form, Milwaukee 1915. Γ. Δ. Μοσχονᾶ, Analecta Egyptica et Ethiopica, Manchester 1920. G. Oertel, Theologia Aethiopum ex liturgicis fidei confessionibus aliisque ipsorum periter a rerum habessinicarum peritissimorum Europaeorum scriptis congesta. Wittemberg 1740. T. Polladian, The doctrinal position of the Monophysite Churches, Addis Abeba 1963. Γ. Παπαμιχαήλ, Ἀβησσυνία καὶ Ὀρθοδοξία, ἐν Ἐκκλ. Φάρακ» Ἀλεξανδρείας 5 (1910) 97-112. Ν. Παρίση, Αἰθιοπικά, Ἀθήναι 1888. T. Samhara, De S. Sacramentis secundum ritum Aethiopicum, 1931. Σ. Χ. Σελάσιε, Ἰουδαῖζει ἢ Αἰθιοπικῇ Ἐκκλησίᾳ; ἐν Ἐκκλησίᾳ 32 (1955) 25-27. Μ. Σέρσου, Ἡ χριστολογικὴ διδασκαλία εἰς τὰ λειτουργικὰ κείμενα τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας, ἐν Ἐπετηρίδι τοῦ Φοιτητικοῦ Θεολογικοῦ Συνδέσμου», 1957-1958, Ἀθήναι 1958, σ. 45-55. G. Sottocchia, La religione in Ethiopia, Torino 1936. Le Synaxaire éthiopien, ἐν Patrologia Orientalis, τ. VII/3, IX/4, XV/5, XXVI/1. Σ. Ταράφε, Ἡ ὕμνογραφία ἐν τῇ Αἰθιοπικῇ φιλολογίᾳ, ἐν Ἐπετηρίδι Φοιτ. Θεολ. Συνδ., Ἀθήναι 1956, σ. 104-108. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ μοναχικὸς βίος ἐν Αἰθιοπία, ἐν Ἐκκλησίᾳ 34 (1957) 28-29. The Teaching of the Abyssinian Church as set forth by the Rev. A.F. Matthew, London 1936. Θεοφίλου ἐπισκόπου Χαράρ, Τὸ θεμέλιον τῆς πίστεως (αἰθιοπιστί), Ἀδδῖς Ἀμπέμπα 1957. E. Ullendorff, The Ethiopians. An introductions to country and people. 2nd ed. London 1965. H. Trefzler, Die Kirche Abessyniens, 1936. E. A. Wallis, Saints of the Ethiopian Church, 4 Vols, Cambridge 1928.

Ἐκκλησία. Αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς ἀνάγονται κατὰ τινα μὲν ἀρχαίαν παράδοσιν εἰς τὸν εὐνοῦχον τῆς Κανδάκης καὶ εἰς τὸν ἀπόστολον Ματθαῖον¹, κατ' ἄλλας δὲ ἱστορικὰς εἰδήσεις εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ δ' αἰῶνος, ὅτε οἱ Σῦροι ἀδελφοὶ Φρουμέντιος καὶ Αἰδέσιος ἐκήρυξαν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἐκεῖ καὶ ἔδρυσαν τὴν Αἰθιοπικὴν Ἐκκλησίαν², ἐπικουρούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ ἀσπασαμένου τὸν Χριστιανισμόν ἡγεμόνος τῆς χώρας Αἰζανᾶ³, ὅστις κατέστησεν αὐτὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Κράτους του, καθὼς ἐγένετο ἐνωρίτερον ὑπὸ τοῦ ἀρμενίου ἡγεμόνος Τιριδάτου καὶ τοῦ Ῥωμαίου αὐτοκράτορος Μ. Κωνσταντίνου. Ὁ Φρουμέντιος, ἐλθὼν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἐξέθεσε τὰ τῆς διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν Αἰθιοπίαν εἰς τὸν Πατριάρχην Μ. Ἀθανάσιον, ὅστις ἐχειροτόνησεν αὐτὸν πρῶτον ἐπίσκοπον Ἀζώμης, πιθανῶς τὸ 341 ἢ μετὰ τὸ 346, ἕνα ὄργανώσῃ τὴν νεοπαγῆ Ἐκκλησίαν καὶ συνεχίσῃ τὸν ἐκχριστιανισμόν καὶ τῆς ὑπολοίπου χώρας⁴. Τοῦτο ὁ Φρουμέντιος ἐπραγματοποίησεν ἐν μέρει, συνάμα δὲ με-

1. Πράξ. 8,26-39. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἰστ. Α', 10'. Migne P.G. 67,125: «ἤνικα οἱ Ἀπόστολοι κλήρω τὴν εἰς τὰ ἔθνη πορείαν ἐποιούντο, Θωμᾶς μὲν τὴν Πάρθων ἀποστολὴν ὑπέδεχτο, Ματθαῖος δὲ τὴν Αἰθιοπίαν». Καθ' ἑτέραν ὁμῶς Αἰθιοπικὴν παράδοσιν, ἤδη πρὸ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σολομῶντος ἡ βασίλισσα τοῦ Σαβᾶ, ἐπισκεφθεῖσα τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἠσπάσθη τὴν θρησκείαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Γ' Βασιλ. 10,1-13. Β' Παραλ. 9,1-12. Ματθ. 12,42. Λουκ. 11,31), τὴν ὅποian ἐπιστρέψασα διέδωκε μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς καὶ τοῦ Σολομῶντος Μενελικ Α' ἐν Αἰθιοπία.

2. Πουφίνοῦ, Hist. eccles. I, 9. Migne P.L. 21,478-480. Θεοδωρήτου Κύρου, Ἐκκλ. Ἰστ. I, 22. Migne P.G. 82, 969-972. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἰστ. I, 19. Migne P.G. 67,125-130. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἰστ. II, 24. Migne P.G. 67,995-1000.

3. Ὁ Αἰζανᾶς οὗτος φαίνεται ὅτι ταυτίζεται μετὰ τοῦ βασιλέως Ella Abreha, εἰς τὸν ὅποιον, ὡς καὶ εἰς τὸν βασιλέα Asbeha, ἀποδίδουσιν αἱ Αἰθιοπικαὶ παραδόσεις τὴν εἴσοδον τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Αἰθιοπίαν. Πρβλ. E. Hammerschmidt etc., μν.ξ. σ. 212 ἐξ. Τοῦ ἀύτου, Die Anfänge des Christentums in Äthiopien, ἐν «Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft» 38 (1954) 281 ἐξ. E. Ullendorff, Note on the introduction of Christianity into Ethiopia, ἐν «Africa» 19(1949)61 ἐξ.

4. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἅγιος Φρουμέντιος (τιμώμενος καὶ ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῇ 30 Νοεμβρίου ὡς ἅγιος), ἐγένετο ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος Αἰθιοπίας, τοῦ ὅρου «ἐπίσκοπος» ἀποδοθέντος αἰθιοπιστῶν διὰ τοῦ «Abuna» (=πατὴρ ἡμῶν), χαρακτηρισθεὶς ὑπὸ τῶν Αἰθιοπῶν διὰ τῶν τιμητικῶν τίτλων «φωτιστής» καὶ «Abba Salama» (=πατὴρ τῆς σωτηρίας), ἕνεκα τοῦ σωτηριώδους ἔργου του παρ' αὐτοῖς καὶ τῶν ἐξαρέτων ὑπηρεσιῶν του πρὸς τὴν χώραν αὐτάν, ἢ «πατὴρ τῆς εἰρήνης». Ἡ ἱστορικὴ σύνδεσις τοῦ ἁγ. Φρουμεντίου μετὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου μνημονεύεται καὶ ἐν τῇ ἀπολογία τοῦ Μ. Ἀθανασίου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντίνον, § 31, παρὰ Migne P.G. 25,636/7, ἐνθα παρατίθηναι ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοκράτορος τούτου τοῖς ἀδελφοῖς «Αἰζανᾶ καὶ Σαζανᾶ», δι' ἧς ἐξήτει ὁ Κωνσταντίνος παρὰ τῶν Αἰθιοπῶν ἡγεμόνων, ὅπως ἀποστείλωσι κατεπειγόντως εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸν ἐπίσκοπον Φρουμέντιον, ἵνα λογοδοτήσῃ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου χειροτονίας του καὶ ἐπιχωρηθῇ αὐτῇ «παρὰ Γεωργίου τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατ' Αἴγυπτον», παρ' ὧν θέλει «κριθῆ», ὥστε «δῆλος ἔσται παρὰ πάντων τῶ τῆς Ἐκκλησίας νόμῳ καὶ τῇ κρατούσῃ πίστει κατ' οὐδὲν διαφωνῶν», ἐννοουμένης τῆς «κρατούσης» τότε ἀρριανικῆς «πίστεως», ἣν ἐπεδίωκεν οὕτως νὰ διαδώσῃ καὶ εἰς τὴν Αἰθιοπίαν ὁ ἀρειανὸς Κωνσταντίνος.

τέφρασεν εἰς τὴν αἰθιοπικὴν γλῶσσαν τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ λειτουργικά τινά βιβλία. Τοιοῦτοτρόπως, διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου χειροτονίας τοῦ Φρουμεντίου, ὑπήχθη πνευματικῶς ἡ νεόφυτος Ἐκκλησία τῆς Αἰθιοπίας ὑπὸ τὸ Ὀρθόδοξον Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας. Ἀπὸ τοῦ τέλους ὅμως τοῦ ε' ἡ τῶν ἀρχῶν τοῦ στ' αἰῶνος ἤρξατο αὕτη ἐξαρτωμένη ἀπὸ τοῦ Κοπτικῶ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, διότι ἐν τῷ μεταξύ, ἐλθόντες εἰς Αἰθιοπίαν, περὶ τὸ 480-500, μονοφυσῖται ἱεραπόστολοι ἐκ Συρίας, καὶ ἰδίως οἱ λεγόμενοι «ἐννέα Ἅγιοι», ὡς καὶ Κόπται μοναχοὶ ἐξ Αἰγύπτου, διέδωκαν τὸν Μονοφυσιτισμὸν ἐν τῇ Αἰθιοπικῇ Ἐκκλησίᾳ¹. Σημειωτέον ὅτι καὶ τὸ Βυζάντιον ἀπέστειλεν ἱεραποστόλους εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, ἐν ἀρχῇ μὲν πιθανῶς μονοφυσίτας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, βραδύτερον δὲ ἄλλους τε καὶ τοὺς ὀρθοδόξους Ἕλληνας μοναχοὺς Ἰσαάκιον καὶ Μιχαήλ, γόνους τῆς γνωστῆς Βυζαντινῆς οἰκογενείας τῶν Ῥαγκαβῆ, οἵτινες ἔδρασαν ἐν Αἰθιοπίᾳ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ θ' αἰῶνος, λαμβανομένου ὑπ' ὅψιν ὅτι τότε «τακτικὴ ὑπῆρχε μεταξύ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀζώμης ἐπικοινωνία, καὶ ἐκ τῆς ἐπαφῆς ταύτης περισσότερα ἐπαφελεῖτο ἡ Ἀζώμη, καὶ συνεπῶς ἡ Ἐκκλησία Ἀζώμης», διότι «τὸ Βυζάντιον, ἡ ἐστία αὕτη τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἠκτινοβόλει τότε πέραν τῶν ὁρίων τῆς Αὐτοκρατορίας»². Ἀξιοσημείωτοι δ' ἐνταῦθα εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ γνώμη τοῦ J. Coulbeaux, ὅτι οἱ «ἐννέα Ἅγιοι» ἦσαν Ὀρθόδοξοι ἱεραπόστολοι³, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ πληροφορία τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ὅτι ὁ ἀρειανὸς αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντῖος, γράψας, ὡς εἶδομεν, τὸ 356 ἰδιόχειρον ἐπιστολὴν τοῖς προειρημένοις ἡγεμόσι τῆς Αἰθιοπίας «Αἰζανᾶ καὶ Σαζανᾶ», εἰς μάτην ἐπεδίωξε τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Ἀρειανισμοῦ εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, ζητῶν «ἐν τι μετὰ τῶν Ῥωμαίων δόγμα κρατεῖν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις» τῶν Αἰθίοπων καὶ τῶν «Ῥωμαίων», τ. ἔ. τὸ ἀρειανικόν. Πρὸς τοῦτο ἐμμέσως συνέστησεν αὐτοῖς, ὅπως ἀποστείλωσιν εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου χειροτονηθέντα ἐπίσκοπον Ἀζώμης Φρουμέντιον, ἵνα «προσμαθῶν τι καὶ μέγα καὶ κοινὸν ὄφελος ἐκ τῆς τοῦ σεμνοτάτου Γεωργίου (ἀρειανοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας)

1. Οἱ «ἐννέα Ἅγιοι», οἵτινες ἴδρυσαν καὶ μονὰς καὶ μετεφύτευσαν εἰς τὴν Αἰθιοπίαν τὸν Μοναχισμόν, εἶναι: 1. ὁ ἀββᾶ Μικαὲλ ἡ Ἀκεγκαουτ, 2. ἀββᾶ Παντλεών, 3. ἀββᾶ Ἰσαλῆ Γκαριμᾶ, 4. ἀββᾶ Ἀφσέ, 5. ἀββᾶ Γκουβᾶ, 6. ἀββᾶ Ἄλεφ, 7. ἀββᾶ Χιματᾶ ἡ Ματᾶ, 8. ἀββᾶ Λικανός, καὶ 9. ἀββᾶ Σαμᾶ.

2. Νικολάου Ἀζώμης, Ἡ Ἐκκλησία τῆς Αἰθιοπίας (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας»), Ἀθῆναι 1950, σ. 6. Πάντως οἱ Ἄραβες, διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος, παρημποδίζον μὲν τὰς μεταξύ Αἰθιοπίας καὶ Βυζαντίου σχέσεις, προῆγον δὲ τὰς μεταξύ Αἰθιοπίας καὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένης Αἰγύπτου καὶ τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας, ὅφ' ἦν ὑπήγετο ἡ Αἰθιοπικὴ. Ἐπίσης διεκόπησαν αἱ ἐπαφαὶ καὶ μεταξύ τῆς Αἰθιοπικῆς καὶ τῆς Συροϊτακωβιτικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐν ἀρχῇ σημειωθεῖσα ἐπίδρασις τῆς τελευταίας ἐπὶ τῆς πρώτης.

3. J. Coulbeaux, Histoire politiques et religieuses de l'Abyssinie, Paris 1928, τ. I, σ. 171.

συνουσίας ἀπονάμενος, καὶ τῶν λοιπῶν, ὅσοι τὰ τοιαῦτα παιδεύειν ἄκρως ἴσασιν (οἱ Ἀρειανοί), τὴν αὐτὴν ἐπανήξει, πάντα τὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰς ἄκρον ἠκριβωκῶς», δηλὰ δὴ τὰ τῆς Ἀρειανικῆς αἰρέσεως¹.

Βέβαιον πάντως φαίνεται, ὅτι οὔτε ἡ Ὀρθοδοξία τοῦ Μ. Ἀθανασίου, οὔτε ὁ Ἀρειανισμὸς κατῶρθωσαν νὰ ἐπικρατήσωσιν ἐν Αἰθιοπία, ἐπιβληθέντος τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ ἐν αὐτῇ. Ἐπίσης φαίνεται βέβαιον, ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς ἀρτιπαγοῦς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας ἐπίδρασις τῶν δρασάντων ἐν αὐτῇ ἱεραποστολικῶς μετὰ τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον μονοφυσιτῶν μοναχῶν ἐξ Αἰγύπτου καὶ Συρίας ἦτο τόσον ἰσχυρά, ὥστε ἡ Ἐκκλησία αὕτη λεληθότως καὶ ἀνεπιγνώστως παρεσύρθη εἰς τὸν Μονοφυσιτισμὸν, προσλαβοῦσα τὸν Κοπτικὸν τύπον αὐτοῦ καὶ δεχομένη ἐφεξῆς Κόπτην ἐπίσκοπον, ὡς πνευματικὸν ἑαυτῆς ἀρχηγόν, χειροτονούμενον ὑπὸ τοῦ Κόπτου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, τοῦθ' ὅπερ ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1951 διακοπῆς τῆς ἐξαρτήσεως ταύτης. Πάντως γεγονὸς εἶναι, ὅτι ἐν ἀρχῇ «ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία δὲν μετέσχε διόλου τῶν ἐν Μésῃ Ἀνατολῇ χριστολογικῶν συζητήσεων καὶ ἐρίδων. Δὲν εἶχε φθάσει ἀκόμη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς πνευματικὴν ὀριμότητα. Ὅτε ἀνεφάνησαν ἐν Μésῃ Ἀνατολῇ τὰ χριστολογικὰ ζητήματα καὶ συνεζητοῦντο ἐν τοῖς μεγάλοις ἐκκλησιαστικοῖς κέντροις, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ, δὲν ἐγνώριζον ἀκόμη οἱ Αἰθίοπες κληρικοὶ τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα, ἐξ ὧν οἱ συζητοῦντες ἤρουντο τοὺς ὅρους καὶ τὴν φρασεολογίαν πρὸς διατύπωσιν τῆς ἐπιχειρηματολογίας των· οὐδὲ ὅτε συνεκαλοῦντο αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἀντεπροσωπεύετο ἐν αὐταῖς ἡ νεαρὰ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία... Διατελοῦσα αὕτη ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, οὐδὲ κἀν γινῶσιν τῶν ζητημάτων τούτων ἐλάμβανεν»². Ἐντεῦθεν θεωρεῖται ὑπὸ τινων, ὅτι «ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ ἰδιαιτερον sui generis κλάδον τῆς ἀρχαίας Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἔχουσα παραλλαγὰς τινὰς καὶ ἀπὸ τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας. Καθ' ὅλην τὴν μακρὰν περίοδον τῆς ἀπομονώσεώς της ἀπὸ τὸν ἑλληνορωμαϊκὸν μεσογειακὸν χριστιανικὸν κόσμον διεμορφώθη ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐθνικῶν της παραδόσεων»³. Ἡ ἀπομόνωσις αὕτη τῆς χριστιανικῆς Αἰθιοπίας ἀπὸ τοῦ ὑπολοίπου χριστιανικοῦ κόσμου ἐπῆλθε συνετεία τῆς ἀπὸ τοῦ ζ' αἰῶνος παρεμβολῆς μεταξὺ αὐτῶν τῶν Ἀραβοϊσλαμικῶν λαῶν, τῶν κατακτησάντων τὴν Μésῃν Ἀνατολὴν καὶ ἀπειλησάντων ἐν μέρει καὶ αὐτὴν τὴν Αἰθιοπίαν. Ἀλλ' ἡ χώρα αὕτη κατῶρθωσε, χάρις εἰς τὸ ὀρεινὸν καὶ δυσπρόσιτον ἔδαφος αὐτῆς καὶ εἰς τὴν γενναίότητα τοῦ λαοῦ της, νὰ διασώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθερίαν της καὶ συνά-

1. Μ. Ἀθανασίου, Πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖον ἀπολογία 81. Migne P.G. 25,636/7.

2. Νικολάου Ἀξώμητος, Ἡ Ἐκκλησία Αἰθιοπίας καὶ οἱ κανόνες τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐν Ἄ' Ἐκκλησίᾳ 35 (1958) 216.

3. Αὐτόθι, σ. 221.

μα νὰ διατηρήσῃ τὴν χριστιανικὴν πίστιν αὐτῆς. Ἀπὸ τοῦ ζ' μέχρι τοῦ ιγ' αἰῶνος ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Αἰθιοπίας καλύπτεται ὑπὸ σκότους, φαίνεται δὲ ὅτι διεκόπη ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα καὶ ἡ σύνδεσις αὐτῆς καὶ ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀποκατασταθεῖσα περὶ τὸ 1000 μ.Χ.¹. Πάντως εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ χριστιανικὴ Αἰθιοπία ἐπέδειξε μέγαν ζῆλον διὰ τὴν διάδοσιν καὶ ἐμπέδωσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, ἐπὶ πλεόν δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐπενέβη πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς, ὡς ἐν Ὑεμένη κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ τῶν Ἀράβων².

Κατὰ τὸν ιδ' αἰῶνα ἤκμασεν ἐν Αἰθιοπία ὁ Μοναχισμὸς καὶ ἤσκησε μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ λαοῦ. Ἐν ταῖς μοναῖς ἐκαλλιεργοῦντο στοιχειωδῶς καὶ τὰ θεολογικὰ γράμματα. Οὕτω συζητήσεις καὶ ἔριδες ἐγένοντο περὶ τῆς Ἀγίας Τριάδος, περὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, περὶ τοῦ ἀγιασμοῦ τοῦ Σαββάτου καὶ ἄλλων ζητημάτων. Ἀλλ' ἰδιαίτατα ἀνεεώθησαν αἱ χριστολογικαὶ συζητήσεις. Οὕτω κατὰ τὸν ιε' αἰῶνα συνεζητεῖτο, ἂν ὁ Χριστὸς ἐκ τῶν προτέρων κατεῖχε θεανθρωπίνην φύσιν ἢ παρέλαβεν αὐτὴν κατὰ τὴν χρίσιν αὐτοῦ³. Ἡ συζήτησις αὕτη ἐπανελήφθη μετὰ τῶν μοναχῶν καὶ βραδύτερον, κατὰ τὰ ἔτη 1623-1654, περιστραφεῖσα περὶ τὸ ἂν ὁ Χριστὸς προσέλαβε θεανθρωπίνην φύσιν κατὰ τὴν γέννησιν ἢ κατὰ τὴν χρίσιν αὐτοῦ, ἢ ἂν ὁ Θεὸς Λόγος ἐνώκησεν ἐν τῷ Χριστῷ συνεπεία τῆς ἐνώσεως ἢ τῆς χρίσεως. Ἔτεροι δὲ ἐδίδασκον κατὰ τὸ 1740, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτο συνάμα χριστὸς, χρίσμα καὶ χρίων⁴. Τέλος ἠγέρθη τότε καὶ τὸ ζήτημα, ἂν ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη τρεῖς φορές, ἦτοι πρῶτον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐν τῇ αἰωνιότητι, δεῦτερον ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας καὶ τρίτον ἐξ Ἀγίου Πνεύματος κατὰ τὴν βάπτισιν, ὅτε ἐγεννήθη ἡ θεανδρική φύσις αὐτοῦ· (οὕτως ἔχομεν πρώτην γέννησιν ὡς Θεοῦ προαιω-

1. Βλέπ. B. Spuler, μν. ἔ. σ. 193. Πρβλ. καὶ σ. 194: «Die Verbindungen nach aussen wurden immer schwächer und waren—ausser zur Koptischen Kirche—damals ganz erloschen. Damit wahrte die Äthiopische Kirche weithin das Bild einer alt-orientalischen Landeskirche mit einem Gepräge, das von abendländischen (besonders in seiner modernen Ausprägung) in vielem abweicht».

2. Οὕτως, «ἐπεμβάσα ὑπὲρ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ διωκομένων Κοπτῶν, τρις ἔσωσεν αὐτοὺς διὰ τῶν Νεγκούς, οἱ ὅποιοι ἠπειλήσαν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους τοὺς Σουλτάνους τῆς Αἰγύπτου νὰ μετατρέψωσι τὸν βούν τοῦ εἰς Αἰγύπτου ἐξ Αἰθιοπίας κατερχομένου Νείλου». (Νἱ κ ο λ ά ο υ Ἀ ξ ώ μ η ς, Ἡ Ἐκκλησία Αἰθιοπίας, σ. 7).

3. Πράξ. 10,38.

4. Διαφωνία μετὰ τῶν μοναχῶν ἐξεδηλώθη ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τῆς γραφικῆς ῥήσεως «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με» (Ἦσ. 61,1. Λουκ. 4,18), προσέτι δὲ τινες ἐξ αὐτῶν ἀθεωροῦσι τὴν Θεοτόκον τῆς αὐτῆς ἀξίας τῷ Χριστῷ, καὶ διὰ τοῦτο ἀποδίδουσιν αὐτῇ θείαν τιμὴν καὶ λατρείαν, κατὰ τινες μάλιστα αὐτῶν, ἡ Θεοτόκος καὶ οἱ Ἅγιοι δὲν ἀπέθανον ὑπὲρ τῶν ἰδίων, ἀλλ', ὡς ὁ Χριστὸς, ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ λαοῦ». Περὶ τούτων βλέπ. Φ. Β α φ ε ἰ δ ο υ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τ. III, μέρος Β', Ἀλεξάνδρεια 1928, σ. 634.

νίως ἐκ τοῦ Πατρὸς, δευτέραν γέννησιν ὡς ἀνθρώπου ἐν χρόνῳ ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας, καὶ τρίτην γέννησιν ὡς Θεανθρώπου κατὰ τὴν βάπτισιν ἐκ Πνεύματος Ἁγίου· ἢ τέλος ἂν ἐγεννήθη δύο φορές, ἦτοι πρῶτον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ δεύτερον ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας ἅμα καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἄλλ' ἐπισήμως ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία φαίνεται ὅτι δέχεται διπλὴν γέννησιν τοῦ Κυρίου, ἦτοι τὴν προαιώνιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν ἐν χρόνῳ ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει αἱ ἀνωτέρω χριστολογικαὶ συζητήσεις καὶ ἀντιθέσεις, ἀπορρέουσαι κυρίως ἐκ τῆς μονοφυσιτιζούσης αἰθιοπικῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας, ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸν ιη' καὶ τὸν ιθ' αἰῶνα, ἀλλ' ὡς φαίνεται καὶ μέχρι τοῦ παρόντος, σχηματισθεισῶν διαφόρων μερίδων κατὰ τόπους, χωρὶς ὅμως νὰ ὀδηγήσωσιν εἰς σχίσμα τι ἐν τῷ σώματι τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας¹. Γενικώτερον ἡ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας συμπίπτει πρὸς τὴν τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας, περὶ ἧς βραχὺς λόγος ἐγένετο ἀνωτέρω, στηριζομένη ἐν πολλοῖς ἐπὶ τῆς ὁμολογίας πίστεως τοῦ Ἰακώβου Βαραδαίου. Ὡστε, ἐνῶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις δόγμασι συμφωνεῖ ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, διαπιστοῦται μικρὰ τις λεκτικὴ καὶ φραστικὴ διαφορὰ, οὐχὶ δὲ οὐσιαστικὴ τοιαύτη, ἐν τῇ διατυπώσει τοῦ δόγματος περὶ τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων, ἐν τῇ ὁποίᾳ διαφαίνεται ἀπόκλισις τις πρὸς τὸν Μονοφυσιτισμόν, κατὰ συνέπειαν δὲ καὶ πρὸς τὸν Μονοθελητισμόν καὶ τὸν Μονοενεργητισμόν. Τὴν ἀπόκλισιν ταύτην ἀνέχεται ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία, διὰ νὰ ἀκολουθῇ τὴν Κοπτικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν Πατριάρχην Διόσκορον, ὅστις ὅμως, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, δὲν ἐδέχετο τὴν αἰρετικὴν μονοφυσιτικὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐτυχοῦς, οὐδὲ κατεδικάσθη ἐπὶ τῇ αἵρέσει ἐκείνου ὑπὸ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀλλ' ἐπὶ διοικητικοῖς παραπτώμασιν². Ἡ ἀνωτέρω ὅμως ἀπόκλισις τείνει σχεδὸν νὰ ἐξαφανισθῇ ἐν ταῖς λειτουργίαις τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας, ἐν αἷς εὐρηνται χωρὶα ἐκφέροντα κατ' οὐσίαν τὴν διδασκαλίαν τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου περὶ τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων «ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως» (=κατὰ τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ) καὶ «ἀχωρίστως καὶ ἀδιατρέτως» (=κατὰ τοῦ Νεοτορκατισμοῦ), τοῦ Κυρίου προσλαβόντος ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας ἀνθρωπίνην φύσιν ὁμοουσίαν ἡμῖν καὶ ἐπομένως ὄντος τελείου Θεοῦ καὶ τελείου ἀνθρώπου³. Ὁμοίως ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία δέχε-

1. Βλέπ. M. Jugie, μν. ξ. τ. V. σ. 543/75. H. M. Hyatt, *The Church of Abyssinia*, London 1928, σ. 94-107. M. Gordillo, *Compendium Theologiae Orientalis*³, Roma 1950, σ. 267/75. B. Spuler, μν. ξ. σ. 194, 195/6, 157.

2. Βλέπ. Mansi 6,628 καὶ 7,104. Γεωργίου Νεοτορκαπίου, μν. ξ. σ. 57 ἔξ.

3. Βλέπ. καὶ Μπεκέλε Σέρσου, Ἡ χριστολογικὴ διδασκαλία εἰς τὰ λειτουργικὰ κείμενα τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας, ἐν «Ἐπετηρίδι τοῦ Φοιτητικοῦ Θεολογικοῦ Συνδέσμου» 1957-1958, Ἀθῆναι 1958, σ. 45-55, ὡς καὶ Κ. Λαμπρινίδου, Αἱ προσηλυτιστικαὶ ἐνέργειαι τῶν Καθολικῶν ἐν Ἀβησσυνίᾳ, ἐν «Γρηγ. Παλαμᾷ» 12(1928) 236: «Οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀβησσυνῶν, καὶ δὴ καὶ ἐκ τῶν μεμορφωμένων, ἀγνοοῦσιν ὅτι εἰσὶν μονο-

ται τὴν περὶ μεταλαμπαδεύσεως τῶν ψυχῶν θεωρίαν καὶ ἀναγνωρίζει μόνον τὰς τρεῖς πρώτας Οἰκουμενικὰς Συνόδους καὶ τὸ ἱερὸν Σύμβολον τῆς πίστεως Νικαίας - Κωνσταντινουπόλεως, περὶ πλέον δὲ εἰς τὸν κανόνα τῶν βιβλίων τῆς Ἀγίας Γραφῆς συμπεριλαμβάνει καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Ἐνώχ, τὸν Ποιμένα τοῦ Ἑρμᾶ, τὰς Ἀποστολικὰς Διαταγὰς, τὰς ἐπιστολάς τοῦ Κλήμεντος Ῥώμης, τὴν εἰς οὐρανοὺς μετάστασιν τοῦ προφήτου Ἡσαΐου, τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Βαρούχ καὶ ἄλλα. Πρὸς τοῦτοις ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία φαίνεται ὅτι δὲν ἔχει σαφῆ διδασκαλίαν περὶ τῶν Μυστηρίων καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν, χρησιμοποιοεῖ ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ ἄζυμα καὶ γλεῦκος ἐκ σταφίδων ἀντὶ οἴνου, τηρεῖ αὐστηρότατα τὰς νηστείας καὶ τὰ ἐπιτίμια καὶ θεωρεῖ ὡς σεσωσμένα τὰ ἀβάπτιστα ἀποθνήσκοντα παῖδια.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀπησχόλησε σοβαρῶς τὴν Αἰθιοπικὴν Ἐκκλησίαν ἡ ἀναθεώρησις τοῦ διοικητικοῦ συστήματος καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἀναδιοργάνωσις αὐτῆς. Διότι ἡ ἐξάρτησις αὐτῆς ἐκ τοῦ Κοπτικοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας ἐξηνάγκαζεν αὐτὴν νὰ διοικῆται ὑφ' ἑνὸς ξένου ἐπισκόπου, τοῦ ἀποστελλομένου ἐξ Αἰγύπτου καὶ ἀγνοοῦντος τὰ ἐν Αἰθιοπία Κόπτου Abuna, κατὰ δὲ τὴν χηρείαν τοῦ θρόνου νὰ παραμένῃ ἀκέφαλος. Ὅθεν ἐζητήθη ὑπὸ τῆς Αἰθιοπικῆς κυβερνήσεως ἡ ἀναθεώρησις τοῦ κρατοῦντος διοικητικοῦ συστήματος, οὕτως ὥστε νὰ ἀποκτήσῃ καὶ ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία ἰδίαν Ἱεραρχίαν, ἔχουσαν ἐπὶ κεφαλῆς Αἰθίοπα ἀρχηγόν, μετ' ἐπισκόπων ἰθαγενῶν. Τὸ αἴτημα τοῦτο ὑπεβλήθη πρὸς τὸ Κοπτικὸν Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον ἐν ἀρχῇ μὲν ἐπεκαλέσθη μὴ γνησίους κανόνας τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου¹ πρὸς διατήρησιν τοῦ ὑφισταμένου καθεστώτος, ἀλλ' ἐν τέλει ἐξηναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Οὕτως ἐν ἔτει 1929 ἐχειροτόνησε τέσσαρας Αἰθίοπας ἐπισκόπους καὶ τὸ 1931 καὶ πέμπτον. Διαρκούσης δὲ τῆς Ἱταλικῆς κατοχῆς τῆς χώρας διωρίσθη ὅλως ἀντικανονικῶς τὸ 1937, εὐλογία τοῦ Βατικανοῦ, οἶονεὶ ἀρχιεπίσκοπος Αἰθιοπίας τυφλὸς τις ἰθαγενῆς ἐπίσκοπος, ζῶντος ἔτι τοῦ κανονικοῦ Abuna Κυρίλλου ἔξω τῆς χώρας. Ἀλλ' ὁ τελευταῖος οὗτος ἐπανῆλθεν εἰς Αἰθιοπίαν ἅμα τῇ καταρρέουσι τῆς Ἱταλικῆς ἐπ' αὐτῆς κυριαρχίας ἐν ἔτει 1941. Ἐκτοτε συνεχίσθη ἡ ἐπὶ τοῦ Κοπτικοῦ Πατριαρχείου πίεσις τῶν Αἰθίοπων, ὅπως ἀποκτήσωσιν ἰδίαν ἰθαγενῆ Ἱεραρχίαν. Κατόπιν τούτου ὑπεγράφη τὸ 1948 ἐν Καίρῳ συμφωνία, δι' ἧς ἐχορηγεῖτο κανονικῶς ὑπὸ τοῦ Κόπτου Πατριάρχου εἰς τὴν Αἰθιοπικὴν Ἐκκλησίαν εἰδὸς τι αὐτονομίας. Ἀνεγνωρίζετο δῆλα δὴ εἰς αὐτὴν τὸ δικαίωμα νὰ ἔχῃ Αἰθιοπικὴν Ἱεραρχίαν ὑπὸ Αἰθίοπα ἀρχιεπίσκοπον, τὸν ὁποῖον θὰ ἐξέλεγον μὲν οἱ Αἰθίοπες, θὰ ἐχειροτόνει ὅμως ὁ Κόπτης

φυσῖται, ὁμολογοῦσι δὲ καὶ ἀνακηρύττουσιν ἑαυτοὺς ὀρθοδόξους καὶ δὴ ἔχοντας τὴν αὐτὴν θρησκείαν καὶ τὰ αὐτὰ δόγματα πρὸς τοὺς Ἕλληνας, παρ' ὧν καὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἐδέχθησαν, καὶ πιστεύουσιν εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ δύο φύσεις».

1. Νικολάου Ἀξώμης, Ἡ Ἐκκλησία Αἰθιοπίας καὶ οἱ κανόνες τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐν «Ἐκκλησίᾳ» 35 (1958) 163 ἐξ., 195 ἐξ., 215 ἐξ.

Πατριάρχης, ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἐπισκόπους θὰ ἐξέλεγε μὲν ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία, θὰ ἐχειροτόνει δὲ ὁ Κόπτης Πατριάρχης¹. Ἐντεῦθεν, ἀποθανόντος τὸ 1950 τοῦ Κόπτου Abuna Κυρίλλου ἐν Καίρῳ, ἐχειροτονήθη αὐτόθι τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1951 ὡς πρῶτος κανονικὸς ἀρχιεπίσκοπος Αἰθιοπίας ὁ Αἰθίοψ ἐπίσκοπος Βασίλειος, ἐκλεγείς προηγουμένως ὑπὸ ἐκλογικῆς συνελεύσεως ἐξ ἀντιπροσώπων τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας². Κατὰ τὰ ἐπόμενα δὲ ἔτη ὁ ἀριθμὸς τῶν Αἰθίοπων ἐπισκόπων ἀνῆλθεν εἰς 12. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία ἀνυψώθη εἰς αὐτοκέφαλον, ὑπὸ τοῦ Αἰθιοπικοῦ Συντάγματος τῆς 4 Νοεμβρίου 1955 ἀνεγνωρίσθη ὡς ἡ ἐπίσημος Ἐκκλησία τοῦ Κράτους. Σημειωτέον ὅτι Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία ἐν Αἰθιοπία εἶναι στενότερα συνδεδεμένα³, ὁ δὲ νῦν αὐτοκράτωρ τῆς Αἰθιοπίας Χάιλε Σελάσιε Α΄ ἡγεῖται ἀπὸ τεσσάρων περίπου δεκαετηρίδων σοβαρᾶς προσπάθειας πρὸς ἀναδιοργάνωσιν καὶ ἀνάπτυξιν καὶ πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας καὶ γενικώτερον πρὸς στενοτέραν συνεργασίαν καὶ ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν Ἀντιχαλκηδονεῶν Ἐκκλησιῶν. Πρὸς τοῦτο συνεκάλεσε κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰανουάριον (1965) ἐν Addis Abeba τὴν Α΄ Διάσκεψιν αὐτῶν, ὑφ' ἧς καὶ ἀνεκηρύχθη «προστάτης τῆς πίστεως» (defensor fidei). Τέλος τῆ 28 Ἰουνίου 1959 ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία ἀνυψώθη εἰς Πατριαρχεῖον⁴, ὁ δὲ τέως ἀρχιεπίσκοπος Βασίλειος τιτλοφορεῖται ἐφεξῆς «Πατριάρχης καὶ Καθολικὸς τῆς Αἰθιοπίας». Εἰς τὸν Κόπτην Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας ἀναγνωρίζεται μόνον πρωτεῖον τιμῆς. Τὸ Αἰθιοπικὸν Πατριαρχεῖον σήμερον ἀριθμεῖ 8 ἑκατομμύρια πιστοὺς μὲ 20 ἐπισκόπους καὶ 15.000 ναοὺς καὶ πολυαριθμοὺς ἱερεῖς⁵, ὧν τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον προσπάθει νὰ ἐξυψώσῃ διὰ τῶν ἐν Addis Abeba, Ἀσμάρα καὶ Χαράρ λειτουργουσῶν τριῶν ἱερατικῶν σχολῶν καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς ἐν ἔτει 1944 ἰδρυθείσης ἐν Addis Abeba Θεολογικῆς Σχολῆς.

Ὁ μοναχικὸς βίος παρουσιάζει καὶ σήμερον ἄνθησιν ἐν Αἰθιοπία. Πολυάριθμα εἶναι τὰ ἀνδρῶνα μοναστήρια, ἀλλ' ὀλιγάριθμα τὰ γυναικεῖα. Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι ἡ σημασία τοῦ Μοναχισμοῦ διὰ τὴν Αἰθιοπικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ λαοῦ εἶναι μεγαλυτέρα ἢ ἐν τῇ Κοπτικῇ

1. Βλέπ. Νικολάου Ἀξώμης, Αἰθιοπικά, ἐν «Ἐκκλησία» 28 (1951) 51/2.

2. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐλευθέρᾳ Ἐκκλησίᾳ ἐν ἐλευθέρᾳ Πολιτείᾳ, ἡ χειραφεσία τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας, ἐν «Ἐκκλησία» 32 (1955) 220/5, 262/5.

3. Πρβλ. E. Hammerschmidt, Kaisertum, Volkstum und Kirche in Äthiopien, ἐν «Ostkirchl. Studien» 6 (1952) 43 ἐξ.

4. Πρβλ. B. Spuler, μν. ξ. σ. 196/7, καὶ ἐν «Intern. Kirchl. Zeitschrift» 49 (1959) 133 ἐξ., ὡς καὶ ἐν «Proche Orient Chrétien» 9 (1959) 260/3.

5. Altkatholisches Jahrbuch, 1964, σ. 96. Ἀντιθέτως ὁ N. Zernov, Orthodox Encounter, London 1964, σ. 42, ἀναριθμᾷ εἰς 14.000.000 τὰ μέλη τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκκλησίᾳ¹. Οἱ μοναχοὶ ἀνήκουσιν εἰς μίαν ἐκ τῶν δύο μεγάλων μοναστικῶν ἀδελφοτήτων, τὴν τοῦ Takla Hāymānot καὶ τὴν τοῦ Ewostatēwos. Ἡ Λατρεία γενικῶς καὶ εἰδικώτερον ἢ θεία Λειτουργία ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας, μὲ ἑλληνοσυριακὰς ἐπιδράσεις² καὶ μὲ ἱκανὰς αἰθιοπικὰς προσθήκας, ἀλλ' εἶναι πλουσιωτέρα ἀπὸ πάσης ἐπόψεως καὶ παρουσιάζει μεγάλην ἐξέλιξιν ἰδίαν. Ὡς ἐπίσημος ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα ἐν τῇ Λατρείᾳ χρησιμοποιεῖται ἡ διάλεκτος Ge'ez. Ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία ἔχει σημαντικὸν ἀριθμὸν διαφόρων λειτουργικῶν τύπων καὶ 20 ἀναφοράς, ὡς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (ἢ κυρία ἐν χρήσει λειτουργία), τῆς δεσποίνης ἡμῶν Μαρίας, τοῦ Ἰωάννου υἱοῦ τῆς βροντῆς, τοῦ Μ. Βασιλείου, τοῦ ἁγίου Μάρκου, τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου, τοῦ ἁγίου Κυρίλλου δύο, τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ τρεῖς, τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, τοῦ Διοσκόρου, τῶν 318 Ὀρθοδόξων Πατέρων, τοῦ Μ. Ἀθανασίου, τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀρμενίου, τοῦ Ἰακώβου ἐπισκόπου Σαρουγ (πόλεως τῆς Συρίας) κλπ.³ Μεταξὺ τῶν Αἰθιοπικῶν καὶ τῶν Ὀρθοδόξων ἑορτῶν ὑφίστανται διαφοραί, τινὲς μάλιστα ἑορτάζονται ὑπὸ τῶν πρώτων καθ' ἕκαστον μῆνα, ἐν τῷ συνόλω δὲ ἀνέρχονται αἱ Αἰθιοπικαὶ ἑορταὶ εἰς 180. Αἱ νηστεῖαι καὶ τὰ ἱερά σκευῆ καὶ ἄμφια ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἀξιοπρόσεκτον εἶναι, ὅτι ἐπὶ τῆς Αἰθιοπικῆς λατρείας ἔχουσιν ἀσκητῆ ἰουδαϊκαὶ ἐπιδράσεις, αἵτινες εἶναι καταφανεῖς καὶ εἰς διάφορα ἔθιμα, οἷον τὴν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου, καθ' ὃ τελεῖται ἡ θεία λειτουργία, τὴν περιτομὴν, τὰς νηστείας, τὴν διάκρισιν μεταξὺ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων, τοὺς σωματικούς ἀγνισμούς, τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τοῦ κρέατος σὺς καὶ ἄλλα. Ὁμοίως ἐν τῷ ἐν Ἀζώμῃ καθεδρικῷ ναῷ «Παναγία τῆς Σιών» φυλάσσεται ἡ «Κιβωτὸς τῆς Διαθήκης» τῶν ἀρχαίων Ἰουδαίων, περὶ ἧς θρυλεῖται ὅτι μετεφέρθη ἐξ Ἱερουσαλήμ ὑπὸ

1. Βλέπ. E. Gerulli, Il monachismo in Ethiopia, ἐν «Orientalia Christiana Periodica», Nr. 153 (1958) 259/78. Σ. Ταράφε, Ὁ μοναχικὸς βίος ἐν Αἰθιοπία, ἐν «Ἐκκλησίᾳ» 34 (1957) 28-29.

2. Κατὰ τὸν K. Schneider, Geistesgeschichte des antiken Christentums, München 1954, τ. I, σ. 630, ἡ Αἰθιοπικὴ λειτουργία εἶναι οὐ μόνον συγγενής, ἀλλὰ βασικῶς ἑλληνική.

3. Ἐκδοσις αὐτῶν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Αἱ Αἰθιοπικαὶ Λειτουργίαι», αἰθιοπιστὶ καὶ ἀμχαριστί, ἐν Addis Abeba 1950.—The Liturgy of the Ethiopian Church, translated by the Rev. Marcos Daoud, revised by H.E. Blatta Marsie Hazen, Cairo 1959. J. M. Harden, The Anaphoras of the Ethiopic Liturgy, London 1928. S. Mercer, The Ethiopic Liturgy, its sources, development and present form, Milwaukee 1915. E. Hamerschmidt, μν. ἔ. σ. 222 ἐξ. Τοῦ ἀύτοῦ, Zur Bibliographie Äthiopischer Anaphoren, ἐν «Ostkirchl. Studien» 5 (1956) 285/90. O. Löfgren—S. Euringer, Die beiden gewöhnlichen äthiopischen Gregorius—Anaphoren, Rom 1933. S. Euringer, Die äthiopischen Anaphoren des hl. Evangelisten Johannes des Donnersohnes und des hl. Jacobus von Sarug, Rom 1934. Τοῦ ἀύτοῦ, Die äthiopische Anaphora des hl. Basilius, Rom 1934.

τοῦ Μενελικ Α' καὶ τῆς βασιλείου τοῦ Σαβᾶ¹. Αἱ ἐπιδράσεις αὗται ἐξηγούνται τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Αἰθίοπες θεωροῦσιν ἑαυτοὺς ὡς ἀπογόνους τῶν Ἑβραίων, στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν χωρίων Γ' Βασιλ. 10,1-13 καὶ Β' Παραλ. 9,1-12 καὶ ἐντεῦθεν ὀνομάζοντες τὴν Ἀξώμην «δευτέραν Ἱερουσαλήμ», τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ ὅτι Ἰουδαῖοι ἱεραπόστολοι, πιθανῶς μεταβάντες εἰς Αἰθιοπίαν πρὸ τῶν χριστιανῶν, ἔδρασαν ἀποτελεσματικῶς ἐν αὐτῇ, προσέτι δὲ ἔζησαν ἐν αὐτῇ καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἰουδαῖοι, συγχωνευθέντες μετὰ προσηλυτισθέντων ἰθαγενῶν εἰδωλολατρῶν, ὧν ἱκανὰ ὑπολείμματα, περὶ τὰς 60 μέχρις 70 χιλιάδας, ζῶσιν εἰσέτι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ μετὰ χριστιανῶν, μουσουλμάνων καὶ εἰδωλολατρῶν. Κατὰ τινὰ τοπικὴν παράδοσιν, οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Αἰθιοπίας ἀνάγουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν τὸ μὲν εἰς τοὺς ἀκολουθοῦς τοῦ Μενελικ Α', υἱοῦ τοῦ Σολομῶντος, καὶ τῆς βασιλείου τοῦ Σαβᾶ, περὶ ἧς τὰ ἀνωτέρω παλαιοδιαθηρικὰ χωρία, τὸ δὲ εἰς τοὺς Ἰουδαίους τοὺς καταφυγόντας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Βαβυλωνείου αἰχμαλωσίας εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐκεῖθεν μεταναστεύσαντας εἰς Αἰθιοπίαν².

Ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία διετήρει πάντοτε στενάς σχέσεις πρῶτον μὲν καὶ κυρίως μετὰ τῶν ἄλλων ὁμοδόξων Ἀντιχαλκηδονεῖων Ἐκκλησιῶν, δευτερευόντως δὲ καὶ μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἀντιθέτως μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας αἱ σχέσεις αὐτῆς δὲν ἐξειλίχθησαν ὁμαλῶς, ἔνεκα τῆς κατακτητικῆς πολιτικῆς τῆς Ῥώμης, ἐπιδιωξάσης τὴν καθυπόταξιν τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας. Αἱ πρῶται ἐπαφαὶ μετὰ τῶν δύο τούτων Ἐκκλησιῶν ἀνάγονται εἰς τὸ ἔτος 1177 καὶ εἶτα εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου (1439—41), χωρὶς νὰ καταλίπωσιν ἴχνη. Ἀρχομένου ὅμως τοῦ ἰσ' αἰῶνος ἐπανελήφθησαν αἱ ἐπαφαὶ μέσῳ τῶν Πορτογάλων, οἵτινες συμμαχήσαντες κατὰ τῶν Ἀράβων μετὰ τῶν Αἰθιόπων καὶ συντελέσαντες εἰς τὴν νίκην τοῦ ἐχθροῦ, ἐγκατεστάθησαν ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ἐπέδιωξαν νὰ ὑποτάξωσιν αὐτὴν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα καὶ νὰ ἐπιβάλωσι τὴν λατινικὴν λατρείαν εἰς τὴν Αἰθιοπικὴν Ἐκκλησίαν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβον οἱ Ἰησοῦται, ἀλλ' ἄνευ ἐπιτυχίας. Ἀρχομένου δ' ὅμως τοῦ ἐπομένου ιζ' αἰῶνος οἱ Ἰησοῦται ἐπανελάβον συστηματικώτερον τὴν προσπάθειαν ταύτην, συνδεδεασμένην μὲ τεχνικὴν καὶ ποικίλην ἄλλην βοήθειαν πρὸς τὴν Αἰθιοπίαν, οὕτω δὲ κατῴρθωσαν νὰ παρασύρωσιν εἰς τὴν Οὐνίαν τὸν Αἰθίοπα ἡγεμόνα Susneos. Δὲν κατῴρθω-

1. Βλέπ. E. Ullendorff, *Hebraic—Jewish Elements in Abyssinian (Monophysitic) Christianity*, ἐν «*Journal of Semitic Studies*» 1 (1956) 216/56. Ἀντιθέτως φρονεῖ ὁ Σ. Χ. Σελᾶσιε, Ἰουδαῖζει ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία; ἐν «Ἐκκλησία» 32 (1955) 25 ἔξ.

2. Κατ' ἄλλον τοπικὸν θρύλον καὶ ἡ Αἰθιοπικὴ δυναστεία ἀνάγει τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὸν Σολομῶντα καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Σαβᾶ, διὸ καὶ ὁ μὲν αὐτοκράτωρ τῆς Αἰθιοπίας ὀνομάζεται μέχρι σήμερον «Ἄεων ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα», οἱ δὲ Αἰθίοπες χαρακτηρίζονται ὡς λαὸς τοῦ Θεοῦ περιούσιος καὶ νέος Ἰσραήλ. (A. Vasiliev, *History of the Byzantine Empire*, Oxford 1952, σ. 131.)

σεν ὅμως οὗτος νὰ ἐπιβάλη τὴν Οὐνίαν ἐπὶ τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας, ἕνεκα τῆς ἀποφασιστικῆς ἀντιδράσεως τοῦ Abuna καὶ τοῦ κλήρου αὐτῆς καὶ τοῦ εὐσεβοῦς Αἰθιοπικοῦ λαοῦ, τμήματα τοῦ ὁποίου ἐπανεστάτησαν ἐν διαφόροις ἐπαρχίαις ἐναντίον τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἐξηνάγκασαν αὐτὸν πρῶτον μὲν νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ 1632 τὴν μονοφυσικὴν ὁμολογίαν ἐπισήμως, εἶτα δὲ καὶ νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου. Ὁ διάδοχός του Βασιλείδης (Fasiladas) κατήργησε τὴν Οὐνίαν, ἀνακαλέσας πάντα τὰ ὑπὲρ αὐτῆς μέτρα τοῦ προκατόχου του, καὶ ἀπεμάκρυνε τοὺς Ἰησοῦϊτας ἀπὸ τῆς χώρας του. Καὶ ἐπανελάβον μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐπομένου ἡ' αἰῶνος οἱ Φραγκισκανοὶ τὴν αὐτὴν προσπάθειαν, ἀλλ' ὅμως κατεπνίγη αὕτη ἐν τῇ γενέσει τῆς. Τὸ 1839 ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Γάλλων ἐπανελάβον τὸν προσηλυτισμὸν τῶν Αἰθιόπων οἱ Λαζαρισταὶ μοναχοί, οἵτινες παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Abuna Salama κατάρθωσαν νὰ ποιήσωσι προσηλύτους τινὰς Αἰθίοπας. Βραδύτερον δὲ ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος Μενελικ Β' (1889-1909) προσήλθον εἰς τὴν Οὐνίαν ἱκανοὶ Αἰθίοπες, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ἀνῆλθε τὸ 1904 εἰς 4.000, τὸ 1950 (μετὰ τὴν προηγηθεῖσαν Ἰταλικὴν κατοχὴν τῆς χώρας) εἰς 30.000 καὶ τὸ 1955 εἰς 37.500 μετ' ἰσαριθμῶν περίπου λατινορρόθμων. Οἱ Οὐνῖται ἀπέκτησαν ἀπὸ τοῦ 1930 ἴδιον ἐπίσκοπον, τὸ δὲ 1919 ὁ Πάπας Βονιφάτιος Ἰδρυσεν ἐν Ῥώμῃ καὶ Αἰθιοπικὸν Κολλέγιον καὶ τὸ 1951 ἐγκατεστάθη ἐν Addis Abeba Ἀποστολικὸς Ἐξάρχος¹.

Ἄλλὰ πλὴν τῶν Ῥωμαιοκαθολικῶν καὶ Προτεσταντικῶν Ἱεραποστολαὶ εἰργάσθησαν ἐν Ἀβησσυνίᾳ. Ἦδη τὸ 1634 ἐνεφανίσθη ἐκεῖ ὁ πρῶτος Γερμανὸς εὐαγγελικὸς ἱεραπόστολος, εἶτα δὲ ἠκολούθησε μετὰ δύο αἰῶνας Ἀγγλικὴ ἱεραποστολὴ καὶ μετ' αὐτὴν Γερμανικὴ καὶ Ἑλβετικὴ τοιαύτη. Ἀρχομένου τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐγκατέστησεν ἐν Addis Abeba ἱεραποστολικὸν σταθμὸν ἡ Σουηδικὴ Ἐκκλησία, μικρὸν δὲ ὕστερον καὶ οἱ Ἀντβεντισταὶ καὶ οἱ Πρεσβυτεριανοὶ τῆς Β. Ἀμερικῆς, ἔτι δὲ καὶ ἡ Βρετανικὴ Βιβλικὴ Ἐταιρεία ἐργάζεται ἐν Ἀβησσυνίᾳ². Ὁμοίως ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία μετέχει καὶ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, συνεργαζομένη ἀρμονικῶς μετὰ τῶν μετεχουσῶν αὐτοῦ Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν.

Τέλος στενοτέρας σχέσεως ἔκπαλαι ἐκαλλιέργησεν ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὡς δὲ ἐν ἀρχῇ παρετηρήθη, πυκνὴ ἐπικοινωνία ὑπῆρχε μεταξὺ τῆς ἀρχαίας Ἀζώμης καὶ τοῦ Βυζαντίου.

1. B. Spuler, μν. ξ. σ. 195. B. Janin, μν. ξ. σ. 613/4. K. Λαμπρινίδου, ἐνθ' ἀν. σ. 160-173, 232-243. Πάντως αἱ λατινικαὶ προσηλυτιστικαὶ ἐνέργειαι ἐν Αἰθιοπίᾳ ὑπῆρξαν πολλαὶ καὶ διάφοροι καὶ ἐπιμονοί, «so bilden die Missionsbemühungen der Dominikaner, Jesuiten, Kapuziner, Karmeliten, Lazaristen u. a. eine lange Leidensgeschichte mit zahlreichen Martyrien». (M. Schlunk, Abessinien, ἀρθρον ἐν «Die Religion in Geschichte und Gegenwart» τ. I, σ. 58). Πρβλ. καὶ Φ. Βαφέιδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τ. III, μέρος Α', Κωνσταντινουπόλις 1912, σ. 222 ἐξ.

2. M. Schlunk, αὐτόθι.

Ἑλληνες ἱεραπόστολοι ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον ἐν Αἰθιοπία, ἡ πρώτη ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία τῶν Αἰθιοπῶν προῆλθεν ἐξ ἑλληνικῶν μεταφράσεων, αἱ δὲ Αἰθιοπικαὶ λειτουργίαι καὶ γενικῶς ἡ λατρεία φέρουσι καταφανῆ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνορθοδόξου Χριστιανισμοῦ. Ἐπειτα ἐπὶ τοῦ πολιτικοστρατιωτικοῦ πεδίου εἶναι γνωστὴ ἡ συμμαχία τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων Ἰουστίνου (518-527) καὶ Ἰουστινιανοῦ (527-565) μετὰ τῶν Αἰθιοπῶν ἐναντίον τοῦ διώκτου τῆς χριστιανικῆς θρησκείας Πέρσου βασιλέως τῆς Ἰεμένης Νουβᾶ. Βραδύτερον, ἀπομονωθέντων τῶν Αἰθιοπῶν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνορθοδόξου κόσμου ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας, συνεπεία τῆς παρεμβολῆς τῶν Ἀράβων, σημειοῦται νέα ἐπαφὴ καὶ ἐπικοινωνία αὐτῶν μόλις κατὰ τὸν ἰστ' αἰῶνα, πρῶτον μὲν διὰ τῶν καταφυγόντων εἰς τὴν Αἰθιοπίαν προσφύγων Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τοῦ Ὀρθοδόξου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μελετίου Πηγᾶ (1590-1601), ὅστις τὸν μὲν λατινίσαντα Κόπτην Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Γαβριὴλ μετὰ τοῦ χωρεπισκόπου του Πέτρου συνεκράτησεν ἀπὸ τῆς πλήρους ὑποταγῆς εἰς τὴν Ῥώμην, μετὰ δὲ τῶν προσφυγόντων αὐτῷ («ἡμορθοδόξων») (ἀποκαλουμένων ὑπ' αὐτοῦ) Κοπτῶν καὶ Αἰθιοπῶν συνῆψεν ἐνωτικὰς διαπραγματεύσεις. Οὕτως ἐπέτυχεν ὁ Μελέτιος «νά πείσῃ τὸν Κόπτην Πατριάρχην Γαβριὴλ καὶ τὸν χωρεπίσκοπον Πέτρον, ὅπως ἀποστῶσι τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας, ἐξέδωκε δὲ τῇ 18 Δεκεμβρίου 1594 σπουδαίαν ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς Κόπτας ἐπιστολήν, ἐν ἣ ἀνεκοίνου τὴν μετὰγνωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτῶν ἀρχηγῶν. Οὕτως ἀποκατέστησε τὴν εἰρήνην ἐν τῇ Κοπτικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῶν Κοπτῶν ἐπεθύμησαν νὰ ἐνωθῶσιν ὀριστικῶς μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, παρασύραντες καὶ τινὰς Ἀβησσυνούς, τὸ 1595 ἔγραψεν ὁ Μελέτιος πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀβησσυνίας Sagad A' (1563-1597), ἀγγέλλων ταῦτα καὶ προσκαλῶν αὐτὸν εἰς ἔνωσιν μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν τούτων τοῦ Μελετίου ὑπῆρξε κυρίως ἀρνητικόν...»¹.

Νέα ἐπαφὴ τῶν Αἰθιοπῶν ἔλαβε χώραν μετὰ τοῦ ἑλληνορθοδόξου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Ματθαίου. «Ὁ Αἰθίοψ βασιλεὺς (Νεγκούς) Ἰησαῖς Β' Iyasu (1729-1755), τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1750 γράφας πρὸς τὸν Πατριάρχην Ματθαῖον, ἐξέφραξε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν ἅγιον Τάφον καὶ νὰ ἴδῃ συντελουμένην τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἔνωσιν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας. Ὡς ἐχέγγυον δὲ τῆς ἐνώσεως ταύτης παρεκάλει τὸν Πατριάρχην ὁ Ἀβησσυνὸς βασιλεὺς ν' ἀποστείλῃ πρὸς αὐτὸν πνευματικὸν πατέρα ἡλικιωμένον τινα καὶ σοφὸν ἄνθρωπον. Ταυτοχρόνως καὶ ἡ μήτηρ τοῦ βασιλέως Μάρθα, γράψασα πρὸς τὸν Πατριάρχην, παρεκάλει αὐτὸν ν' ἀποστείλῃ εἰς Αἰθιοπίαν ἕνα ἱερέα, ξυλουργόου, χρυσοχόου καὶ τοὺς «Κανονισμοὺς τοῦ

1. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, μν. ξ. σ. 649.

Μ. Κωνσταντίνου», ἦτοι τὰ Πρακτικὰ τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων¹. Πράγματι ὁ Πατριάρχης Ματθαῖος ἀπέστειλεν εἰς Ἀβησσυνίαν τὸν ἐκ Σίφνου ἱερομόναχον Στέφανον, τὸν ἐκ Πελοποννήσου ἱατροφιλόσοφον Νικόλαον Σισίνιον καὶ πέντε νέους. Δι' αὐτῶν ἀπέστειλεν ὁ Πατριάρχης καὶ «τετραευάγγελον μικρὸν ἀργυροῦν καὶ κομπολόγια κεχριμπάρι παλγαμί, χοντρὸν καὶ καθαρὸν», ὡς πληροφορεῖ ὁ Καισάριος Δαπόντε, ὅστις ἐπιλέγει, ὅτι «οἱ ἀπεσταλμένοι ἔφθασαν καὶ ἐνέτυχον τῷ βασιλεῖ καὶ δεξιώσεως ἐπέτυχον», μετὰ μικρὸν ὅμως, θανόντος τοῦ βασιλέως, «ὁ μὲν Σισίνιος ἀπέθανεν, ὁ δὲ Στέφανος ἐπέμφθη παρ' ἄρχοντός τινος εἰς τινα κώμην του, κάκεισε ἐσύστησε σχολεῖον...»². Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι ὁ Πατριάρχης Ματθαῖος ἔγραψε καὶ πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν τῆς Ῥωσίας Ἐλισάβετ, παρακαλῶν ὅπως συντρέξῃ τὴν ἀναληφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ προσπάθειαν, ἀποστέλλουσα καὶ αὐτὴ Ῥώσους, ὅπως συνεργασθῶσιν ἐν Ἀβυσσηνίᾳ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἔδωκε συνέχειαν ἢ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Μόσχας, πρὸς ἣν διεβιβάσθη τὸ γράμμα τοῦ Πατριάρχου.

Βραδύτερον ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ἀβησσυνίας Ἰωάννης ἔγραψε τὸ 1884 πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἑλλάδος Γεώργιον Α', ζητῶν Ἑλληνας ἱερεῖς καὶ ἱατρὸν δι' ἑαυτόν, ὁ δὲ Ἑλλην Βασιλεὺς ἀπέστειλεν αὐτῷ τὸν ἱατρὸν Ν. Παρίσην, συνδεθέντα στενωῶς μετὰ τε τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Abuna Αἰθιοπίας Πέτρου. Ὁ Αἰθίοψ Αὐτοκράτωρ εἶπε πρὸς τὸν Ἑλληνα ἱατρὸν: «Εἶμαι ἀδελφὸς τῶν Ἑλλήνων. Κατάγομαι ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἀγάμε, ὅπου ἤλθον τόσοι Ἑλληνες διὰ νὰ σωθοῦν, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἐπῆραν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Θεὸς μὲ ἔκαμε βασιλέα, διὰ νὰ κάμω χριστιανούς ὅλους τοὺς πλησίον τῆς πατρίδος μου λαούς... Οἱ Ἑλληνες εἶναι ἀδελφοί μας. Μόνον ὁ ἀδελφός μου ὁ ἀήττητος Γεώργιος βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἔμβῃ εἰς τὴν Αἰθιοπίαν. Ὁ στρατός μου καὶ ὁ λαός μου θὰ ὑποδεχθῶσιν αὐτόν με ἀγκάλας ἀνοικτάς καὶ ἐγὼ θὰ τοῦ δώσω τὴν σπάθην μου. Νὰ τῷ εἴπηρς πόσον τὸν ἀγαπῶ. Ἴδου καὶ ἡ ἐπιστολή μου πρὸς αὐτόν...»³. Ὁμοίως ὁ αὐτὸς Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ἔγραψε τὸ 1887 καὶ πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Σωφρόνιον Δ' μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς: «Γνωρίζομεν, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἀπὸ τῶν Κοπτῶν, ἀλλ' εἶναι καθ' ἑαυτὸ ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων. Μετὰ ταῦτα ἠνώθη ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Ἰουστινιανὸς μετὰ τοῦ βασιλέως (τῆς Ἀβησσυνίας) Καλίσιμ καὶ συνεκρότησαν Σύνοδον καὶ συνωμολόγησαν ἀγάπην καὶ εἰρήνην καὶ ἐβεβαίωσαν τὴν ἀποστολικὴν πίστιν, καὶ ἕκαστος ἐπανῆλθεν εἰς

1. Αὐτόθι, σ. 763/4. «Ἐκκλ. Φάρος» 7(1911)177,178.

2. Αὐτόθι, σ. 765. Καισαρίου Δαπόντε, Ἱστορικὸς κατάλογος, παρὰ Σάθα, Μεσ. Βιβλιοθήκη Γ', 87. Δ. Καλλιμάχου, Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας ἐν Ἀβησσυνίᾳ, ἐν Ἐκκλ. Φάρω» 4(1909)473.

3. Ν. Παρίση, Τὰ Αἰθιοπικὰ, ἦτοι ἡ Ἀβησσυνία ὑπὸ ἱατρικὴν ἰδίως ἔποψιν, Ἀθήναι 1888, ἐκδ. β', σ. 13,18,23.

τὸ κράτος του, φυλάττων τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, καὶ ἅπαντες ἠνώθημεν εἰς μίαν πίστιν... Τώρα δέ, χάριν τῆς ἀγάπης, ἦν αἰσθάνομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ χάριν τῆς πίστεως, προτείνω νὰ συζητήσωμεν δι' ἀλληλογραφίας περὶ τῶν δογμάτων· ἐγὼ δὲ δὲν θέλω ἀπορρίψει τὸ ἀποφασισθῆσόμενον...». Σημειωτέον ὅτι ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ ἐπιστολῇ του ὀνομάζει ἑαυτὸν βασιλέα τῆς «Ὁρθοδόξου Αἰθιοπίας» καὶ εὐχαριστεῖ τὸν Πατριάρχην Σωφρόνιον διὰ τὴν ἀποστολὴν βιβλίου τῆς Ὁρθοδόξου Λειτουργίας, ὁμολογῶν ὅτι ἄλλοτε οἱ Ἕλληνες μετέβαινον εἰς τὴν Αἰθιοπίαν καὶ ἐφώτιζον αὐτήν¹.

Πρὸς τούτοις καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μενεῖλξ Β' (+1913) ἀπέστειλε πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰωακείμ Γ' (1878-84, 1901-12) ἐπιστολὴν, ζητῶν τὴν φιλικὴν αὐτοῦ μεσολάβησιν πρὸς εὐνοϊκὸν διακανονισμόν τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν Αἰθίοπων καὶ τῶν Κοπτῶν, οἵτινες διεξεδίκουν τὴν παρὰ τὸν Ἅγιον Τάφον μονὴν τοῦ Dairas Sultan, ἥτις κατὰ τοὺς Αἰθίοπας ἀνήκεν εἰς αὐτούς, διότι ἡ ἀγία Ἐλένη τὴν εἶχε δωρήσει εἰς τὸν βασιλέα τῆς Αἰθιοπίας².

Παραλλήλως δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ 19^{ου} καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20^{ου} αἰῶνος καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ρωσικὴ Ἐκκλησία συνῆψε σχέσεις μετὰ τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας, αἵτινες διεκόπησαν συνεπείᾳ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Βραδύτερον ἔλαβον χώραν καὶ ἔτεροι μεταξὺ αὐτῶν ἐπαφαί, ἐργασθέντες πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην καὶ τοῦ Ῥώσου Ἀβησσυολόγου Β. Βολοτόν³, μέχρι τοῦ 1959, ὅτε ἀντιπροσωπεῖα τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας ἐπεσκέφθη τὴν Αἰθιοπίαν⁴.

Ἄλλ' εἰς τὴν στενοτέραν καὶ πυκνοτέραν ἐπικοινωνίαν τῆς Αἰθιοπικῆς μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας συνετέλεσε μεγάλως καὶ ἡ ἴδρυσις τῆς ἑλληνορθοδόξου Μητροπόλεως Ἀξώμης ἐν Addis Abeba ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Φωτίου καὶ ὑπὸ τοῦ διαδόχου του Μελετίου τὸ 1931⁵, ὡς καὶ ἡ ἀρμονικὴ συνεργασία τῶν Ὁρθοδόξων καὶ τῶν Αἰθίοπων ἀντιπροσώπων ἐν τῇ συγχρόνῳ Οἰκουμενικῇ Κινήσει καὶ ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀρξαμένη καὶ συνεχιζομένη σπουδὴ Αἰθίοπων θεολόγων ἐν ταῖς Θεολογικαῖς Σχολαῖς Ἀθηνῶν, Θεσσαλονίκης καὶ Χάλκης⁶. Σημειωτέον προσέτι ὅτι ἐν ἔτει 1950 ἡ

1. Γ. Κονιδάρι, Ἀβησσυϊακὴ Ἐκκλησία, ἄρθρον ἐν «Θρησκευτικῇ καὶ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ», Ἀθῆναι 1936, τ. Α', σ. 38.

2. Ἀ. Ἀρβανίτη, Αἰθιοπία, ἄρθρον ἐν «Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ», Ἀθῆναι 1962, τ. Α' σ. 1026. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 25 (1905) 141.

3. Βλέπ. Γ. Παπαμιχαήλ, Ἀβησσυνία καὶ Ὁρθοδοξία, ἐν «Ἐκκλ. Φάρος» 5 (1920) 7-112.

4. Βλέπ. σχετικὸν ἄρθρον τοῦ Μ. Ντομπρόνιν, ἐν τῇ περιόδ. τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας, 1959, φύλ. 4.

5. Ἡβλ. Χρυσόστομου—Παπαδοπούλου, μν. ἔ. σ. 880/1.

6. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1952 ἤρξατο ἡ φοίτησις τῶν ἐπομένων Αἰθίοπων θεολόγων φοιτητῶν ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν: Ματαφέρια Φ. Σεῖφοῦ, Ταρέφε Τ. Σαμουήλ, Χάιλε Γαβριήλ Ντάνιε, Ἀμπαμπα Γ. Μικαὲλ, Σελάσιε Χ. Σέργιος, Ταγκάε

Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, συμμετέχουσα τῆς χαρᾶς τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ ἀθρόα χειροτονίᾳ Αἰθιοπῶν ἐπισκόπων ὑπὸ τοῦ Κόπτου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, ἀπέστειλεν ἐξ ἐγκόλπια πρὸς τοὺς νεοχειροτονηθέντας, «εἰς ἔνδειξιν ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ τιμῆς πρὸς τὴν ἀγαστὴν Ἱεραρχίαν τῆς αὐτόθι ἀδελφῆς Ἐκκλησίας», ὁ δὲ Abuna Βασίλειος ἀπαντῶν ἐτόνισεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἁγίου Φρουμεντίου «παρέμεινεν ἡ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Αἰθιοπῶν ἀδελφοσύνη καὶ πνευματικὴ ἀγάπη, ὡς ἐπὶ τοιαύτης βάσεως θεμελιωθεῖσα». Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Χάιλε Σελάσιε Α΄ ἀπένειμε τὸ 1951 εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Σπυρίδωνα «τὸ μέγιστον παράσημον Μενελὶκ Β΄»¹. Ὁμοίως, κατόπιν προσκλήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀπέστειλε τὸ 1951 ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία ἐπίσημον ἀντιπροσωπεῖαν εἰς τὰς ἑορτὰς ἐπὶ τῇ 1900ῃ ἐπετηρίδι τῆς εἰς Ἑλλάδα ἐλεύσεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, μετὰ τῆς εὐχῆς «ὅπως ὁ ἐπίσημος οὗτος ἑορτασμός ἐνώσῃ τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὰς σκοτεινάς ταύτας καὶ ἐπικινδύνους ἡμέρας καὶ φανερώσῃ τὴν δύναμιν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου...»².

Περαιτέρω εἰς τὴν σύσφιγξιν τῶν σχέσεων τῶν Αἰθιοπῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων Ὁρθοδόξων συνετέλεσεν ὁμοίως καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ ἐπισήμων ἐπισκέψεων τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ἀβησσυνίας Χάιλε Σελάσιε Α΄ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1954 καὶ τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Παύλου Α΄ εἰς τὴν Ἀβυσσηνίαν τὸ 1959. Κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν Ἑλλήνων Βασιλέων εἰς Αἰθιοπίαν ἐξήρθη ὑπὸ τῶν δύο ἡγεμόνων καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Αἰθιοπίας Βασιλείου ἡ ὀρθοδοξία τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας, συνηνωμένης μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας διὰ τῆς «ἀρχαίας ἱστορικῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως» καὶ τῆς «ὑποσυνειδητῆς ἀδελφοσύνης» καὶ τῆς «ταυτότητος τῆς χριστιανικῆς πίστεως». Ἐκ τῆς ἀφορμῆς ταύτης ὁ ὀρθόδοξος μητροπολίτης Ἀξώμης Νικόλαος ἔγραψεν, ὅτι «κακῶς ἀποδίδεται εἰς τὴν Αἰθιοπικὴν Ἐκκλησίαν ὁ Μονοφυσισμός», διότι «τὸν Εὐτυχητὴ καὶ τὸν Μονοφυσισμὸν τοῦ ἡ Αἰθιοπικῆ Ἐκκλησία καταδικάζει». Ἐπανέλαβε δὲ τὴν διαπίστωσιν, ὅτι «εἰς τὸ δόγμα τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως ἀποβλέποντες οἱ πλεῖστοι τῶν ἀπηχούντων τὴν δημοσίαν γνώμην παρὰ ταῖς διαφοροῖς Ἐκκλησίαις τῆς Ἀνατολῆς, φρονοῦσιν ὅτι ἡ ἐπελθοῦσα διάστασις ἔχασε τὴν βαρύτητα τῆς βάσεως, ἐφ' ἧς ἄλλοτε

Α. Ἄγκα, Χάμπτε Μαριάμ Ἀσάφα, Ἐγκοάλε Γιοχάνες, Κιφέλεβ Κίμπρε Ζελέκε, Νταγκεφού Ντ. Γκάμπρε Σαντίκ, Μπεκέλε Κύρκ. Σέρσου, Μεγκέσα Μεγκ. Ἐσέτου, Μίικρε Σελάσιε Ἐμμανουήλ, Μπεκέλε Μπ. Σιμένεχ, Χάιλε Σελάσιε Ἰρέντα, Σίρακ Τεσίμα, Τέκλε Σελάσιε Ἐσέτου, Χάιλε Μάριαν Οὔσεν, Γιετεμένι Μπεφεκάντε, Ἀτσμπαχα Κύρος. Συνεχίζεται δὲ ἡ φοίτησις καὶ νέων σπουδαστῶν, ὧν τινες φοιτᾶσι προηγουμένως καὶ εἰς τὰς Ἱερατικὰς Σχολὰς τῆς Ἑλλάδος.

1. «Ἐκκλησία» 28 (1951) 187.

2. Αὐτόθι, σ. 184.

ἡρείδεται, νῦν δ' ὅτε ἔπαυσεν ἡ λογομαχία καὶ ἡ πολεμική, τείνουσιν οἱ πλεῖστοι νὰ διατυπώσωσι τὴν γνώμην, ὅτι, ὡς ἔχουσι σήμερον τὰ πράγματα, πρόκειται πλέον οὐχὶ περὶ οὐσιώδους διαφορᾶς, ἀλλὰ περὶ παρεξηγήσεως, ἕνεκα διαφόρου διατυπώσεως τῆς κοινῆς πίστεως εἰς τὸν σαρκωθέντα ἕνα Κύριον». Εἰς ταῦτα ἀπαντῶν ὁ γράφων, ἀφοῦ παρεδέχθη, ὅτι «ἡ κυρία ἑτεροδοξία αὐτῶν (τῶν Ἀντιχαλκηδονείων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν) περὶ τὸ δόγμα τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων ἀπέβαλε διὰ μέσου τῶν αἰῶνων τὴν ἀρχικὴν σημασίαν καὶ ὀξύτητα αὐτῆς», ἐξήνεγκε τὴν γνώμην, ὅτι «ἡ ὑπὸ τῶν μονοφυσιτιζουσῶν Ἐκκλησιῶν χρησιμοποιουμένη φράσις καὶ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας περὶ «μιᾶς φύσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένης» θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ τὴν βᾶσιν τῆς συνεννοήσεως καὶ τοῦ συμβιβασμοῦ τῶν ἐκατέρωθεν ἀπόψεων», ὁπότε θὰ μετεῖχον καὶ αἱ Ἐκκλησίαι αὗται εἰς τὸν οἰκουμενικὸν διάλογον μετὰ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἀόμοῦ μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐκ τοῦ μεγάλου κορμοῦ τῆς ὁποίας ἀπεσπάσθησαν, ὡς τινες παραφυσίαι, καὶ εἰς τὸ σῶμα τῆς ὁποίας ὀργανικῶς ἀνήκουσιν αὗται, ἐφ' ὅσον αἱ χωρίζουσαι αὐτὰς διαφοραὶ εἶναι ἰάσιμοι». Κατέληγε δὲ τονίζων τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην, ὅπως «πᾶσα παρὰ πάντων τῶν ἀρμόδιων καταβληθῆ ἑλικρινῆς προσπάθεια πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἐπανενώσεως ὁλοκλήρου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς, ὅστις ἠνωμένος κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας διέδωσε τὸν Χριστιανισμὸν πρὸς πάσας τὰς κατευθύνσεις, τοῦτο δὲ δέον νὰ γίνῃ ἄνευ χρονοτριβῆς καὶ διστακτικότητος εἴτε ἐντεῦθεν εἴτε ἐκεῖθεν»¹.

1. «Ἐκκλησία» 36 (1959) 105 ἐξ., 127,169 ἐξ., 369 ἐξ., 371 ἐξ. Σκόπιμον κρίνομεν, ὅπως παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὸ μεγαλύτερον τμήμα τοῦ ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ» 36 (1959) 169-173 δημοσιευθέντος ἀρθροῦ ἡμῶν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τὸ πρόβλημα τῆς ἐνώσεως τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου», ἔχον ὡς ἔπεται: «Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 7 φύλλῳ τῆς 1 Ἀπριλίου 1959 τῆς «Ἐκκλησίας» ὁ σεβ. μητροπολίτης Ἀξώμης Νικόλαος δι' ἀρθροῦ του ἔθιξε τὸ πρόβλημα τῆς ἐνώσεως τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς ἡμετέρας Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐξ ἀφορμῆς τῆς προσφάτου εἰς τὴν Αἰθιοπικὴν ἐπισκέψεως τῶν Ἑλλήνων Βασιλέων καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ἀνταλλαγέντων λόγων μετὰ τοῦ Ἑλληνος Βασιλέως, τοῦ Αἰθίοπος Αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Αἰθιοπίας. Οὕτως ὁ μὲν Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος Παῦλος ἐξῆρξεν ὡς ἕνα ἐπὶ πλέον δεσμὸν μετὰ τῶν δύο ἔθνῶν τὴν κοινὴν εἰς Χριστὸν πίστιν..., ἣτις ἐνισχύει τὸ αἰσθημα τῆς ἀδελφικῆς ἀλληλεγγύης μετὰ τῶν λαῶν ἡμῶν, ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ τῆς Αἰθιοπίας Χάιλε Σελάσι ὑπεγράμμισεν, ὅτι ὁ Αἰθιοπικὸς λαὸς ἀπῆρξε πιστὸς ὁπαδὸς τοῦ Ὀρθοδόξου Χριστιανισμοῦ», καὶ τέλος ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Αἰθιοπίας ἐβεβαίωσεν, ὅτι τοὺς «Ἑλλήνας καὶ Αἰθίοπας συνδέει ἡ ἀρχαία ἱστορικὴ χριστιανικὴ πίστις... οἱ δεσμοὶ αὐτῶν ἦσαν πνευματικοί, ἡ συνεργασία ὑπῆρξεν ἐλικρινῆς καὶ ἀδελφικῆ, φθάσασα εἰς βαθμὸν ἀδελφοσύνης». Πρὸς τούτους ὁ μὲν Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Χριστόφορος, χαριετίζων τὴν ἐπισκεψὴν τῶν Ἑλλήνων Βασιλέων, ὠνόμασε τὴν Αἰθιοπικὴν «χώραν ὀρθόδοξον», ὁ δὲ Μητροπολίτης Ἀξώμης Νικόλαος, σχολιάζων πάντα ταῦτα, ἐκφράζει τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἰκανῶς

Τέλος ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐκκλησία ἀπέστειλεν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Α΄

ἀποδίδεται εἰς τὴν Αἰθιοπικὴν Ἐκκλησίαν ὁ μονοφυσιτισμός... τὸν Εὐτυχῆ καὶ τὸν μονοφυσιτισμὸν τοῦ ἡ Αἰθιοπικῆ Ἐκκλησία καταδικάζει, καθ' ὃν τρόπον καταδίκασεν αὐτὸν ἡ ἐν Χαλκηδόνι Δ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Ἐν τοῖς λειτουργικοῖς τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας βιβλίοις ὑπάρχει εὐχή, ἐν ἣ ἀπαράλλακτα φέρεται ὁ κατὰ τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ διατυπωθεὶς ὅρος τῆς Οἰκουμενικῆς ἐκείνης Συνόδου περὶ τελείας θείας καὶ τελείας ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως ἡνωμένων ἐν Χριστῷ· ὑπάρχει σικιά τις παρανοήσεως».

Ἄν οὕτως ἔχη ἡ πραγματικότης, τότε θὰ πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ ἡ διαπίστωσις αὐτῆς ἀφορμὴν βαθείας καὶ ἀνυποκρίτου χαρᾶς καὶ ἱκανοποιήσεως ἡμῶν τῶν Ὁρθοδόξων καὶ πηγὴν βασίμου ἐλπίδος ἐπὶ τὸ δυνατόν τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν Ἑλληνικῆς καὶ Αἰθιοπικῆς. Ἄναμφιβόλως αἱ ἀνωτέρω διαπιστώσεις δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ ἔχωσι βαθεῖαν ἀπήχθαι εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Αἰθίοπων χριστιανῶν καὶ νὰ ὑποκαύσωσι καὶ ἀναριπίσωσι παλαιὰς ἐνωτικὰς προσδοκίας καὶ πόθους αὐτῶν. Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐπιποθεῖ δικαῶς καὶ προσεύχεται ἀκαταπαύστως ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως πασῶν τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἀπὸ τοῦ σώματος αὐτῆς ἀποσχισθεισῶν μονοφυσιτιζουσῶν καὶ δυοφυσιτιζουσῶν ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν. Μεταξὺ τῶν πρώτων δὲ συγκαταλέγεται καὶ ἡ Αἰθιοπικὴ ἢ Ἀβηθουσιακὴ Ἐκκλησία, ἥτις μετὰ τῆς ἐξ ἧς προῆλθε Κοπτικῆς καὶ τῆς Ἀρμενικῆς καὶ τῆς Ἰακωβιτικῆς, ὡς καὶ τῆς ἐκ τῆς τελευταίας προελθούσης Συριακῆς Ἐκκλησίας τοῦ Μαλαμπάρ, δὲν ἀναγνωρίζουσι τὴν Δ΄ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον καὶ τὰς μετ' αὐτὴν συγκροτηθείσας Ε΄, ΣΤ΄ καὶ Ζ΄ Οἰκουμενικὰς Συνόδους καὶ τοὺς δογματικούς ὅρους αὐτῶν. Αἱ Ἐκκλησίαι αὐτὰ ἐσχηματίσθησαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καταδικασθέντων ἀρχαίων Μονοφυσιτῶν (Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... τ. Ι², σ. 167 ἐξ.), καὶ οὕτως ἀπεσπάσθησαν, ἐκ λόγων δογματικῶν ἀμα καὶ ἐθιολογικῶν καὶ ἱστορικῶν, ὡς τινες παραφυάδες ἐκ τοῦ μεγάλου κορμοῦ τῆς κατ' ἀνατολὰς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὸ σῶμα τῆς ὁποίας ὀργανικῶς ἀνήκουσιν.

Ἐκτοτε αἱ ἀρχαῖαι αὐταὶ Ἀνατολικαὶ Ἐκκλησίαι ὑπέστησαν σκληροὺς διωγμούς καὶ δοκιμασίας καὶ ἱστορικὰς περιπετείας, ἀναδειχθεῖσαι ἀλλήθως Ἐκκλησίαι μαρτύρων. Ἄναμφιβόλως δὲ εἶναι πρὸς τιμὴν αὐτῶν, ὅτι κατώρθωσαν ἐν μέσῳ τῶν διωγμῶν νὰ διατηρήσωσι τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὸ ὀρθόδοξον σχῆμα, καὶ δὴ ἐν μέσῳ ἑτεροθρήσκων εἰδωλολατρικῶν λαῶν καὶ μέχρι τοῦ βαθμοῦ ὥστε ἐκ πασῶν τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὀμολογιῶν νὰ ἴστανται αὐταὶ ἐγγύτερον πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὸ δόγμα καὶ τὴν λατρείαν καὶ τὸ πολίτευμα καὶ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὰ χριστιανικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ βιώματα. Ἐκπροσωποῦσιν αὐταὶ τὸν ἀρχέγονον Χριστιανισμὸν τῶν τριῶν πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, μὴ παρακολουθήσασαι τὸν μετὰ ταῦτα γενόμενον ὑπὸ τῶν τελευταίων τεσσάρων Οἰκουμενικῶν Συνόδων δογματικὸν καθορισμὸν καὶ τὰς λοιπὰς ἐξελίξεις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Φαίνεται μάλιστα ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κυρία ἑτεροδοξία αὐτῶν περὶ τὸ δόγμα τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων ἀπέβαλε διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὴν ἀρχικὴν σημασίαν καὶ δξύτητα αὐτῆς. Οὕτω σήμερον οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς Ἐκκλησίας ταύτας ἰσχυρίζονται, ὅτι ὁμολογοῦσι τὴν ὀρθόδοξον πίστιν περὶ τῆς ἐνώσεως τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῇ μιᾷ ὑποστάσει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔστω καὶ ἂν χρησιμοποιοῦσι δογματικούς ὅρους συγγενεῖς πρὸς τὸ μονοφυσιτικὸν δόγμα καὶ δὲν ἀναγνωρίζωσι ῥητῶς τὸ ὀρθόδοξον «δόγμα τῆς Χαλκηδόνας». Ἴσως μάλιστα ἡ διαφωνία τῶν νὰ ἀποδειχθῇ ἐκ βαθυτέρας ἐρεύνης ὅτι εἶναι φραστικὴ μόνον. Πολλὴ μικροτέραν σημασίαν δύνανται βεβαίως νὰ ἔχωσιν αἱ περὶ τὴν λατρείαν, τὸ πολίτευμα καὶ τὰ ἥθη διαφοραὶ αὐτῶν ἢ τὴν τιμὴν ὑπ' αὐτῶν τοῦ μᾶλλον διὰ πειθαρχικούς καὶ κανονικούς καὶ ἥττον διὰ δογματικούς

Πανορθόδοξον Διάσκεψιν τῆς Ῥόδου τὸ 1961, εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς χι-

λόγους κατακριθέντος ὑπὸ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου Διοσκόρου, διότι ὡς πρὸς πάντα ταῦτα καὶ τὰ παρόμοια δέον νὰ ἰσχύη πάντοτε ἡ ὀρθοτάτη ἀρχὴ τοῦ σοφωτάτου Πατριάρχου Φωτίου, «ἐν οἷς οὐκ ἔστι πίστις τὸ ἀθετούμενον, οὐδὲ κοινὸν τε καὶ καθολικοῦ ψηφίσματος ἔκπτωσις, ἄλλων παρ' ἄλλους ἔθων τε καὶ νομίμων φυλαττομένων, οὔτε τοὺς φύλακας ἀδικεῖν, οὔτε τοὺς μὴ παραδεξαμένους παρανομεῖν, ὀρθῶς ἂν τις κρίνειν εἰδὼς διορίσαιτο». (Ι. Βαλέττα, Φωτίου τοῦ σοφωτάτου καὶ ἀγιωτάτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστολαί, Λονδίνον 1864, σ. 156).

Διὰ τοῦτο τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς 1500ῆς ἐπετείου τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀπηύθυνε τῷ 1951 μῆνυμα ἀγάπης πρὸς τὰς Ἀντιχαλκηδονεῖους Ἐκκλησίας, ἐν τῷ ὁποίῳ ὀρθῶς ἔκρινεν, ὅτι αἱ πρὸς ἀνασυγκόλλησιν καὶ ἐπανένωσιν τῆς κατ' ἀνατολὰς ἀγίας Ὁρθοδοξίας ἐπιπροσθεῖσαι δυσχέρεια «οὐκ εἰσι τοσοῦτον μεγάλα, ὅσον συνήθως ὑπολαμβάνεται καὶ νομίζεται», ἀρκεῖ μόνον ἐξ ὧν τῶν ἐνδιαφερομένων μερῶν νὰ «καταβληθῇ πᾶσα μέριμνα καὶ σπουδὴ πρὸς ἄρσιν τῶν ἐπιπροσθεῶν τῇ προσεγγίσει καὶ τῇ ἐνώσει δυσχερεῶν». («Ὁρθοδοξία» 26 (1951) 483, 490. Πρβλ. καὶ Ἰω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... τ. Ι', σ. 172. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἐν Ἀ' Ἐκκλησίᾳ» 28 (1951) 291). Τοῦτο ἀκριβῶς ἤρξατο γινόμενον ἐπ' ἐσχάτων μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἑλληνικῆς καὶ Αἰθιοπικῆς, διὰ τῆς ἀμοιβαίας γνωριμίας καὶ κατανόησεως ἐκατέρωθεν, διὰ τῆς σπουδῆς εἰς τὰς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησιαστικὰς καὶ Θεολογικὰς Σχολὰς ἀρίστων νέων Αἰθιόπων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς ἐπισκέψεων τῶν ἡγεμόνων Ἀβησσυνίας εἰς Ἑλλάδα τῷ 1954 καὶ Ἑλλάδος εἰς Ἀβησσυνίαν τῷ 1959 κ.λ.π. Ἰδιαιτάτα ἡ προσέγγισις αὕτη ἐκορυφώθη καὶ ἐπεσφραγίσθη κατὰ τὴν εἰρημνὴν ἐπίσκεψιν τῶν Ἑλλήνων Βασιλέων εἰς Ἀβησσυνίαν καὶ τοὺς ἐκφωνηθέντας ἀμφοτέρωθεν λόγους, οὓς σχολιάζων ὁ σεβ. μητροπολίτης Ἀξώμης, εὐλόγως ἐρωτᾷ: «καὶ ἔπειτα» τί πρέπει νὰ «επακολουθήσῃ»;

Ἀπαντῶντες εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο, νομίζομεν, ὅτι ἡ ἐκ τῶν πραγμάτων ἐνδεικνυμένη ὁδός, ἣν «ἐπειτα» ὀφείλομεν νὰ ἀκολουθήσωμεν, εἶναι ὁ διορισμὸς μικτῆς ἐξ Ἑλλήνων καὶ Αἰθιόπων εἰδικῶν θεολόγων ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς βαθεῖαν καὶ παμμερῆ μελέτην τῶν χωριζουσῶν τὰς δύο Ἐκκλησίας διαφορῶν καὶ διατύπωσιν οἰοῦναι μίαν formula concordiae ἐπ' αὐτῶν. Μεταξὺ τῶν ἄλλων δέον ἐκ τῶν πρώτων νὰ ἐρευνηθῇ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἡ κυρία δογματικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν ὑποστατικὴν ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων ἐν τῷ ἐνὶ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ λόγου καὶ ἡ στάσις τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας πρῶτον μὲν ἔναντι τοῦ δογματικοῦ ὅρου τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τοῦ ὀρίζοντος πίστιν πρὸς τὸν «ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστόν, Ἰῶν, Κύριον, Μονογενῆ, ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον, οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἔνωσιν, σφωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἐκατέρας φύσεως καὶ εἰς ἕν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης, οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον ἢ διαιρούμενον». ἔπειτα δὲ καὶ ἔναντι τοῦ δογματικοῦ ὅρου τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τοῦ δογματίζοντος ἀδύο φυσικὰς θελήσεις ἐν αὐτῷ καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας ἀδιαιρέτως, ἀτρέπτως, ἀμερίστως, ἀσυγχύτως, καὶ δύο μὲν φυσικὰ θελήματα οὐχ ὑπεναντία, ἀλλ' ἐπόμενον τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα καὶ μὴ ἀντιπίπτον ἢ ἀντιπαλαῖον, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ὑποτασσόμενον τῷ θεῷ αὐτοῦ καὶ πανσθενεῖ θελήματι». διότι θέλει καὶ «ἐνεργεῖ ἑκατέρα μορφή μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας, ὅπερ ἴδιον ἔσχηκε... τῆς φυσικῆς ἐν αὐτῇ τῇ μιᾷ ὑποστάσει διαφορᾶς γνωριζομένης τῷ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας ἐκατέραν φύσιν θέλαιν τε καὶ ἐνεργεῖν τὰ ἴδια». (Ἰω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... Ι', 223/4). Παράλληλως θὰ παραστῇ ἀνάγκη νὰ ἐρευνηθῇ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς καὶ ἡ συναφῆς χριστολογικὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Κυρίλλου

λιετηρίδος τοῦ Ἁγίου Ὁρους Ἄθω τὸ 1963 καὶ εἰς τὴν ἐν Aarhus τῆς

Ἀλεξανδρείας, καὶ μάλιστα ἡ ὑπὸ τῶν μονοφυσιτιζουσῶν Ἐκκλησιῶν χρησιμοποιουμένη φράσις καὶ διδασκαλία αὐτοῦ περὶ «μιάς φύσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένης», ἥτις θὰ ἠδύνατο, φρονούμεν, νὰ ἀποτελέσῃ τὴν βᾶσιν τῆς συνεννόησεως καὶ τοῦ συμβιβασμοῦ τῶν ἐκατέρωθεν ἀπόψεων. Διότι διὰ τῆς ἀνωτέρω δογματικῆς διατυπώσεως ὁ ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν τιμώμενος ἅγιος Κύριλλος διδάσκει, ὅτι ἡ μετὰ τὴν ἔνωσιν «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου» ἦτο «σεσαρκωμένη», δεχόμενος οὕτως—ιδίως μετὰ τὰς «διαλλαγὰς» τοῦ 433—τὸ πραγματικὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ἐρμηνεύων ἄρα ὁ ἴδιος τὴν παρανοηθεῖσαν φράσιν «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου» διὰ τοῦ «σεσαρκωμένης». Ἄλλαις λέξεσιν, ἐδέχετο ὁ ἅγιος Κύριλλος καὶ ἐν τῇ φράσει ἐτι ταύτη, καὶ πολὺ περισσότερο ἐν ἄλλαις ἐκφράσεσιν αὐτοῦ, τὴν ὑποστατικὴν ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων, θείας καὶ ἀνθρωπίνης, ἐν τῷ ἐνὶ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρίστως, ἡ δὲ πίστις καὶ διδασκαλία του αὕτη, ὑπὸ τὴν γνωστὴν διατύπωσιν καὶ τᾶσιν τῆς ἀρχαίας Ἀλεξανδρινῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, θὰ ἠδύνατο ν' ἀποτελέσῃ εὐπρόσδεκτον ἀμφοτέρωθεν βᾶσιν συμφωνίας τῶν διισταμένων ἀπόψεων ἐν τῷ δόγματι τούτῳ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συντόμως καὶ ἐνδεικτικῶς σημειωθέντων συνάγεται, ὅτι ἐν τῇ ἀντιμετώπισει τοῦ προβλήματος τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν Ἑλληνικῆς καὶ Αἰθιοπικῆς μέλλουσι νὰ ἀνακύψωσι μεγάλα καὶ δυσχερῆ θεολογικὰ ζητήματα. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ἀναφέρονται οὐ μόνον εἰς τὴν Αἰθιοπικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Κοπτικὴν καὶ τὴν Ἀρμενικὴν καὶ τὰς Συριακὰς Ἰακωβιτικὰς Ἐκκλησίας, προτεινομέν ὅπως—πέραν τῆς μικτῆς Ἑλληνοαιθιοπικῆς θεολογικῆς ἐπιτροπῆς μελέτης—τὸ σεπτὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀναλάβῃ τὴν κανονικὴν πρωτοβουλίαν τῆς συστάσεως καὶ ἐτέρας εὐρυτέρας θεολογικῆς ἐπιτροπῆς μελέτης ἐξ Ὀρθοδόξων θεολόγων ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ θεολόγων πασῶν τῶν μονοφυσιτιζουσῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἥτις εὐρύτερον θὰ μελετήσῃ ἐμπεριστατωμένως τὸ μέγα τοῦτο ἐκκλησιαστικὸν θέμα καὶ τὰ πορίσματα αὐτῆς θὰ ὑποβάλλῃ ἐν καιρῷ εἰς τὰς οἰκίας Ἐκκλησίας, πρὸς περαιτέρω διάσκεψιν καὶ κρίσιν καὶ ἀπόφασιν ἐπ' αὐτῶν.

Τελυτώντες δυνάμεθα, ἐπὶ τῇ βᾶσει πάντων τῶν προειρημένων, νὰ ἀπαντήσωμεν νῦν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ σεβ. Ἀξιώμης θεθὲν ἐν τέλει τοῦ μνημονευθέντος ἄρθρου του «ἐρώτημα: καὶ ἔπειτα;», ἐφ' ὅσον τὸ ἐρώτημα τοῦτο ὀρθῶς ἐτέθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ «ἐνώπιον τῶν Καθηγητῶν τῶν Ὀρθοδόξων Θεολογικῶν Σχολῶν». Ἀπαντῶμεν λοιπόν, ὅτι μετὰ τὴν ἐπίσημον τῶν Ἑλλήνων Βασιλέων εἰς τὴν Αἰθιοπίαν ἐπίσκεψιν, τοὺς κατ' αὐτὴν ἐκφανηθέντας λόγους καὶ τὰς γενομένας λίαν ἐνθαρρυντικὰς διαπιστώσεις περὶ ὀρθοδοξίας καὶ συνειδητοποιήσεως τῆς ἀδελφοσύνης τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, τὰς ὁποίας «συνδέει ἡ ἀρχαία ἱστορικὴ χριστιανικὴ πίστις», κατὰ τὴν διαπίστωσιν καὶ ὁμολογίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Αἰθιοπίας, δὲν εἶναι δυστυχῶς δυνατὸν, τόσον ἐσπευσμένως καὶ ἄνευ θεολογικῆς μελέτης καὶ ἔρσεως τῶν ἐμποδίων καὶ γενικωτέρας προπαρασκευῆς, εἰς τὸ ἀνωτέρω «ἐρώτημα» νὰ ἐπακολουθήσῃ ὅ,τι εἶπεν ὁ Αἰθίοψ δυνάστης τῆς Κανδάκης πρὸς τὸν Φίλιππον: «ἰδοὺ ὕδωρ, τί κωλύει με βαπτισθῆναι;» (Πράξ. 8,37). Ἄλλ' ἐπιβάλλεται, φρονούμεν, νὰ ἐπακολουθήσῃ μακρὰ καὶ νηφαλιὰ καὶ ἐνδελεχῆς θεολογικὴ μελέτη καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἀντιμετώπισις τοῦ ἀνακύψαντος μεγάλου καὶ δυσχεροῦς ἐνωτικοῦ προβλήματος καί, ἐν τῇ περιπτώσει τῆς ἐπιζοιμένης εὐνοϊκῆς ἐπιλύσεως αὐτοῦ, πύκνωσις καὶ σύσφιγξις τῶν σχέσεων καὶ τῆς ἐπικοινωνίας καὶ ἀλληλογωριμίας τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, μετὰ παραλλήλου συστηματικῆς διαφωτίσεως καὶ ψυχολογικῆς προπαρασκευῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν πληρωμάτων αὐτῶν. Ἄλλὰ πρὸ πάντων καὶ ὑπεράνω πάντων τούτων ἐπιβάλλεται θερμὴ καὶ ἐκτενὴς καὶ συνεχὴς προσευχὴ πρὸς τὸν ἐν Τριάδι ἀπὸ κοινοῦ λατρουόμενον Θεόν, ὅπως καὶ πάλιν πέμψῃ τὸ Πνεῦμα τῆς Πεντηκοστῆς, ἵνα «καλέσῃ εἰς ἐνότητα πάντας», καὶ δὴ τὰς συνδεομένας διὰ τῆς κοινῆς ἀρχαίας ἱστορικῆς χριστιανικῆς πίστεως» δύο ἀδελφὰς Ἐκκλησίας Ἑλληνικὴν καὶ Αἰθιοπικὴν». (Βλέπ. συνέ-

Δανίας συνελθοῦσαν τὸ 1964 σύσκεψιν Ὁρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονεῖων θεολόγων. Προσθετήτω ἐν τέλει, ὅτι ὁ ἐπισκεψάμενος τὸ Ἅγιον Ὄρος Ἄθω αὐτοκράτωρ Χάιλε Σελάσιε Α' ἐδώρησεν αὐτῷ μέγαν χρυσοῦν σταυρὸν λιτανειῶν, ἡ δὲ Ἱερά Κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀντεδώρησεν αὐτῷ πολυτελὲς λεύκωμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ διάφορα ἔργα ἐξόχου ἀγιορειτικῆς ξυλογλυπτικῆς τέχνης.

7. Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῶν Ἀντιχαλκηδονεῖων Ἐκκλησιῶν ἐν τῷ παρόντι.

Μετὰ τὴν σύντομον ἐξέτασιν τῶν πέντε Ἀντιχαλκηδονεῖων Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ σχίσματος τοῦ ε' αἰῶνος σχέσεων ἐκάστης ἐξ αὐτῶν πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἐξ ἧς ἀπεσχίσθησαν «προφάσει τοῦ ἐν Χαλκηδόνι συντάγματος»¹, θέλομεν ἐφεξῆς παρακολουθήσει τὰς κατὰ τὸν κ' αἰῶνα σχέσεις αὐτῶν ἐν συνόλῳ πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν, ἐνδιατρίβοντες ἰδιαίτερος περὶ τὰς τελευταίας ἐξελίξεις τούτων, καὶ ἰδίως ἐν ταῖς συνδιασκέψεσι τῆς Ῥόδου, τοῦ Aarhus καὶ τῆς Addis Abeba, ὡς καὶ τῆς τελευταίας ἐγκυκλίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς προπαρασκευὴν τοῦ ἐπισήμου διαλόγου μεταξὺ αὐτῶν.

Ἡδὴ ἐν ταῖς ἀπαντήσεσι τῶν Αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν πρὸς αὐτὰς ἐγκύκλιον τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ Γ' τοῦ ἔτους 1902 καὶ τῇ ἀνταπάντησει τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐκφράζεται ἡ ἐπιθυμία τῆς προσεγγίσεως τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν Ἀντιχαλκηδονεῖων Ἐκκλησιῶν². Εἶτα ἀπὸ τῆς δευτέρας δεκαετηρίδος τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐγένοντο ἀνεπίσημοί τινες συναντήσεις Ὁρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονεῖων θεολόγων ἐν τοῖς συνεδρίοις τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, καθ' ἃς ἐξεδηλώθη ἐκατέρωθεν ὁ κοινὸς πῶτος πρὸς προσέγγισιν καὶ συνεννό-

χειαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἐπιστολὴν τοῦ γράφοντος, ἀπαντητικὴν εἰς νέον ἄρθρον τοῦ μητροπολίτου Ἀξώμης Νικολάου, ἐν Ἐκκλησίᾳ» 36 (1959) 371-372).

1. Ἰωάννου Δαμάσκηνου, Περὶ Αἰρέσε. π.γ. Migne P.O. 94, 741.

2. Βλέπ.: Ἡ περὶ τῶν σχέσεων τῶν αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ περὶ ἄλλων γενικῶν ζητημάτων πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ ἐγκύκλιος τοῦ 1902, αἱ εἰς αὐτὴν ἀπαντήσεις τῶν ἁγίων αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ ἀνταπάντησις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Κωνσταντινούπολις 1904. Οὕτως ἔγραψεν ἡ Ὁρθόδοξος Ῥωσικὴ Ἐκκλησία ἐν σ. 36: «Ἐγγὺς ἡμῶν Ἰστανταὶ αἱ ἀρχαῖαι χριστιανικαὶ κοινότητες τῶν (Νεοστωριανῶν), Ἀρμενίων, Κοπτῶν κ.λ.π., ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἀποκεχωρισμέναι τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' οὐκ ἀπολέσασαι οὔτε τὸν ἐκκλησιαστικὸν ὄργανισμὸν, οὔτε τὴν ἱεραρχίαν... Διὸ καὶ ἡ προσέλευσις ἐκ νέου εἰς τοὺς κόλπους τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας τῶν ἀνθρώπων τούτων, οἵτινες ζῶσι παραπλευρῶς ἡμῶν καὶ εἰσι λίαν οἰκτεῖοι ἡμῖν κατὰ τὸν πολιτισμὸν, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου καὶ τὸν τύπον τῆς εὐσεβείας, παρίσταται ὡς ἐγγύτατον πρόβλημα τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ ὡς ἀπαραίτητον καὶ ἄμεσον καθήκον ἡμῶν...». Βλέπ. καὶ σ. 71/2, 78.

ησιν καὶ συνεργασίαν αὐτῶν καί, εἰ δυνατόν, μελλοντικὴν ἐπανένωσιν τῶν διεστώτων. Ἀλλ' ἐπισήμως ἠσχολήθη περὶ τὸ θέμα τοῦτο ἡ συνελθοῦσα ἐν Ἀγίῳ Ὅρει τὸ 1930 Διορθόδοξος Ἐπιτροπή, ἥτις ἀνέγραψεν ὡς θέμα τῆς μελλούσης Πανορθόδοξου Προσυνόδου: «σχέσεις τῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας ἐν πνεύματι ἀγάπης, ἥτις κατὰ τὸν Ἀπόστολον «πάντα ἐλπίζει», μετὰ τῶν ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν: Ἀρμενίων, Κοπτῶν, Ἀβησσυνῶν, Χαλδαίων, Ἰακωβιτῶν..., ὅσαι τείνουσι νὰ προσεγγίσωσι πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν»¹.

Ἡ ὀρθή αὕτη ἀπόφασις ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ πεποίθησις ἡμῶν περὶ τῆς μεγάλης ἐγγύτητος τῶν ἀρχαίων Ἀντιχαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον ἢ μᾶλλον περὶ τῆς στενῆς συγγενείας καὶ ὀργανικῆς ἐντάξεως αὐτῶν εἰς τὴν κατ' ἀνατολὰς ἀγίαν Ὀρθοδοξίαν παρεκίνησεν ἡμᾶς, ὅπως, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ ἐν ἔτει 1951 γενομένου πανηγυρικοῦ ἑορτασμοῦ τῆς 1500ῆς ἐπετείου τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐκφράσωμεν «τὴν γνώμην, ὅπως τὸ κυρίως ἀπὸ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἠγούμενον τῆς ὅλης Ὀρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀπευθύνῃ πρὸς τὰς εἰρημένους μονοφυσιτικὰς Ἐκκλησίας μῆνυμα χριστιανικῆς ἀγάπης, καλοῦν ἅμα αὐτὰς πρὸς ἕναρξιν φιλενωτικῶν συζητήσεων καὶ διαπραγματεύσεων, ἐφ' ὅσον ὀλίγιστα, εὐτυχῶς, εἶναι αἱ ἐπιπροσθοῦσαι δυσχέρειαί καὶ διαφοραὶ...»². Πράγματι δὲ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον «παντὶ τῷ πληρώματι τῆς Ἐκκλησίας», ἐν τέλει τῆς ὁποίας ἔγραψεν: «Καὶ νῦν, ἐπὶ τῇ εὐσήμεν ἡμέρᾳ τῆς 1500ῆς ἐπετείου τῆς γερασμίας ταύτης ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου, μετὰ στοργῆς στρέφομεν τὸν νοῦν ἰδίᾳ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Συνόδου ταύτης ἀποχωρισθέντας ἀδελφούς, οἵτινες «προφάσει τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀποσχίσαντες, τὰ δὲ ἄλλα ὀρθόδοξοι ὑπάρχοντες», ἵνα κατὰ Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν εἴπωμεν, ἀμέριστον καὶ αὐτοὶ ἔχουσι τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀγάπην ἡμῶν ὡς ἀδελφῶν... καὶ ἀπευθύνομεν ἐγκάρδιον τὸν ἐν Κυρίῳ χαιρετισμόν. Καίρὸς ἤδη ὅπως ἀρθῇ πᾶν κάλυμα ἐπιπροσθοῦν τῇ προσεγγίσει καὶ τῇ ἐνώσει διὰ συντόνου κοινῆς προσπαθείας, εἰς ἣν διαβεβαιούμεθα πάντας, πᾶσα ἀφ' ἡμῶν καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἐπιδειχθήσεται ἀγαθὴ διάθεσις καὶ ἀρωγὴ καὶ συναντίληψις»³. Ὁμοίως ἐν ἐτέρᾳ ἐγκυκλίῳ του πρὸς τὰς Ὀρθο-

1. Πρακτικὰ τῆς προκαταρκτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν ἀγίων Ὀρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, τῆς συνελθούσης ἐν τῇ ἐν Ἀγίῳ Ὅρει ἱερᾷ μεγίστῃ μονῇ τοῦ Βατοπεδίου, 8-23 Ἰουνίου 1930, Κωνσταντινούπολις 1930, σ. 144, βλέπ. καὶ σ. 70, 124, 128, 73—74: «Δημιουργία σχέσεων καὶ ἐνωσις μετὰ τῶν κεχωρισμένων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, τ. ἔ. Ἀρμενικῆς, Κοπτικῆς, Ἀβησσυνιακῆς, Ἰακωβιτικῆς, αἵτινες, χωρισθεῖσαι ἀφ' ἡμῶν πρὸ αἰώνων, εὐρίσκονται πλησιέστερον πρὸς ἡμᾶς ἢ ἄλλαι Ἐκκλησίαι, μεθ' ὧν ἐπιθυμοῦμεν τὴν ἐνωσιν. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι ἄξιον νὰ ἀπασχολήσῃ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον».

2. Ἰω. Κ α ρ μ ἱ ρ η, Ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἐν «Ἐκκλησίᾳ» 28 (1951) 291.

3. «Ὀρθόδοξία» 26 (1951) 490.

δόξους Ἐκκλησίας τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον προτρέπεται, ὅπως ἀναπεμφθῶσιν ἱκετήριοι δεήσεις πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα καλέσῃ εἰς ἐνότητα πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ σώματος αὐτῆς ὅπως ποτὲ ἔκτοτε ἀποσπασθείσας καὶ οὐδὲν ἤττον ἀπὸ τῆς ἀποστολοπαράδοτου πίστεως καὶ διδασκαλίας κατὰ τὰ ἄλλα οὐδόλως ἢ μικρόν τι ἀπομακρυνθείσας χριστιανικὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπέστη δὴπου ὁ καιρὸς, ὅπως ὑφ' ἡμῶν τε τῶν ἐγκεχειρισμένων τὴν πηδαλιουχίαν τῶν κατὰ τόπους ἀγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, τῶν συγκροτουσῶν τὴν μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, καὶ ὑπὸ τῶν ἡγουμένων τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων πᾶσα καταβληθῆ ἡμέριμα καὶ σπουδῆ πρὸς ἄρσιν τῶν ἐπιπροσθουσῶν τῇ προσεγγίσει καὶ τῇ ἐνώσει δυσχερειῶν, αἵτινες, πάντως, οὐκ εἰσὶ τοσοῦτον μεγάλαι, ὅσον συνήθως ὑπολαμβάνεται καὶ νομίζεται¹.

Μετὰ ὀκταετίαν ἐπανήλθομεν ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπισκέψεως τῶν Ἑλλήνων βασιλέων εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, προτεινάντες τὸν διορισμὸν μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν Ὀρθόδοξων καὶ τῶν Ἀντιχαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν πρὸς μελέτην τῶν μεταξὺ αὐτῶν διαφορῶν καὶ διεξαγωγὴν ἐνωτικῶν διαπραγματεύσεων, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν. Ἀναμφιβόλως ἡ βασιλικὴ ἐκείνη ἐπίσκεψις συνετέλεσεν εἰς τὴν σύσφιγξιν τῶν ἀρχαίων δεσμῶν μεταξὺ τῶν Αἰθιοπῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων Ὀρθόδοξων, ὡς ἐφάνη καὶ ἐκ τῶν θερμῶν ἐκδηλώσεων ἐκατέρωθεν. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1961 προσκνηματικὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθναγόρου Α' εἰς Ἀγίους Τόπους, καθ' ἣν ἔσχεν εὐοίωνους καὶ ἐνθαρρυντικὰς ἐπαφὰς μεθ' ἡγετῶν Ἀντιχαλκηδονείων τινῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος τῶν Ἀντιχαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν ἐπισήμως πλέον ἢ Α' Πανορθόδοξος Διάσκεψις τῆς Ῥόδου, ἥτις ἀνέγραψεν ὡς θέμα τῆς μελλούσης Πανορθόδοξου Προσυνόδου τὴν «μελέτην τῶν τρόπων προσεγγίσεως καὶ ἐνότητος τῶν ἐλασσόνων ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, διὰ τῆς καλλιεργείας φιλικῶν σχέσεων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐνώσεως μετ' αὐτῶν, διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς ἐπισκέψεων, διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς καθηγητῶν καὶ υποδασκῶν, δι' ἐπαφῶν θεολογικοῦ χαρακτῆρος, διὰ τῆς μελέτης τῆς ἱστορίας, τῆς πίστεως, τῆς λατρείας καὶ τῆς διοικήσεως τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων, ὡς καὶ τῆς συνεργασίας μετ' αὐτῶν ἐν τοῖς συνεδρίοις οἰκουμενικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἐν ζητήμασι πρακτικῆς φύσεως». Εἰς τὴν Διάσκεψιν ταύτην, προσκληθέντες ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, παρέστησαν ὡς ἐπίσημοι ἀπεσταλμένοι παρατηρηταὶ 4 τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας, 2 τῆς Αἰθιοπικῆς, 1 τῆς Ἀρμενικῆς, 4 τῆς Συροτακωβιτικῆς καὶ 2 τῆς Μαλαμπαρακῆς τῶν νοτιῶν Ἰνδιῶν. Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τῶν ἐργα-

1. Αὐτόθι, σ. 483. Πρβλ. καὶ Ἰω. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... τ. Ι, σ. 172.

σιῶν τῆς Διασκέψεως ἐδόθη ἡ εὐκαιρία σοβαρῶν ἐπαφῶν καὶ συζητήσεων καὶ θερμῶν φιλενωτικῶν ἐκδηλώσεων ἐκατέρωθεν, ἐκφρασθείσης ἐκ μέρους τῶν συνομιλητῶν τῆς προθέσεως ὅπως προπαρασκευασθῆ καὶ συγκληθῆ εἰδικὴ σύσκεψις Ὁρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονείων θεολόγων πρὸς συζήτησιν τοῦ δυνατοῦ τῆς ἄρσεως τῆς μεταξὺ αὐτῶν ἀπὸ 15 αἰῶνων διαστάσεως¹.

Ἄλλὰ δυστυχῶς τὸ ἡγούμενον τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναλάβῃ ἀμέσως τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἐπιθυμητοῦ ἐκατέρωθεν καὶ ἐπιβαλλομένου διαλόγου μετὰ τῶν ἀνατολικῶν τούτων Ἐκκλησιῶν. Ἐνῶ ἀδιαμφισβητήτως ἀπετέλει πάντοτε σκέψιν καὶ πρόθεσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ἐκκλησιῶν (τούτων) ἐντὸς τοῦ κλίματος αὐτοῦ ἢ καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς διαφαίνεται... διὰ τοῦ μνημειώδους ἐν ἔτει 1951 διαγγέλματος αὐτοῦ ἐπ' εὐκαιρία τῆς 1500ῆς ἐπετείου τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ δι' ἄλλων αὐτοῦ μερικωτέρων ἀποφάσεων, πλὴν παρομαρτοῦσαι εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον δυσκοιλίαι τινὲς διορθοδόξου φύσεως καὶ ἄλλαι συνέτεινον, ἵνα ἀναβῆται διαρκῶς ἡ ἐφαρμογὴ τῆς σκέψεως ταύτης καθ' ἑαυτήν, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἐγκαταλείπηται ἡ πρόθεσις².

Παρὰ ταῦτα κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν τὴν Α' Πανορθόδοξον Διάσκεψιν τῆς Ῥόδου διετίαν ὥριμασεν ἡ ἐκεῖ ῥιφθεῖσα ἰδέα περὶ διεξαγωγῆς ἀμέσων φιλενωτικῶν συζητήσεων μεταξὺ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ οὕτω

1. Βλέπ. Ἰ. ω. Κ α ρ μ ἰ ρ η, Ἡ Α' Πανορθόδοξος Διάσκεψις Ῥόδου, Ἀθήναι 1961, σ. 8-9, 17. Κατὰ κοινὴν ἐκτίμησιν, «la présence des Eglises orientales à Rhodes fut l' un des faits marquants de la Conférence. Je crois qu' effectivement une des conséquences les plus heureuses de la réunion aura été de tirer ces Eglises, appelée mineures, de leur isolement et de les associer au grand mouvement de l' unité. Les observateurs furent l' objet d' une fraternelle sollicitude. Il y eut des réunions communes. Sans aller jusqu' à prendre de décisions communes — les observateurs n' avaient pas mandat pour cela, — tous, orthodoxes et chrétiens orientaux, se sont réjouis de l' atmosphère de charité et d' affection mutuelle de ces réunions». (A. W e n g e r, Sur les chemins de l' unité. Rhodes. Ἐν «La Croix» 24 Octobre 1961). Καὶ κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ F r. H o u s e, αἱ ἐν Ῥόδῳ μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων καὶ τῶν Μονοφυσιτῶν «συνομιλίαι ὑπῆρξαν ἐκτάκτου οἰκουμενικῆς σπουδαιότητος... Ἐὰν τὰ καθορισθέντα σχέδια εἶναι ὅλως ἀνεπίσημα περὶ συνεχίσεως προκαταρκτικῶν συνομιλιῶν, ἐν τούτοις ἡ ἀπαρχὴ μιᾶς κινήσεως πρὸς ἐπανάνωσιν τῆς Ὁρθοδοξίας μετὰ τῶν ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν ἴσως ἀποδείξῃ, ὅτι ἀπετέλεσε μίαν ἐκ τῶν πλέον ἀξιοπροσέκτων ἐπιτυχιῶν τῆς ἐν Ῥόδῳ Συνδιασκέψεως». (Ἄρθρον εἰς τὸ «Μηνιαῖον Δελτίου» τῆς Ἀντιπροσωπείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου παρὰ τῷ Παγκοσμίῳ Συμβουλίῳ Ἐκκλησιῶν, ἀριθ. 46, Σεπτέμβριος—Ὀκτώβριος 1961, σ. 3—4).

2. Χ ρ υ σ ο σ τ ὄ μ ο υ Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ἰ δ ο υ, Αἱ ἐν Kottayam τῶν Ἰνδιῶν θεολογικαὶ συνομιλίαι μεταξὺ «Συρορθοδόξων» τοῦ Μαλαμπάρ καὶ Ὁρθοδόξων θεολόγων καὶ ἡ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δημοσιευθεῖσα κοινὴ ἔκθεσις, ἐν «Ὁρθοδοξία» 32 (1957) 337.

κατὰ τὰς συνεδριάσεις τοῦ τμήματος «Πίστις καὶ Τάξις» καὶ ἄλλων ἐπιτροπῶν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Montreal καὶ Rochester τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1963 ἐπραγματοποιήθησαν νέαι συναντήσεις καὶ συζητήσεις ἀφ' ἑνὸς μὲν μεταξύ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Ὀρθοδόξων καὶ τῶν Ἀντιχαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τρεῖς ἰδιαιτεραι συσκέψεις τῶν Ὀρθοδόξων ἀντιπροσώπων, καθ' ἃς συνεζήτησαν οὗτοι λεπτομερῶς τὸν τρόπον τῆς προπαρασκευῆς εἰδικῆς συναντήσεως καὶ συσκέψεως Ὀρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονείων θεολόγων. Πρὸς τοῦτο ὤρισαν τριμελῆ προπαρασκευαστικὴν ἐπιτροπὴν, ἣτις ἀρχικῶς ἐσχεδίαζεν, ὅπως ἡ σύσκεψις αὕτη πραγματοποιηθῆ ἐν Κύπρῳ, ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἐπικρατούσης τότε ἀνωμάλου ἐν τῇ νήσῳ καταστάσεως ἐγκαίρως ὤρισεν ὡς τόπον αὐτῆς τὴν πόλιν τῆς Δανίας Aarhus καὶ ὡς χρόνον τὸ πενθήμερον ἀπὸ 11-15 Αὐγούστου 1964, ἕνα συμπέση αὕτη μετὰ τῆς εὐθὺς μετ' αὐτὴν ἀπὸ 15-27 Αὐγούστου ὁμοίως ἐν Aarhus συνεδριασάσης ἐπιτροπῆς τῆς ὀργανώσεως «Πίστις καὶ Τάξις».

Οὕτω λοιπὸν τὸ ἑσπέρας τῆς 11 Αὐγούστου ἐ.ξ. ἐγένετο ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Aarhus ἡ πρώτη συνάντησις Ὀρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονείων θεολόγων, καθ' ἣν παρήσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν 8 Ὀρθόδοξοι θεολόγοι, ἦτοι 5 Ἕλληνας: ὁ ἐπίσκοπος Μελόης Αἰμιλιανός, ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου παρὰ τῷ Παγκοσμίῳ Συμβουλίῳ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὁ ἱερεὺς Ι. Ῥωμανίδης, καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἐν Brookline Ἀμερικῆς, οἱ καθηγηταὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ι. Καρμίρης καὶ Γ. Κονιδάρης καὶ ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Γενεύῃ Οἴκουμενικοῦ Ἰνστιτούτου Ν. Νησιώτης, ὡς καὶ 3 Ῥῶσοι: οἱ ἱερεῖς καὶ καθηγηταὶ G. Florovsky, V. Boronoi καὶ J. Meyendorff, ἀφ' ἑτέρου δὲ 10 Ἀντιχαλκηδόνειοι θεολόγοι, ἦτοι οἱ Ἀρμένιοι ἐπίσκοποι Tiran Nersoyan καὶ Karekin Sarkissian, ὁ Σύρος ἐπίσκοπος Μοσούλης Mar Severius Zakka Iwas, οἱ Μαλαμπαρῖνοι ἐπίσκοπος Mar Thoma Dionysius καὶ οἱ ἱερεῖς N. J. Thomas καὶ P. Verghese, ὁ Κόπτης καθηγητὴς Karam Nazir Khella καὶ οἱ Αἰθίοπες ἱερεῖς Like Siltanat Habte Mariam Worquineh καὶ V. C. Samuel μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Getachen Haile. Δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προσέλθωσιν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως οἱ Πατριαρχικοὶ ἀντιπρόσωποι.

Κατὰ τὴν πρώτην ταύτην συνεδρίασιν ἐν ἀρχῇ μὲν προσεφώνησε τοὺς συνέδρους ἐξ ὀνόματος τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθιναγόρου ὁ προεδρεύσας ἐπίσκοπος Μελόης Αἰμιλιανός, εἶτα δὲ ὠμίλησαν οἱ Ν. Νησιώτης καὶ L. Vischer, ἐθέσαντες τὸ ἱστορικὸν τῆς συναντήσεως ταύτης καὶ τὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν, ἐφ' οὗ διεξήχθη συζήτησις. Τὴν 12 Αὐγούστου ἀνέγνωσαν τὰς εἰσηγήσεις τῶν ὀ Ῥῶσος καθηγητὴς J. Meyendorff μὲ θέμα: «Χαλκηδόνειοι καὶ Μονοφυσῖται μετὰ τὴν Χαλκηδόναν», ὁ Αἰθίοψ καθηγητὴς V. Samuel μὲ θέμα: «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη», καὶ ὁ Ἕλληνας

καθηγητῆς Γ. Κονιδάρης με θέμα: «ἀλληλεπίδρασις μεταξύ ἱστορικῶν καὶ δογματικῶν παραγόντων ἐν τῷ σχίσματι τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας». Τὴν 13 Αὐγούστου ἀνέγνωσαν ὁμοίως τὰς εἰσηγήσεις των ὁ Ἕλλην καθηγητῆς Γ. Καρμίρης με θέμα: «τὸ πρόβλημα τῆς ἐνώσεως τῶν Ἀντιχαλκηδονείων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη» καὶ γενικώτερον τῆς Χριστολογίας αὐτοῦ», ὁ Ἕλλην καθηγητῆς Γ. Ῥωμανίδης με θέμα: «μία φύσις ἢ ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη», καὶ ὁ Ἀρμένιος ἐπίσκοπος Karekin Sarkissian με θέμα: «ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Ἀρμενικῇ Ἐκκλησίᾳ — βραχεῖα ἐπισκόπησις μετ' εἰδικῆς ἀναφορᾶς εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων». Τὴν 14 Αὐγούστου ἀνέγνωσαν τὰς εἰσηγήσεις των ὁ Ἀρμένιος ἐπίσκοπος Tiran Nersoyan με θέμα: «ἡ ἐτυμολογία τῆς Ἱστορίας», ὁ Κόπτης καθηγητῆς Karam Nazir Khella με θέμα: «θεολογικὴ προσέγγισις εἰς τὴν μίαν φύσιν—Χριστολογίαν τῆς ε' ἑκατονταετηρίδος», καὶ ὁ Ῥώσος καθηγητῆς Vitaly Boronoi με θέμα: «τὸ ζήτημα τῆς συνδιαλλαγῆς καὶ ἐπανενώσεως τῶν ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας».

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐκάστης εἰσηγήσεως διεξήγοντο ἐργῶδεις συζητήσεις, αἵτινες ὠδήγησαν εἰς ἱκανοποιητικὴν ὁπωσοῦν συμφωνίαν, ἡ ὁποία κυρίως ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς φράσεως αὐτοῦ «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη», ἀλλ' ὀρθοδόξως καὶ οὐχὶ μονοφυστικῶς ἐρμηνευομένης, καὶ δὴ ἐπὶ τῇ βάσει χωρίων τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, αὐτοερμηνεύοντος ἑαυτόν, αἵτινα προσεκόμισε καὶ ἀνέπτυξεν ὁ γράφων. Ἡ ἐπὶ τούτου ἐπελθοῦσα συμφωνία καταφαίνεται καὶ ἐν τῇ ἐκδοθείσῃ κοινῇ ἐκθέσει τῶν συμπερασμάτων τῶν συσκεφθέντων θεολόγων¹, τὸ κείμενον τῆς ὁποίας ἔχει ὡς ἀκολούθως:

«Ἡδὴ ἀπὸ τῆς δευτέρας δεκαετηρίδος τοῦ αἰῶνος ἡμῶν ἀντιπρόσωποι τῶν ἡμετέρων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποδέχονται ἄλλαι μὲν ἐπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους, ἄλλαι δὲ τρεῖς, συνητηθήσαν πολλάκις εἰς οἰκουμενικὰς συνελεύσεις. Ὁ πόθος, ὅπως γνωρίσωμεν ἀλλήλους καὶ ἀποκαταστήσωμεν τὴν ἐνότητά ἡμῶν ἐν τῇ μιᾷ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, ἡ-

1. Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω εἰσηγήσεις εἰς τὴν συνδιάσκεψιν, ὡς καὶ τὰ πρακτικὰ τῶν διεξαχθειῶν συζητήσεων μετὰ τῆς κοινῆς ἐκθέσεως ἐδημοσιεύθησαν ἀγγλιστὶ ἐν τῷ ἐπισημονικῷ περιοδικῷ τῆς ἐν Brookline, Mass. τῆς Ἀμερικῆς Ἑλληνικῆς Θεολογικῆς Σχολῆς «Greek Orthodox Theological Review», Vol. X (1964-1965) Nr. 2, ὑπὸ τὸν τίτλον «Unofficial Consultation between Theologians of Eastern Orthodox and Oriental Orthodox Churches, August 11-15, 1964, Papers and Minutes», edited by J. Romanides, P. Verghese, N. Nissiotis.

ξάνετο καθ' ὅλα τὰ ἔτη ταῦτα. Ἡ συνάντησις ἡμῶν ἐν τῇ Πανορθοδόξῳ Διασκεψί τῆς Ῥόδου τὸ 1961 ἐπεβεβαίωσε τὴν πόθον τοῦτον.

Ἐντεῦθεν προῆλθεν ἡ ἡμετέρα ἀνεπίσημος αὐτῆ συνάντησις 15 θεολόγων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν διὰ τριημέρους ἀνεπισήμους συζητήσεις ἐν Aarhus τῆς Δανίας, ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν συνεδρίασιν τῆς Ἐπιτροπῆς περὶ «Πίστεως καὶ Τάξεως». Συνεζητήσαμεν ἐν τῇ εὐκρινείᾳ τῆς ἀγάπης καὶ ἐν τῇ πεποιθήσει τῆς ἀληθείας καὶ ἐγνωρίσαμεν ἀλλήλους. Αἱ κληρονομηθεῖσαι ἡμῖν παρεξηγήσεις ἤρχισαν νὰ ἀποσαφηνίζωνται. Ἀνεγνωρίσαμεν ἐν ἀλλήλοις τὴν μίαν ὀρθόδοξον πίστιν τῆς Ἐκκλησίας. Δέκα πέντε αἰῶνες ἀπομονώσεως δὲν παρεπλάνησαν ἡμᾶς ἔξω τῆς πίστεως τῶν Πατέρων ἡμῶν.

Ἐν τῇ κοινῇ μελέτῃ τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος ὑφ' ἡμῶν ἡ γνωστὴ φράσις, ἡ χρησιμοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ κοινοῦ Πατρὸς ἡμῶν ἐν Χριστῷ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, «μία φύσις (ἡ μία ὑπόστασις) τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη», μετὰ τῶν ἀκολουθιῶν αὐτῆς, ἦτο ἐν τῷ κέντρῳ τῶν συζητήσεων ἡμῶν. Ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος εὗρομεν ἑαυτοὺς ἐν πλήρει συμφωνίᾳ. Διὰ μέσου τῆς διαφόρου ὀρολογίας, τῆς χρησιμοποιουμένης ὑφ' ἐκάστης πλευρᾶς, εἶδομεν ἐκφραζομένην τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν. Ἐφ' ὅσον συμφωνοῦμεν ἀνεὺ ἐπιφυλάξεων ἐν τῇ ἀπορρίψει τόσοσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐτυχοῦς ὅσον καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Νεστορίου, ἡ ἀποδοχὴ ἢ ἡ μὴ ἀποδοχὴ τῆς Χαλκηδόνος δὲν συνεπάγεται τὴν ἀποδοχὴν εἴτε τῆς μιᾶς εἴτε τῆς ἄλλης αἱρέσεως. Ἀμφότεραι αἱ πλευραὶ εὗρον ἑαυτὰς βασικῶς ἀκολουθούσας τὴν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου διατυπωθεῖσαν χριστολογικὴν διδασκαλίαν τῆς μιᾶς ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας.

Διεπιστώσαμεν, ὅτι ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος (451) δύναται νὰ ἐννοηθῇ ὡς ἐπικυροῦσα τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τῆς Ἐφέσου (431), ὡς καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς μεταγενεστέρως Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (553). Ἀνεγνωρίσαμεν, ὅτι πᾶσαι αἱ Σύνοδοι δεόν νὰ θεωρῶνται ὡς στάδια μιᾶς ἀκεραίας ἀναπτύξεως καὶ ὅτι οὐδεμία Σύνοδος ἢ κείμενον δεόν νὰ ἐξετάζωνται μεμονωμένως. Ὁ σημαντικὸς ρόλος τῶν πολιτικῶν, κοινωνικῶν καὶ πνευματικῶν παραγόντων ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῶν ἐπιτάξεων μετὰ τῶν μερίδων ἐν τῷ παρελθόντι θὰ εἶδει νὰ ἀναγνωρίζεται καὶ νὰ σπουδάζεται ὁμοῦ, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν πρέπει οὗτοι νὰ ἐξακολουθῶσιν νὰ διαιρῶσιν ἡμᾶς.

Διεπιστώσαμεν τὴν ἀνάγκην, ὅπως πορευθῶμεν ὁμοῦ πρὸς τὰ ἐμπρός. Τὸ προκείμενον ζήτημα εἶναι χριστιμοῦ σημασίας διὰ πάσας ὁμοίως τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ὡς καὶ διὰ τὴν ἐνότητά τῆς ὅλης Ἐκκλησίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ἐνοικοῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵκε δὴρῆγῃ ἡμᾶς ὁμοῦ εἰς τὴν πληρότητα τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγάπης. Πρὸς τοῦτο ὑποβάλλομεν εὐσεβάστως εἰς τὰς Ἐκκλησίας ἡμῶν τὸν καρπὸν τοῦ κοινοῦ τριημέρου ἔργου ἡμῶν. Ὑπολείπονται βεβαίως πολλὰ πρακτικὰ προ-

βλήματα. Ἄλλὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ὠδήγησεν ἡμᾶς ὁμοῦ ἐνταῦθα, πιστεύομεν, ὅτι θὰ ἐξακολουθήσῃ ὀδηγοῦν τὰς Ἐκκλησίας ἡμῶν εἰς τὴν κοινὴν λύσιν αὐτῶν»¹.

Ἐκ τῆς ἐπισταμένης μελέτης τῆς ἀνωτέρω κοινῆς ἐκθέσεως, τῆς γενομένης ὁμοφώνως ἀποδεκτῆς μετὰ πολλῆς τῆς ἱκανοποιήσεως ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν, καταφαίνεται τὸ πνεῦσαν ἐν τῇ συσκέψει ταύτῃ πνεῦμα τῆς συνδιαλλαγῆς, ὡς καὶ τὰ ἐνθαρρυντικὰ συμπεράσματα καὶ τὸ θετικὸν καθόλου ἔργον τῶν συνανηθέντων ἀνεπιστήμως θεολόγων ἐκατέρωθεν. Πάντες βεβαιοῦσιν, ὅτι ὁμοφώνως ἀνεγνώρισαν ἐν ἀλλήλοις τὴν μίαν ὀρθόδοξον πίστιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἐξω καὶ μακρὰν τῆς ὁποίας δὲν ἴσχυσαν νὰ παραπλανήσωσι τὰς χωρισθείσας Ἐκκλησίας οἱ διαρρέυσαντες δέκα πέντε αἰῶνες τῆς διαιρέσεως καὶ τῆς ἀποξενώσεως καὶ τῆς ἀπομονώσεως αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων. Εἰδικώτερον ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ διαιρέσαντος αὐτὰς χριστολογικοῦ δόγματος εὔρον αὐτὰς ἐν πλήρει συμφωνίᾳ, καθ' ὅσον διὰ μέσου τῆς ὑπὸ τῶν δισταμένων Ἐκκλησιῶν χρησιμοποιουμένης διαφόρου ὀρολογίας καὶ φρασεολογίας εἶδον ἐκφραζομένην τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ ἀρρήτου μυστηρίου τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τῆς ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐνώσεως τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Τέλος διεπίστωσαν, ὅτι ἡ συμφωνία καὶ ἡ συνδιαλλαγή τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν δύναται νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς Χριστολογίας τοῦ ὑπ' αὐτῶν ὁμοφώνως τιμωμένου μεγάλου θεολόγου καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου, καὶ ἰδιαίτατα ἐπὶ τῆς φράσεως αὐτοῦ «μία φύσις (ἢ ὑπόστασις) τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη», ἀλλ' ὀρθοδόξως καὶ οὐχὶ μονοφυστικῶς ἐρμηνευομένης, ὡς εἴπομεν. Οὕτως αἱ ἐν πνεύματι ἀμοιβαίως κατανοήσεως καὶ ἀγάπης διεξαχθεῖσαι συζητήσεις ἀνεπτέρωσαν τὰς ἐλπίδας πάντων ἐπὶ τὸ δυνατόν τῆς συνδιαλλαγῆς καὶ συμφωνίας καὶ ἐπανένωσεως τῶν διῆσταμένων ἀνατολικῶν χριστιανῶν. Ἡ ἀνωτέρω προταθεῖσα ὑφ' ἡμῶν δογματικὴ βᾶσις τῆς Χριστολογίας τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας πρὸς συνέχισιν τῶν περαιτέρω θεολογικῶν συζητήσεων καὶ ἐνωτικῶν διαπραγματεύσεων ἐκρίθη ἱκανοποιητικὴ, ἔχομεν δὲ δι' ἐλπίδος, ὅτι δύναται νὰ ὀδηγήσῃ αὕτη, τοῦ Κυρίου συνεργοῦντος, εἰς τὴν ποθητὴν συμφωνίαν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὁ θεολογικὸς διάλογος οὐσιαστικῶς ἤρχισεν, ἔστω καὶ ἀνεπιστήμως, ἐν Aarhus, ἐπηρέασας τὰς μετέπειτα ἐξελίξεις.

Δύο καὶ ἡμισυ μῆνας βραδύτερον τὸ θέμα τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς Ὀρθοδόξου καὶ τῶν Ἀντιχαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν ἀπησχόλησε καὶ τὴν ἀπὸ 1-15 Νοεμβρίου 1964 συνελθοῦσαν ἐν Ῥόδῳ Γ' Πανορθόδοξον Διάσκεψιν, εἰ καὶ δὲν εἶχε, δυστυχῶς, περιληφθῆ ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει τὸ θέμα τοῦτο. Παρὰ τοῦτο ὁμως οἱ μετασχόντες τῆς Διασκέψεως ἀντιπρόσωποι τῶν Ὀρθο-

1. Ἰ. ω. Κ α ρ μ ῆ ρ η, Ἀνεπίσημος συνάντησις Ὀρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονείων θεολόγων, ἐν «Ἐκκλησία» 41 (1964) 456-461.

δόξων Ἐκκλησιῶν ἡσχολήθησαν ἐπίσημως τε καὶ ἀνεπισήμως περὶ αὐτό, τοσοῦτῳ μᾶλλον ὅσῳ οἱ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἶχον καὶ ῥῆτῃ ἐντολὴν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου πρὸς τοῦτο. Ἐν πρώτοις ὁ πρόεδρος τῆς Διασκέψεως μητροπολίτης Ἡλιουπόλεως καὶ Θείρων Μελιτών ἀπηύθυνε χαιρετισμὸν πρὸς τὰς Ἀντιχαλκηδονεῖους Ἐκκλησίας ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ λόγῳ του εἰπών: «Ἄλλ' ἢ σκέψις ἡμῶν ἀπὸ τῆς Διασκέψεως ταύτης μετ' Ἰσῆς ἀγάπης καὶ τιμῆς ἐκτείνεται καὶ πρὸς τὰς σεβασμίας ἀρχαίας Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς καί, ἐν ὄψει τῆς μελλούσης συνελεύσεως αὐτῶν ἐν Αἰθιοπία, πρωτοβουλία τοῦ εὐσεβοῦς αὐτοκράτορος Χάιλε Σελάσιε, ἀπευθύνομεν πρὸς αὐτὰς ἐγκάρδιον ἀδελφικὸν χαιρετισμὸν». Ἡμεῖς προσωπικῶς, μετασχόντες τῆς Διασκέψεως ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὑπεβάλομεν ἐπίσημως εἰς τὴν ὀλομέλειαν τῆς Διασκέψεως, κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 10 Νοεμβρίου 1964, τὴν πρότασιν περὶ διευρύνσεως τῆς βάσεως τοῦ διεξαχθησομένου θεολογικοῦ διαλόγου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν Ῥωμαιοκαθολικῆς, Παλαιοκαθολικῆς καὶ Ἀγγλικανικῆς, ὥστε νὰ καταστῇ οὗτος «γενικὸς μεθ' ὄλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, ὅσαι διατηροῦσι τὴν δογματικὴν πίστιν τῶν ἀρχαίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, οἷαι εἶναι ἢ Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἢ Παλαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, αἱ μονοφυσιτιζούσαι Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς, (αἱ καταδικάσασαι τὸν Εὐτυχῆ καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ), ἢ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ συντηρητικώτεραι Προτεσταντικαὶ Ἐκκλησίαι κεχωρισμένως ἐκάστη...». Ἄλλ' ἐνῶ ὁ πρόεδρος, διὰ λόγους τυπικοῦς, ἀπέκλεισε τὴν ἐπίσημον συζήτησιν τοῦ θέματος τούτου ὑπὸ τῆς Διασκέψεως, ἐν τούτοις ἐν τῇ τελευταίᾳ συνεδρίᾳ αὐτῆς τῆς 14 Νοεμβρίου 1964 ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ εἰσηγηθῇ εἰς τὴν ὀλομέλειαν τὴν υἱοθετηθεῖσαν ὁμοφώνως ὑπ' αὐτῆς πρότασιν περὶ παρεμβολῆς ἐν τῇ τελικῷ μηνύματι τῆς Διασκέψεως πρὸς τὰς Ἐκκλησίας ἰδιαίτερον «ἀδελφικοῦ χαιρετισμοῦ» αὐτῆς «πρὸς τὰς σεβασμίας ἀρχαίας Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς», ἀποτελοῦντος οἰονεὶ ἀνταπόκρισιν εἰς τὰ ἐν Aarhus ἀποφασισθέντα καὶ συνέχειαν αὐτῶν, ἔχοντος δὲ ὡς ἐξῆς: «Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἢ Γ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις μετὰ τῆς αὐτῆς ἀγάπης καὶ τιμῆς στρέφει τὴν σκέψιν αὐτῆς καὶ πρὸς τὰς σεβασμίας ἀρχαίας Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, πρὸς ἃς καὶ ἀπευθύνει ἔνθερον ἀδελφικὸν χαιρετισμὸν, ἐκφράζουσα τὴν εὐχὴν καὶ ἐλπίδα τῆς ἀγίας Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὅτι ὁ εἷς καὶ αὐτὸς Κύριος εὐλόγησῃ πᾶσαν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν ἀδελφικῶν ἡμῶν σχέσεων». Ὁ δὲ πρόεδρος τῆς Διασκέψεως ἐτόνισεν, ὅτι ἢ Ὀρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία (μηδამῶς παρέλειψε τὴν ἐκδήλωσιν σεβασμοῦ καὶ τιμῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιθυμίας προσεγγίσεως πρὸς τὰς σεβασμίας ἀρχαίας Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, τὰς πασῶν τῶν ἄλλων ἐγγύτερον ἡμῶν εὐρισκομένας)¹. Τὸ συμπέρασμα ἡμῶν ἐκ πάντων τῶν δια-

1. Ἰ ω . Κα ρ μ ῖ ρ η , Ὀρθοδοξία καὶ Ῥωμαιοκαθολικισμός. Τεῦχος II: Ἡ Γ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις τῆς Ῥόδου καὶ ἢ Γ' φάσις τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου. Ἀθῆναι 1965, σ. 10, 18, 30/1,98/9.

μειφθέντων ἐν Ῥόδῳ, ἔσω καὶ ἔξω τῆς Διασκέψεως, περὶ τῆς ἐνάρξεως ἐπισήμου θεολογικοῦ διαλόγου μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῶν Ἀντιχαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν ἦτο, ὅτι ἢ μὴ λῆψις τῆς σχετικῆς ἀποφάσεως ἀφείλετο οὐχὶ εἰς οὐσιαστικόν τινα λόγον, ἀλλ' εἰς ἀπλοῦν διαδικαστικόν τοιοῦτον, τ. ἔ. εἰς τὴν μὴ ἔγκαιρον ἀναγραφὴν αὐτοῦ μεταξὺ τῶν θεμάτων τῆς ἡμερησίας διατάξεως.

Δύο μῆνας βραδύτερον, ἦτοι ἀπὸ 15-21 Ἰανουαρίου 1965, συνῆλθεν ἐν Addis Abeba τῆς Ἀβησσυνίας ἢ Ἀ' Διάσκεψις τῶν Προκαθημένων τῶν Ἀντιχαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν, προσκλήσει τοῦ εὐσεβοῦς αὐτοκράτορος τῆς Ἀβησσυνίας Χάϊλε Σελάσιε Α', μιμηθέντος ἐν τούτῳ τὸ παράδειγμα τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Εἰς ταύτην προσεκλήθησαν καὶ οἱ Προκαθήμενοι τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, οἵτινες ὅμως ἔκριναν, ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παραστῶσι προσωπικῶς, — πιθανῶς λόγῳ τοῦ τρόπου τῆς προσκλήσεως, τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκοῦς χρόνου πρὸς μελέτην τῶν θεμάτων καὶ καταρτισμὸν ἡμερησίας διατάξεως ἀποδεκτῆς ὑπὸ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ γενικῶς τοῦ ἀπροπαρασκευοῦ τῆς Διασκέψεως—, ἀπεφάσισαν δ' ὅμως νὰ ἀποστείλωσιν παρατηρητὰς εἰς αὐτήν¹. Ἀλλ' εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἀναχωρήσεως αὐτῶν δι' Addis Abeba ἐλήφθη ἐκεῖθεν εἰδοποιήσις τῆς Γραμματείας τῆς Διασκέψεως, ὅτι ἀνεβλήθη ἢ Διάσκεψις καθ' ὃ μέρος ἀφῆρα τὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας, περιορισθεῖσα μόνον μεταξὺ τῶν Ἀντιχαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν. Οὕτω τῆς Διασκέψεως ταύτης μετέσχον μόνον οἱ Προκαθήμενοι τῶν πέντε Ἀντιχαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν, ἔχοντες περὶ αὐτοὺς περὶ τοὺς 4-5 ἰδίους κληρικούς καὶ θεολόγους ἕκαστος, ἦτοι α) ὁ Πατριάρχης τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας Κύριλλος ΣΤ', β) ὁ Πατριάρχης τῆς Συροϊακωβιτικῆς Ἐκκλησίας Ἰγνάτιος-Ἰάκωβος Γ', γ) ὁ Καθολικὸς τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας (Ἐτσημιαδ-τζίν) Βασκὲν Α', μετὰ τοῦ Καθολικοῦ τῆς Κιλικίας Κορὲν Α', δ) ὁ Πατριάρχης τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας Βασίλειος, ἀναπληρούμενος (λόγῳ ἀσθενείας) ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Χάραρ Θεοφίλου, καὶ ε) ὁ Καθολικὸς τῆς Μαλαμπαρικῆς Ἐκκλησίας Βασίλειος-Εὐγένιος. Πρὸς τὴν Διάσκεψιν ἀπηύθυνε τηλεγραφικῶς ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθναγόρας «ἐγκάρδιον χαιρετισμὸν καὶ συγχαρητήρια, εὐχρηθεῖς πλήρη ἐπιτυχίαν καὶ συνάντησιν πασῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐν προσεχῇ μέλλοντι»². Ἡ Διάσκεψις εἶχεν ὡς σύνθημα: «ἠνωμένοι ἐν τῇ πίστει», προπαρασκευάσθη δὲ δεόντως ὑπὸ δεκαμελοῦς μικτῆς ἐπιτροπῆς ἐξ ἀντιπροσώπων πασῶν τῶν Ἀντιχαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν, συνεδριάσασθαι κατὰ τὰς προηγηθείσας 4 ἡμέρας. Ἐν ἀρχῇ ἡσχολήθη ἢ Διάσκεψις περὶ σπουδαῖα ἐσωτερικὰ ζητήματα τῶν μετεχουσῶν Ἐκκλησιῶν,

1. Σημειωτέον ὅτι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, εὐθὺς μετὰ τὴν λῆψιν τῆς προσκλήσεως τοῦ Αἰθίοπος Αὐτοκράτορος, ὥρισε πέντε παρατηρητὰς, ἦτοι τρεῖς ἐπισκόπους καὶ δύο καθηγητὰς, ἐν οἷς καὶ τὸν γράφοντα.

2. «Ὁρθόδοξος Παρατηρητῆς» 31 (1965) Νο 540, σ. 92.

ἀκολούθως δὲ ἔλαβε τὰς ἐπομένους ἀποφάσεις ἐπὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς ζητήματος, περὶ τῶν σχέσεων τῶν Ἀντιχαλκηδονείων πρὸς τὰς ἄλλας χριστιανικὰς Ἐκκλησίας, καὶ δὴ α) πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, β) πρὸς τὴν Ῥωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ γ) πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας — μέλη τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὴν ἡμετέραν Ὀρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἡ Διάσκεψις τῆς Addis Abeba ἀπεφάσισε τὰ ἐξῆς:

«...Ἐνδιαφερόμενοι περὶ συνόλου τῆς Χριστιανοσύνης ἔχομεν κατὰ νοῦν τὴν ἔνωσιν μετὰ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀπὸ ἐπόψεως ὅμως στενοτέρας πρὸς ἡμᾶς ὁμοιότητος ἐν τῇ πίστει καὶ πνευματικῆς συγγενείας μεθ' ἡμῶν, ἔχομεν ἀνάγκην νὰ καλλιεργήσωμεν διαφόρους προσεγγίσεις ἐν ταῖς μετ' αὐτῶν σχέσεσιν ἡμῶν. Ἡ σκέψις αὕτη ἄγει ἡμᾶς ν' ἀσχοληθῶμεν κατὰ τὸ πρῶτον βῆμα ἡμῶν περὶ τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως ἡμῶν πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, μεθ' ἧς τὴν αὐτὴν πίστιν καὶ κοινωνίαν εἶχομεν μέχρι τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου τοῦ 451, ὅποτε ἐπῆλθεν ἡ διαίρεσις. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς χριστολογικὰς ἔριδας, αἱ ὁποῖαι προὐκάλεσαν τὴν διαίρεσιν, ἐλπίζομεν, ὅτι μελέται ἀπὸ κοινου ἐν πνεύματι ἀμοιβαίας κατανοήσεως δύναται νὰ ἐπιχύσῃ φῶς ἐπὶ τῆς σημασίας τῶν θέσεων ἐκατέρωθεν. Οὕτως ἀποφασίζομεν, ὅπως ἀποκτήσωμεν νέαν μελέτην περὶ τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἀρχὴν. Τὴν μελέτην ταύτην δύναται νὰ ἀναλάβωσιν οἱ ἡμέτεροι θεολόγοι, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς προτέρας ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου μελέτας, ὡς καὶ τὰς ἀνεπισημους συσκέψεις τὰς γενομένας ἐν συναρτήσει πρὸς τὰς συνελεύσεις τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγκρίνομεν, ὅπως αἱ Ἐκκλησίαι ἡμῶν ἐπιδιώξωσιν στενοτέρας σχέσεις μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ συνεργάζωνται μετ' αὐτῆς ἐπὶ τῶν πρακτικῶν ζητημάτων».

Εὐδηλον λοιπὸν ὅτι ἡ Διάσκεψις ἐνέκρινε τὴν ἐπιδιώξιν στενοτέρων σχέσεων καὶ τὴν συνεργασίαν τῶν Ἀντιχαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἣν διέκρινεν ἀπὸ πασῶν τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, λόγῳ μείζονος πνευματικῆς συγγενείας καὶ ὁμοιότητος ἐν τῇ πίστει, ἀνέθηκε δὲ εἰς τοὺς θεολόγους αὐτῆς, ὅπως προβῶσιν εἰς νέαν βαθυτέραν μελέτην τῆς ὑφισταμένης χριστολογικῆς διαφορᾶς μεταξὺ Ὀρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονείων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παλαιότερων καὶ τῶν νεωτέρων σχετικῶν μελετῶν, καὶ κατ' ἐξοχὴν τῆς γενομένης ἐν τῇ συναντήσει τοῦ Aarhus, τὸ θετικὸν καὶ ἐλπιδοφόρον πόρισμα τῆς ὁποίας ἀναμφισβητήτως ἐπηρέασε τὴν τε Διάσκεψιν καὶ τὸν Αὐτοκράτορα διὰ τὴν πρόσκλησιν αὐτῆς. Πράγματι δὲ ἐν τέλει προέβη ἡ Διάσκεψις εἰς σύστασιν μονίμου Ἐπιτροπῆς, ἵνα καθορίσῃ τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα τῆς προσεγγίσεως πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν πρῶτον, εἶτα δὲ καὶ πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας, ἐπὶ τῷ

σκοπῶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἀρχαίας, πρὸ τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος, ἐνόητος.

Ἐν συνεχείᾳ ἡ Διάσκεψις ἀναφέρεται εἰς τὰς σχέσεις τῶν Ἀντιχαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας καί, ἀκολουθοῦσα τὸ παράδειγμα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐνέκρινε τὸν διάλογον μετὰ τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας («ἐπὶ ἴσου ἐπιπέδου Ἐκκλησιῶν» (ἢ «ἐπὶ ἴσοις ὅροις»), ὡς ἔχουσιν ἤδη ἀποφασίσει οἱ Ὀρθόδοξοι, μεθ' ὧν εὐλόγως ἐπιζητεῖται ἡ συνεργασία ἐν τῇ διεξαγωγῇ τοῦ διαλόγου), ἀλλὰ μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς Οὐνίας καὶ τοῦ προσηλυτισμοῦ, ἅτινα ἔχουσιν ἤδη ζητήσῃ καὶ οἱ Ὀρθόδοξοι, ἀφ' ἑτέρου δέ, διαδηλώσασα τὴν ἐκτίμησιν αὐτῆς πρὸς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν καὶ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐνέκρινε τὴν καλλιέργειαν στενοτέρων σχέσεων μετὰ τῶν μετεχουσῶν αὐτοῦ Ἐκκλησιῶν, καὶ μάλιστα μετὰ τῆς Παλαιοκαθολικῆς καὶ τῆς Ἀγγλικανικῆς, μεθ' ὧν ἀρχίζουσιν ἤδη διάλογον καὶ οἱ Ὀρθόδοξοι¹. Τέλος,

1. Παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸ κείμενον τῆς ἀποφάσεως τῆς Διασκέψεως: «Relations with the Roman Catholic Church. With the Church of Rome also we shared the same faith and communion till the Council of Chalcedon in 451, and then the division took place. We rejoice about the new awareness which the Roman Catholic Church has begun to show of the need on its part for recognizing the other Churches, particularly the Orthodox Churches of the East. With this new spirit in view, we suggest that we should be willing to enter into conversation with the Roman Catholic Church with a view to closer understanding. In our relationship with it the principle of dialogue on the level of Churches must be adopted. In this connection, we should ask the Roman Catholic Church to reconsider its theory and practice both of maintaining uniate churches and of proselytizing among members of our churches. We are happy to note that the Eastern Orthodox Churches have also expressed a positive attitude in regard to establishing a dialogue with the Roman Catholic Church, and we hope that it will be possible for our churches to proceed in this direction in collaboration with them.

Relations with other member Churches of the W C C. With the non-Orthodox member Churches of the World Council of Churches we have cordial relations through it and we hope and pray that God will open the way for our mutual understanding and cooperation wherever possible. Of these Churches, the Old Catholic Church and the Anglican Churches must be considered in a special way. The Anglican Churches, for instance, have always shown appreciation for the Orthodox Churches of the East, and we trust that this will lead to a fruitful dialogue between them and our Churches. Our Churches have also been in contact with the other member Churches of the World Council of Churches. In our mutual relationship there have been, and still there exist, difficulties which arise from certain attempts at proselytism made by some of the Protestant churches. We hope that such attempts will cease. We believe that God who has brought our churches and the other member churches of the World Council of Churches together into friendly relations through that Council, will help

πλὴν τῶν ἀνωτέρω, ἡ Διάσκεψις ἔλαβε σειράν ἀποφάσεων καὶ ἐπὶ ἐσωτερικῶν τῶν Ἀντιχαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν ζητημάτων¹.

Τὸ ἐπιστέγασμα τῆς ὄλης κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους φιλενωτικῆς κινήσεως μεταξὺ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀρχαίων Ἀντιχαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν ἀποτελεῖ τὸ ἀπὸ 9 Ἰουνίου 1965 ἐγκύκλιον γράμμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὰς Αὐτοκεφάλους Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας, δι' οὗ ἀνακοινοῦται τὸ πρόγραμμα ἐνάργεως ἐπισήμου θεολογικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ διαλόγου μετὰ πασῶν τῶν εἰρημένων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς διὰ τῆς συστάσεως τῶν οἰκείων Ἐπιτροπῶν μελέτης καὶ διεξαγωγῆς θεολογικῶν συζητήσεων καὶ ἐνωτικῶν διαπραγματεύσεων. Προηγούμενως τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐμελέτησε τὸ θέμα τοῦτο δι' εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς, ἣτις ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ἅπασαν τὴν ἄχρι τοῦδε ἐξέλιξιν τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, ἣν ἐσκιαγραφήσαμεν ἀνωτέρω, καὶ ὑπέβαλε πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχη καὶ τὴν περὶ αὐτὸν Ἱερὰν Σύνοδον ἐμπεριστατωμένην θετικὴν πρότασιν. Ἐν αὐτῇ προτείνεται,

us to grow in fellowship with one another and restore us all into fullness of unity in His own time and in the manner He ordains.

The Ecumenical Movement. Before we conclude, we would like to express a genuine appreciation of the whole Ecumenical Movement such as that made manifest through the World Council of Churches. The new spirit of fellowship, mutual understanding and cooperation fostered by the Ecumenical Movement has had beneficial effects in the life of all the churches involved».

1. Βλέπ. ταῦτας ἐν τῷ κατ' αὐτάς κυκλοφορηθέντι δημοσιεύματι τοῦ Μητροπολίτου Ἀξιώμας Νικολάου, Διάσκεψις Ἀνατολικῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐν Ἀδδίς Ἀβέββα, 15-21 Ἰανουαρίου 1965, Ἀθήναι 1965. Ἐκ τούτων παραθέτομεν ἐνταῦθα δύο, γενικωτέρου χαρακτήρος, ἀποφάσεις: α) «Ἰδρυσις μονίμου ὀργανισμοῦ πρὸς διατήρησιν διαρκῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν. Πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς καὶ συντονισμόν τῶν προσπαθειῶν ἐκάστης ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας ἡ Διάσκεψις ἀπεφάσισε τὴν ἵδρυσιν μονίμου ὀργανισμοῦ. Ὡς τοιοῦτος ἐκρίθη ἡ σύστασις μονίμου Ἐπιτροπῆς ἀποτελουμένης ἀπὸ δύο ἀντιπροσώπων, οὓς ἐκάστη Ἐκκλησία θέλει ὑποδείξει. Ὡς καθήκοντα τῆς Ἐπιτροπῆς καθὲς διαγράφονται τὰ ἑξῆς: 1) Παρακολούθησις τοῦ ἔργου τῆς Διασκέψεως ταύτης. 2) Φροντίς περὶ διορισμοῦ εἰδικῶν Ἐπιτροπῶν πρὸς μελέτην τῶν ἐν ταῖς ἀποφάσεσι τῆς Διασκέψεως ταύτης ἀναφερομένων ζητημάτων. 3) Ἐμβριθῆς μελέτη τοῦ καταλλήλου καὶ ἀποτελεσματικοῦ τρόπου καὶ τῶν μέσων πρὸς ἐγκατάστασιν μονίμου ὀργανισμοῦ καὶ γραμματείας διὰ τὰς Ἐκκλησίας. Ἐκάστη τῶν Ἐκκλησιῶν ὄρισε ἀντιπροσώπους. Ἐδόθη προθεσμία ἑξάμηνος διὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ μονίμου ὀργανισμοῦ καὶ τῆς γραμματείας». β) «Συνεργασία ἐν τῇ θεολογικῇ μαρτυρίᾳ... Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν συνεργασίαν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τῷ θεολογικῷ τομεῖ ὑπάρχουσι δύο προβλήματα πρὸς ἀντιμετώπισιν: 1) ἡ διαφορὰ τῆς γλώσσης, καὶ 2) ἡ διαφορὰ τῶν ἐθίμων. Πρὸς τοῦτο εἰσηγεῖται ἡ Διάσκεψις 1) τὴν ἀνταλλαγὴν φοιτητῶν καὶ καθηγητῶν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ 2) τὴν ἵδρυσιν ἀνωτάτου κέντρου θεολογικῶν σπουδῶν, δυναμένου νὰ ἔχη σχέσιν μὲ παρόμοια ἰδρύματα παρ' ἄλλοις». (Αὐτόθι, σ. 46, 52).

ὅπως, κατόπιν τῶν ὡς ἄνω ἀποφασισθέντων ἐν Ῥόδῳ μὲν ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς, ἐν Addis Abeba δὲ ἀπὸ ἀντιχαλκηδονείου πλευρᾶς, προπαρασκευασθῆ δεόντως καὶ ἀρχίση ἐπίσημος διάλογος μεταξύ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἀντιχαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν, τὰ κατὰ σειράν στάδια ἐξελιξέως τοῦ ὁποίου καθορίζονται ὡς ἀκολουθῶς:

«Προλείανσις τοῦ ἐδάφους, συντελουμένη δι' ἐπαφῶν, παντοίων ἐπικοινωνιῶν, ἀμοιβαίων ἐπισκέψεων εἰς διάφορα ἐπίπεδα, ἀνταλλαγῆς καθηγητῶν, φοιτητῶν κλπ., παραλλήλως δὲ καὶ θεολογικῆ προπαρασκευῆ τοῦ ἔργου, ἡ ὅποια καὶ θὰ ἡδύνατο νὰ ἀναλυθῆ ὡς ἀκολουθῶς:

α) Σύστασις ἑκατέρωθεν Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν, μιᾶς Διορθοδόξου καὶ ἑτέρας Διανατολικῆς, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν συσταθεισῶν τοιούτων διὰ τὰς Ὀρθοδοξο-Ἀγγλικανικὰς καὶ Ὀρθοδοξο-Παλαιοκαθολικὰς συζητήσεις.

β) Μελέτη ὑφ' ἑκατέρας τῶν ὡς ἄνω Ἐπιτροπῶν, κεχωρισμένως, τῶν θεμάτων τῶν ἀμειψότερον ἀπτομένων τῶν θεολογικῶν διαφορῶν μεταξύ Ὀρθοδόξιας καὶ Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ δυναμένων κατ' ἀρχὴν νὰ συνοψισθῶσιν εἰς τὰ ἀκόλουθα σημεῖα:

1. Τὰ ἱστορικὰ αἷτια τῆς διενέξεως μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν.
2. Ἡ ἐνεστῶσα περὶ τὴν Χριστολογία θέσις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, καὶ
3. Εἰ τινα ἄλλα θέματα γενικωτέρου, δογματικοῦ, ἱστορικοῦ καὶ κανονικοῦ χαρακτῆρος (περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν, τὴν διοίκησιν καὶ τὰς δικαιοδοσίας ἀναγόμενα) κ. ἄλλ.

γ) Μετὰ τὸ πέρασ τῶν ἀμφοτέρωθεν μελετῶν ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω θεμάτων, ὑποβολὴ τῶν σχετικῶν θεολογικῶν πορισμάτων ταῖς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίαις, Ὀρθοδόξοις καὶ Ἀνατολικαῖς ἀντιστοίχως, πρὸς κρίσιν καὶ ὑπεύθυνον ἐπ' αὐτῶν γνωμάτευσιν.

δ) Εἰς περίπτωσιν ἐκτιμήσεως ὑπὸ τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν ὡς ἐπαρκῶν τῶν γενομένων ἀμοιβαίως θεολογικῶν ἐργασιῶν, σύγκλησις ἀντιστοίχως Πανορθοδόξου καὶ Πανατολικῆς Διασκέψεως, κεχωρισμένως, πρὸς ὀριστικὴν ἀπόφασιν ἐπὶ τῆς συμπτώσεως τῶν θεολογικῶν πορισμάτων.

ε) Μετὰ καὶ τὴν εἰς τοιοῦτον ἐπίπεδον Πανορθοδόξου καὶ Πανατολικῆς Διασκέψεως κρίσεως τῶν ἑκατέρωθεν θεολογικῶν ἐπιτευγμάτων, σύγκλησις τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἰς Πανορθόδοξον Σύνοδον, πρὸς ἐκκλησιαστικὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἐπιτευχθείσης συμφωνίας, διατύπωσιν τοῦ σχετικοῦ ὅρου τῆς ἐνώσεως καὶ συνοδικὴν ἀπόφασιν ἐπ' αὐτοῦ ἀπὸ Ὀρθοδόξου πλευρᾶς. Ἀνάλογος πρᾶξις γενήσεται καὶ ἀπὸ πλευρᾶς τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὰ καὶ παρὰ ταῖς Ἐκκλησίαις ταύταις κρατοῦντα.

στ) Κατόπιν καὶ τῆς ἐν ἀνωτάτῳ Συνοδικῷ ἐπίπεδῳ ἀποφάνσεως, κοινῆ συνάντησις τῶν δύο μερῶν, εἰς ἐπίπεδον Ἀρχηγῶν Ἐκκλησιῶν, πρὸς τελικὴν τῷ κόσμῳ διακηρύξιν τῆς ἐνώσεως καὶ ἱεροτελεστικὴν ἐπιστέγασιν τοῦ μεγάλου γεγονότος».

Ἡ ἀνωτέρω πρότασις τῆς οἰκειας Ἐπιτροπῆς, υἱοθετηθεῖσα πλήρως καὶ ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν Ἱερᾶς Συνόδου, ἐκοινοποιήθη πρὸς πάσας τὰς Αὐτοκεφάλους Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 389 ἀπὸ 9 Ἰουνίου 1965 Πατριαρχικοῦ γράμματος, ἔχοντος ὡς ἐξῆς:

«...Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὴν ἀπὸ μέρους ἡμῶν τε τῶν Ὀρθοδόξων καὶ τῶν ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ πρότερον μὲν, ἰδίᾳ δ' ὅμως ἐξ ὅτου ἤρξατο γίνεσθαι λόγος περὶ ἐνάρξεως διαλόγου μετὰ τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ συνεχίσεως τῶν μεταξὺ Ὀρθοδόξων ἀφ' ἑνὸς καὶ Ἀγγλικανῶν καὶ Παλαιοκαθολικῶν ἀφ' ἑτέρου δογματικῶν συζητήσεων, ζωηρῶς ἐκφραστῆσαν ἐπιθυμίαν ἐπαφῆς πρὸς τὰς ἀπὸ τοῦ ε' αἰῶνος ὑπὸ διαφόρους μορφὰς ὑφισταμένας ἐν Ἀνατολῇ Ἐκκλησίας, ἐμελετήσαμεν μετὰ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων, ἐν τῇ συνόλῳ αὐτῶν θεωρουμένων.

Εἰς πόρισμα καταλήξαντες μετὰ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου ἐπὶ τῆς μελέτης ταύτης, δοξάζομεν ἐν βαθεῖα ταπεινώσει τὸν Πανάγαθον Θεόν, ὅτι, ἐν τῇ ἀπειρῷ συγκαταβάσει Αὐτοῦ ἠδδόκησεν ἱκανῶσαι τὴν Ἀγίαν Ὀρθόδοξον Αὐτοῦ Ἐκκλησίαν, ἄλλως τε καὶ διὰ τῶν Πανορθόδοξων Διασκέψεων αὐτῆς, ὅπως ἀπὸ κοινοῦ ἡγηθῆ τῆς ἱστορικῆς μεταβολῆς τῆς πρώην ἔχθρας μεταξὺ τῶν διαφόρων Χριστιανικῶν Ὁμολογιῶν εἰς ἀγάπην, καὶ τῶν συγκρούσεων εἰς ἀδελφικὸν διάλογον, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως, ἡμέραν τινά, κατὰ τὸ ἅγιον Αὐτοῦ θέλημα.

Τὸ πόρισμα δὲ τοῦτο ἄσμενοι ἐσωκλείοντες, ἐν σημειώματι, ὧδε, τῇ Ὑμετέρᾳ λιαν ἡμῖν ἀγαπητῇ καὶ περισπουδάστῳ Μακαριότητι, παρακαλοῦμεν, ὅπως ἔχωμεν τὴν ἐπ' αὐτοῦ πεπνυμένην αὐτῆς γνώμην...».

Εὐδηλον ὅτι ἡ κατὰ τὴν τύπωσιν τῆς παρούσης μελέτης περιελθοῦσα ἡμῖν Πατριαρχικὴ αὕτη Ἐγκύκλιος ἀποτελεῖ τὸν τελευταῖον σταθμὸν τῆς ἐξελιξέως τῶν σχέσεων τῶν κατ' ἀνατολὰς πρεσβυγενῶν Ἐκκλησιῶν. Ἦδη ἀναμένεται ἡ συγκρότησις τῶν προβλεπομένων ὑπὸ τῆς Ἐγκυκλίου Ἐπιτροπῶν τῶν Ὀρθοδόξων καὶ Ἀντιγαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν, αἵτινες θὰ μελετήσωσι καὶ προπαρασκευάσωσιν ἐν ἀρχῇ, εἶτα δὲ θὰ διεξαγάγωσι τὸν θεολογικὸν μεταξὺ αὐτῶν διάλογον, ὑπὲρ οὗ ἐτάχθησαν ἤδη ἐν Addis Abeba καὶ οἱ Ἀντιγαλκηδόνειοι. Θὰ εἶναι ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν πᾶσαι αἱ ἀδελφαὶ Ἀνατολικαὶ Ἐκκλησίαι, ἔπειτα ἀπὸ 15 αἰῶνας ἀπομονώσεως καὶ ἀποξενώσεως, θὰ συναντηθῶσι καὶ διεξαγάγωσιν ἐπίσημον θεολογικὸν διάλογον, ὡς ἐλπίζομεν δὲ ἐπὶ τῇ προταθείσῃ ὑφ' ἡμῶν δογματικῇ βάσει τῆς Χριστολογίας τοῦ ἀγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, καὶ δὴ τῆς περιφήμου χριστολογικῆς διατυπώσεως καὶ διδασκαλίας αὐτοῦ «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη», εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐρμηνείαν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ὁποίας καὶ μεταβαίνομεν.

(Συνεχίζεται)